

n i s m u s, usilující nejprve o provedení zásady spravedlnosti při rozdělení důchodů, a stavěl se proto proti právu dědickému a přešel později k hájení kommunismu půdy. V podstatě byli tito komunisté vlastně tedy individualisty, usilující o to, aby každý odměňován byl dle zásluhy, dle práce, a teprve v dalším vývoji hlásáno heslo nové: „každému dle rozumných jeho potřeb“. — Podobně přechod od liberalismu k dovolávání se intervence státu v hospodářských otázkách proveden byl v programu socialismu teprve později a odchýlil se tu socialismus od liberální zásady volné soutěže, zprvu uznávané. Zasloužil si tedy komunismus v prvotné své formě právem názvu „potenciální individualismus“, kterým jej označil S c h ä f f l e, ač mezi pozdějším jeho programem a individualisty je hluboký rozdíl.

Hlásal sice již F i c h t e (Der geschlossene Handelsstaat, 1800) socialismus antiindividualistický a dovozoval, že vlastnictví všech věcí náleží státu, kdežto soukromé vlastnictví týká se jen č i n n o s t í lidí, a i tu má každý povinnost podřídit se celku a řádu pro produkci stanovenému. Stát tvořiti má hospodářsky jednotně organizovaný uzavřený celek, jehož styky s cizinou mají býti obmezeny jen na míru nejnutenější a má je prostředkovati stát sám, nikoli příslušníci na svůj vrub. Ale ideje Fichtovy nedošly ohlasu, až za světové války r. 1915 začal N a u m a n n znovu propagovati státní socialismus (Naumann, Mitteleuropa, 1915). Zachází tu ještě dále než Fichte, chtěje nejen veškerou výrobu podřídit zřetelům státní nutnosti, ale volaje i po jednotné státní organizaci zásobního hospodářství, tak že stát by byl i přímým činitelem na tomto poli: měl svá skladiště potravin a surovin, jimiž by v kritických dobách vypomáhal a když by bylo třeba, na ceny působil. Tuhá tato reglementace vztahovala by se ovšem i na vnější styky tržebné, neboť v tomto směru stojí Naumann úplně ve službách soudobé časové politiky obchodní a ideje těsnějšího hospodářského spění Rakousko-Uherska s Německem, o němž se zmiňujeme na jiném místě.

Ale i jinak proniká dnešními proudy socialismu přízeň k státnímu podnikatelství a volá se po sestátnění a státním zmonopolisování nejdůležitějších podniků výrobních a tržebních. V praktické obchodní politice vnější kloní se socialisté v novější době spíše k jakémusi smluvnímu ochránářství rozsáhlejších hospodářských oblastí, poněvadž slibují si od společného postupu více států v otázkách hospodářských větší prospěch svých snah v úpravě výroby a distribuce statků.

III. Jednotlivé prostředky obchodní politiky podrobněji.

a) Cla a prémie.

I. Cla. Po stránce národohospodářské. Cla mívala zprvu povahu mýt, tedy poplatků za užívání pozemních cest nebo vodních drah, jakož i za ochranu poskytovanou zboží a osobám, kteréžto poplatky zeměpánové při průvozu nebo dovozu na hranicích území zeměpanských,

uvnitř jich pak města, kláštery a j. vybírali. Někdy byla tato cla zároveň poplatkem tržním, totiž dávkou za dovození, aby se zboží smělo na prodej vyložití, po případě i když se dle daných nařízení musilo vyložití na prodej.*)

Zvláště ve středověku bylo vybíráno ve všech zemích středoevropských a západoevropských těchto cel a mýt velmi mnoho — na řece Rhôně ve Francii bylo 60 celních zastávek, podobně u nás v Čechách při dopravě zboží po Labi vybíral clo kde kdo — a byl tím vnitrozemský i vnější obchod velice ztěžován. V pozdějším středověku nabývala cla spíše povahy daně vůbec, jako v dobách nejstarších — v císařství římském byla vybírána mimo místní cla městská dovozní cla na hranici říše (obvykle 2½% hodnoty zboží) i na hranicích jednotlivých provincií — a byla nezbytným pramenem příjmů zeměpanských, městských a pod. Zesílením moci zeměpanské a ústřední správy v zemích evropských v novověku byla poněkud vnitrozemská cla rušena a překládána výhradně na hranice říše a zároveň upravováno formálně právo celní a organisována správa celní.

S původní povahou cel jako mýt**) souviselo, že byla pohraničná cla vybírána. i když se zboží pro spotřebu do země přiváželo, i když se domácí zboží do ciziny vyváželo, i když se cizí zboží územím jen prováželo, a nebyl ani později, když cla nabyla již spíše povahy daně, činěn zásadní rozdíl mezi clem přívozním, vývozním a průvozním.

I dnešní cla mají sice v podstatě povahu daně, ale v novější době stala se cla zároveň důležitým prostředkem hospodářské politiky. Liší se po této stránce cla ryze finanční či fiskální, jež mají výhradně účel opatření státům finanční prostředky, a cla národohospodářská, u nichž důležitější je hospodářský jejich účel: chrániti domácí výrobu před zahraniční soutěží, po případě ztěžovati konsum přepychový nebo škodlivý. Zároveň sleduje tudíž dnešní soustava celní tímto způsobem též cíle politiky sociální, také jinak v sazbách celních uplatňované, a bývá často ve službách vnější politiky vůbec, vynucující cly retorsními ústupky povahy politické.

Čím více byl u cel poněkud zřetel finanční zatlačován vůči zřetelům národohospodářským do pozadí, tím více přesunovalo se i těžiště významu hlavně na cla přívozní (dovozní), kdežto cla v ý v o z n í zachovala se jen jako cla finanční, a to jen ve státech méně hospodářsky probudilých. V některých z nich vybírá se clo vývozní ze všeho vyváženího zboží, jako

*) Je zajímavé, že ještě i v nejnovejších obchodních smlouvách (jako ve smlouvě Rakousko-Uherska s Itálií [čl. 16] a se Švýcarskem [čl. 10] z r. 1906) vymínějí si smluvní státy, aby nebylo ve smluvních územích zaváděno právo výkladu zboží na prodej (escalé, Stappelrecht), ani právo překládání (transbordement, Umschlagsrecht).

**) V Rakousku byla za Leopolda I., Josefa I. a za Karla VI. soukromá cla vnitrozemská odstraňována a cla zeměpanská posunuta na hranice, v Uhrách provedl tuto úpravu Matyáš Korvín. — I v zákonech století 18. užívá se často ještě názvů mýto, akciz a clo souběžně. Později liší se akciz jako daň obchodová, vybíraná ve městech ze všeho tržního zboží, a clo jako dávka ze zboží cizozemského. V Bavorsku sluly akciz dávky dovozní a průvozní a „Anglii nazývá se „toll“ vnitřní spotřební daň, kdežto clo v novějším smyslu sluje „custom“. V Rakousku obsahují starší tarify celní seznam míst, na nichž se „cla a mýta“ vybírají, a teprve celní řád z 15. července 1775 zavedl přesné odlišování cel od mýt. V Čechách nazýváno ve středověku clo též „ungelt“.

v Turecku (1% z hodnoty, do r. 1862 8%), v jiných z čelných předmětů vývozních, jako v republikách jihoamerických, četných státech středoafriických a j. Tento pramen příjmů jest u některých těchto zemí tím vítanější, že přesunuje se úplně na cizozemské kupce; děje se to tam, kde může příslušná země ceny téměř diktovati, majíc částečný faktický monopol produkce příslušného tovaru, jako Chile ledku, Španěly a Portugaly korku, Itálie síry, Kuba jemného tabáku, Peru čaje maté, Filipiny konopí manily a j. (U některých republik jihoamerických má vývozní clo povahu úhradní položky rozpočtové tou měrou, že se i výše cla někdy stanoví dle potřeb státního rozpočtu toho neb onoho roku.) Neovládá-li země poměry světového trhu, anebo změní-li se tyto poměry, nedají se pak již vývozní cla libovolně stanoviti a musí se po případě snížit neb i úplně odstraniti, jako musila učiniti Brazílie a středoamerické republiky u cla na kávu se zřetelem na nadvýrobu její, nebo Čína u čaje se zřetelem na soutěž čaje indického a pod.*)

Vývozní cla povahy národohospodářské zavádějí země hlavně na přírodniny, jež jsou důležitými surovinami průmyslovými a mají v nich země ty jakýsi přirozený částečný monopol, nebo o něž nechťi býti ochuzeny, jako Anglie má vývozní clo na uhlí pro lodí (clo 1 s. za tunu od r. 1901), Švédsko, Norsko a Rumunsko na dříví, Španěly na rudy olověné, Švýcarsy na vývoz dobytka (se zřetelem na tanní mlékařství), kůži, kosti a starého železa, Itálie na odpadky hedvábné, rudy a j., Rakousko-Uhersko, Itálie, Rusko, Řecko, Španěly na hadry. (Ale vývoz hadrů nemá již bývalého významu, poněvadž za dnešní doby je hlavní surovinou pro výrobu papíru dříví, proto Německo r. 1873 vývozní clo z hadrů zrušilo.) V novější době množí se návrhy, aby byla zavedena nová vývozní cla tohoto způsobu: v Německu navrhovali zavedení vývozního cla na uhlí a kámit, ve Švédsku na železné rudy, v Rusku na dříví a j. (U nás v Čechách učiněn byl svého času návrh na zavedení zemské dávky na vývoz hnědého uhlí.)

U cel z p r ů v o z u zboží nevystupovalo ani tak stanovisko fiskální do popředí, nýbrž bylo vybíráno ze zboží prováženého zprvu clo dovozní i vývozní a později při přímém průvozu clo průvozní, rovnající se součtu obou, spíše z toho důvodu, aby se znemožnil sousedním zemím odbyť jejich zboží v zemích vzdálenějších a zachoval se bližší zemi domácí, i aby zamezilo se podloudné dopravování zboží z ciziny pod záminkou průvozu; proto byly v době merkantilismu zároveň se zákazy dovozu obyčejně vydávány i zákazy průvozu. Teprve když se poznalo, kterých přímých užitků průvoz zboží dopravním podnikům poskytuje, a jak nepřímým zvýšením dopravy umožňuje, aby se mohly sazby dopravní i pro domácí zboží snížit, a vůbec jak mnohé země prostředkovatelstvím průvozu

*) Francie měla ještě v době před revolucí třetinu všech svých příjmů z cel vývozních, ale postupně byla tato cla stále snižována a tvořila r. 1826 již jen 1½% příjmů, až byla konečně úplně zrušena; v Anglii byla vývozní cla koncem 18. století při vývozu do Evropy ½% hodnoty zboží, při vývozu jinam 2%, a byla rovněž postupně odstraňována, až r. 1845 byla úplně zrušena. V Celním spolku německém tvořila vývozní cla 3% příjmů, ale smlouvou německo-francouzskou z r. 1862 byla vývozní cla v Německu odstraněna a zůstalo po 1. červenci 1865 jen vývozní clo na hadry.

získaly, nastal proud opačný a jednotlivé státy počaly spolu zápolití, jen aby pokud možno největší část průvozu strhly na sebe; když pak pominuly zdokonalenou technikou celní i obavy z. podloudnictví, a když se konečně vybudováním hustší sítě dopravní nedala zameziti soutěž domácím tovarům v zemích sousedních zeměmi vzdálenějšími působená, poněvadž mohlo se příslušné zboží dopravití do zemí těch jinými cestami, byla průvozní cla zprvu vyměřována nižší sazbou než úhrnem dovozního a vývozního cla a později velmi rychle všude v pokročilejších zemích vůbec odstraněna. (V Rakousku byla poslední cla průvozní v tarifu z 5. pros. 1853; úplně byla zrušena 17. srp. 1862, v Německu 1. břez. 1861, ve Francii r. 1842, v Anglii, Nizozemí a Belgii r. 1857, ve Švýcarsku r. 1874, v Řecku r. 1884.) Jen výjimečně nedovoluje dosud Rusko průvoz zboží do Persie, aby si tamní trh zajistilo, a podobně by mohl míti dosud význam zákaz průvozu u kolonií.

Finanční cla dovozní uvalují se hlavně na plodiny a tovary, jež v domácí zemi pěstovati nebo vyráběti nelze, tedy především na plodiny koloniální, ale přes to dosud často i v otázce cel a celních sazeb ostatního zboží rozhodují účely fiskální. (Zvýšení sazeb cel dovozních r. 1909 ve Spojených státech severoamerických bylo způsobeno mimo jiné i zřetelem na rostoucí finanční potřeby státní, kdežto dříve po dvakráte se uvádělo za důvod snížení cel, že Unie peněz z cel nepotřebuje.*)

Národohospodářská cla dovozní jsou za dnešní doby ve všech pokročilejších státech nejdůležitějším druhem cel a tvoří tu při každé obnově celních tarifních zákonů nebo smluv obchodních předmět prudkých zápasů dvou stran: strany zemědělské a průmyslové. Zemědělci domáhají se totiž značnějších dovozních cel jednak na obilí, luštěniny, víno, jednak na dovoz dobytka jatečného a masa, a po případě zlevnění sazeb na některé průmyslové výrobky (hospodářské stroje), kdežto průmyslníci hledí docíliti naopak pokud možno nejnižších sazeb celních při dovozu obilí, jatečného dobytka a masa, a vysokých sazeb pro dovoz průmyslových výrobků, v domácí zemi vyráběných. Cla na dovoz některých surovin průmyslových setkávají se s odporem na straně zemědělců, kdežto súčasnění průmyslníci se za ně přimlouvají; sem náleží dovozní clo na surové hedvábí, vlnu, kůžu a j. Ale naopak industrialisací zemědělství, t. j. vznikem průmyslu, který zpracovává domácí suroviny zemědělské, jako výroby sladu, piva, cukru, lihu a j., zkřížovaly a komplikovaly se zájmy na straně zemědělské tak, že část zemědělců má též zájem na levných cenách surovin a vyšších cenách tovarů těchto odvětví průmyslových, pokud jsou podniky ty v rukou zemědělců, jako průmyslníci vlastní, nezemědělství. A podobně zaváděním intensivnějšího dobytkaření mají někteří zemědělci větší zájem na tom, aby krmné obilí bylo levné; scházejí se tu zájmy jejich se zájmy průmyslníků, kteří užívají týchž plodin jako surovin průmyslových.

*) Cla tvoří v Unii dosud kol 45% všeho státního příjmu mimo správu pošt jež své výdaje hradí přibližně z vlastních příjmů. — V Řecku činí cla $\frac{1}{3}$ státních příjmů a jsou s monopoly hlavním jich pramenem. — V Rakousku počali r. 1803 zrušovati ze zvýšených cel na zboží koloniální, zvl. kávu, fond pro směnu bankovek, ale už ho záhy k účelům válečným.

O poměru cel fiskálních, zemědělských a průmyslových Rakousko-Uherska podává hrubý nástin tento přehled příjmů celních za r. 1912, vypočtených dle obrátů dovozu a vývozu a příslušných sazeb celních:

Vypočtený příjem cel za r. 1912
v tisících K % úhrnu

Koloniální zboží, koření, jižní ovoce	67.040	27·4
Obilí (i rýže), luštěniny a j.	27.471	
Ovoce, zelenina a j.	3.178	
Dobytek jatečný a tažný	2.909	
Víno	3.134	
Maso a pod.	1.576	38.268 15·6
Nerosty	298	
Suroviny barvířské a tříselné	923	
Pryže a pryskyřice	547	
Minerální oleje	2.209	3.977 [1·6]
Bavlněná příze	2.874	
Bavlněné zboží	6.194	
Lněná, konopná a jutová příze a zboží	1.198	
Vlněná příze	1.513	[10·7
Vlněné zboží	6.775	
Hedvábné zboží	6.502	
Konfekční zboží	1.153	
Papír a zboží papírové	3.212	1·3
Kaučukové zboží a pod.	2.603	1·0
Kůže (vydělaná)	1.971	[1·6]
Kožené zboží	2.005	
Dřevěné zboží a j.	3.488	[1·4
Sklo a zboží skleněné	2.050	
Kameninové zboží	1.365	2·2
Hliněné zboží (cihly, porcelán a j.)	2.146	
Železo surové a staré, ingoty a železo tyčové..	5.341	
Železné plechy, desky a dráty	2.728	
Železné zboží	13.763	
Jiné kovy a zboží z nich	4.721	
Stroje, přístroje a součásti jich	26.342	[27·4
Elektrické stroje	4.702	
Vozidla (automobily a j.)	3.159	
Nástroje	2.606	
Hodiny a hodinářské stroje	1.512	
Chemické hmoty pomocné a výrobky	2.898	
Fermeže, barvy, zboží léčivé a voňavkářské ...	2.024	2·0
	114.845	(47·0)
Jiné dovezené věci, svrchu zvlášť nejmenované	19.673	8·0
Odpadky (vývoz)	90	0·0
Úhrn	243.893	100·0

(Výnos cel byl ve skutečnosti r. 1912 větší, totiž 252·35 mill. K.)

Finanční cla tvoří v Rakousko-Uhersku tedy více než čtvrtinu úhrnu ročního příjmu celního (27·4%), a nedá se peněz tento ve finanční správě mocnářství podceňovati; ale o ně se zápas nevedou, poněvadž jsou jimi postiženy hlavně káva, čaj a kakao, tudíž předměty v menších množstvích požívané, a zatěžují mimo to tato cla obyvatelstvo dle hlav stejně, aniž by způsobovala některé vrstvě nepřímý prospěch. Hlavní zápas vede se v nynější době o cla zemědělská, jež vykazují v našich příjmech celních právě položku poměrně menší, totiž asi sedminu ročního příjmu celního (15·6%). Důvod je ten, že clo na obilí postihuje nejdůležitější potravinu obyvatelstva, jež se požívá ve značném množství, tak že tvoří poměrně velkou část rozpočtu každého jednotlivce, a zvyšuje mimo to cenu těchto plodin poměrně značně, čímž u pšenice průměrem téměř čtvrtinu ceny její. Proto srážejí se v odporu proti clům obilním v jeden šik dělníci i průmyslníci, dovozující, že za dnešních poměrů jsou u nás cla obilní nespravedlivá, ježto zbytečně obilí zdražují, poněvadž naše říše je ve výrobě obilní již passivní; zvláště pokud se rakouské poloviny říše týče, jež zásobuje se nyní rostoucí měrou z Uher, není prý ani prospěch zemědělcům jimi způsobený v nijakém poměru k obětem, kterých vyžadují ve prospěch zemědělských výrobců v druhé polovině říše a na škodu průmyslu naší poloviny říše.

Opakují se tu dávné spory o otázku, zda jsou cla národohospodářská vůbec oprávněna a pokud jsou oprávněna, a zda zamýšlený účinek jejich vskutku se dostavuje u těch, pro něž cla tato byla zavedena.

Nechceme-li se vraceti k theoretickým úvahám hospodářských liberalistů a ochranářů, nýbrž chceme-li jen praktické, „hmatatelné“ důsledky a účinky ochranných cel vystihnouti a dle toho k nim zaujati stanovisko, musíme především zodpověděti otázku, zda cla vskutku zdražují ceny zboží na domácím trhu a o kolik?

Není-li v některé zemi dovozních cel na obilí a země si svou produkcí obilnou stačí, nebude se do ní obilí z ciziny dovážeti, pokud ceny na domácích trzích — předpokládáme, že všechny ostatní okolnosti, zvláště jakost, jsou tytéž — nebudou vyšší než ceny na trhu světovém s připočtením výloh, dovozem do příslušné země způsobených. Dokud ceny domácího obilí nepřekročí této dovozní parity, za niž mohou cizozemské trhy dodat do příslušné země obilí cizí, nebude se do ní moci cizí obilí dovážeti. Překročí-li však ceny na domácích trzích tuto mez o peněz, který by umožnil cizozemským trhům dodávati tam obilí s dostatečným normálním ziskem, bude se cizozemské obilí dovážeti i do země soběstačné; nemohou tu tedy ceny podražiti nad dovozní paritu. Tytéž poměry jsou v zemích obilnou produkcí passivních.

Zavedou-li se dovozní obilní cla v zemi obilím soběstačné, stoupne pro cizí obilí dovozní parita o clo a nebude se moci cizí obilí na domácí trhy dodávati dotud, dokud nepodraží ceny na domácích trzích nad tuto novou paritu. Mohli by tedy za pravidelných jinak okolností výrobci obilí, kdyby se sjednotili a soutěžili mezi sebou cen nestlačovali, využití cel ve svůj prospěch a mohli by ceny na domácích trzích zvýšiti až na ceny dovozní parity, včetně cla. Ale v praktickém životě neuplatňovala se do nedávna v zemích soběstačných cla v cenách obilních,

poněvadž nebyla v nich prodejní organisace výrobců obilí provedena a vnitřní soutěž jejich srážela ceny až téměř po paritu vývozní, t. j. po cenovou mez, při níž by se lépe vyplácelo obilí ze země vyvážeti, než je doma prodávati; chtěla-li by cizina dodávati obilí do takovéto země, musila by clo a výlohy dovozní uhrazovati ze svého. Teprve v novější době se v této příčině poměry mění, a zemědělci jsouce lépe informováni o poměrech světového trhu a důvěrově lépe opatřeni a i jinak lépe organisováni, hledí využití cel dovozních i v zemích soběstačných a drží se s cenami tuzeji než dříve.

V zemi, jež by veškeré obilí musila dovážeti z ciziny, uplatní se dovozní cla v cenách úplně, ceny obilní jsou tu rovny cenám světového trhu, zvýšeným o výlohy importní, včetně plného úhrnu cla.

Obtížněji jeví se poměry vlivu dovozních cel na ceny v zemi, která není ani úplně soběstačnou, ani není úplně odkázána na dovoz, a dováží jen část své potřeby z ciziny. Nestačí-li některé zemi vlastní produkce obilí a musí se část roční potřeby dovážeti z ciziny a platiti z ní clo, bude toto cizí obilí působiti i na ceny domácího obilí a zvýší je. Ale v zemích trvaleji na částečný dovoz cizího obilí odkázané se obvyčejně cla v cenách plně neuplatňují, nýbrž zvyšují ceny jen částečně. Záleží tu v prvé řadě na poměru dováženého množství obilí k množství doma vypěstovanému a na organisovanosti domácího trhu. Je-li dovoz značněji větší než domácí produkce, nebude se soutěž domácího obilí příliš uplatňovati a nebude cen stlačovati, ačli nejsou domácí výrobci tou měrou organisováni a informováni, aby dovedli nesoběstačnosti obilné využitkovati pro sebe opačným směrem; a naopak, je-li dovoz poměrně malý, nebude vliv jeho na ceny značný a trh bude spíše pod vlivem domácích cen, t. j. clo se uplatní v cenách poměrně méně, předpokládáme-li opět zmíněnou neorganisovanost domácích výrobců.

Vysvětlení tohoto zjevu, že cizozemští dodavatelé nebo tuzemští dovozci se nutí s cen činiti ústupky pod dovozní paritu, zvýšenou o clo, ač by si mohli vynutiti u zemi na dovoz odkázaných plnou tuto cenu, dáno jest neujasněností a nespolehlivostí dat o zásobách, sklizních a potřebě té neb oné země, tak že je trh neorientován, soutěž na straně nabídky cizozemské i domácí se zbytečně zostřuje a přiměje nejen obchodníky, aby se svých zisků slevovali, po případě na dopravních vynutili snížení sazeb dopravních, ale donucuje i domácí producenty, že snižují někdy ceny pod úroveň výrobních nákladů, pokud je ovšem lze zjistiti. Mimo to působí vlivem vyrovnávacím mezi cenami domácího a cizího obilí ta okolnost, že se pro konsum často mísí cizí obilí s domácím, jakož i že mouka se prodává za ceny jedny nebo jen s rozdílem nepatrným, ať je vyrobena z obilí cizího nebo domácího, nebo z jich směsi; tím vytváří se jakási výsledná jednotná cena ústředního domácího trhu, jež je tím více pokleslá pod dovozní paritou, zvýšenou o cla, čím příznivější jest poměr spotřeby „levnějšího“ domácího obilí k „dražšímu“ obilí cizímu. Proto také ukáže-li se v některé zemi, jež jest odkázána z části na dovoz, že jsou domácí zásoby vyčerpány a zmizí nejistota ve příčině zásob domácí soutěže a jejich vlivu, vyšinou se v ní ceny náhle o plné clo nad dovozní paritu. Zvláště se to stává v zemích, jež byly

dosud soběstačné, a přecházejí v řadu zemí obilně passivních; tu dovede prostředkovatelský obchod využitkovati náhlého zmatku na trhu a prodáti ceny o plně clo zvýšené. Tato zajímavá období prožívá v letech nynějších Rakousko-Uhersko, kolísajíc mezi aktivitou a passivitou obilnou. Vysoké ceny obilné, jež tu ovládly r. 1909 a z jara 1914, poněvadž se v nich náhle uplatni'o téměř plně dovozní clo, byly důsledkem prokázané okamžité tehdejší nedostačitelnosti domácích zásob. (Viz připojený diagram pohybu cen pšenice na str. 55.) Ceny pšenice v Budapešti u přirovnání s Londýnem a Berlínem byly totiž:

	Londýn	Berlín	Budapešť	Rozdíl mezi Budapešti: a Londýnem a Berlínem	
	za 1000 kg M				
r. 1907	154·62	206·27	170·77	+ 13·15	— 35·50
r. 1908	167·76	211·22	204·28	+ 36·52	— 6·94
r. 1909	192·67	233·89	245·69	+ 53·22	+ 11·80

(Clo smluvní jest od r. 1906 63 K, t. j. 52·5 M. Rozpětí cen berlínských a budapeštských mezi rokem 1907 a 1909 jest 47·3 M; mezi Londýnem a Budapešti je rozpětí jen 40·07 M, poněvadž ceny londýnské v l. 1906 až 1909 podražily poměrně více než na ostatních trzích evropských. Kdežto tedy r. 1907 uplatňovalo se v cenách berlínských vůči londýnským clo úplně, byly ceny budapeštské jen o 16 M vyšší než londýnské; ale r. 1909 byly i ceny budapeštské o plně clo vyšší než londýnské a byly značně vyšší než ceny berlínské, ač clo v Německu a u nás je totéž a ač r. 1907 byly ceny berlínské vyšší než naše o 35·5 M.)

Podobně utvářily se ceny z jara 1914. Dne 15. a 16. května r. 1914 byly ceny pšenice za 100 kg v K:

v Antverpách (Plata)	18·21	v Budapešti (tisská)	28—
v Londýně (Calcutta)	20·28	v Braile (77 kg)	18·90
v Berlíně	24·31	v Chicagu	17·54

(V Budapešti byly tedy ceny nejvyšší vůbec; rozpětí mezi nimi a cenami londýnskými bylo 7·72 K, rumunskými 9·10 K, berlínskými 3·69 K; naše clo smluvní: K 6·30.)

Předstihly tedy ceny budapeštské značně dovozní paritu, včetně cla, zvláště vůči cenám rumunským, a byly mnohem vyšší než ceny berlínské.

V prvním týdnu červnovém r. 1914 byly ceny (dle zpráv rak. ministerstva obchodu):

	pšenice za 100 kg v K	mouky za 100 kg v K		pšenice za 100 kg v K	mouky za 100 kg v K
v New-Yorku	17·95	24·70	v Berlíně	25·22	31·01
v Chicagu	18·45	29·63	v Paříži	28·47	34·58
v Antverpách	18·91		v Budapešti	28·70	44—
v Londýně			ve Vídni	29·15	45·51

(Rozpětí mezi cenami zemí bez cel [Antverpy] a cenami ve Vídni jest u pšenice K 10·70, u mouky [mezi Londýnem a Vídni] K 15·88.)

Číselný účinek zvýšených cen pšenice a žita vlivem cla v Rakousku byl r. 1912 přes 200 mill. K; sklizeň obou těchto obilín byla totiž 48·11 mill. q, odpočte-li se 15% na krmivo potahů a zadinu, ze zbytku pak

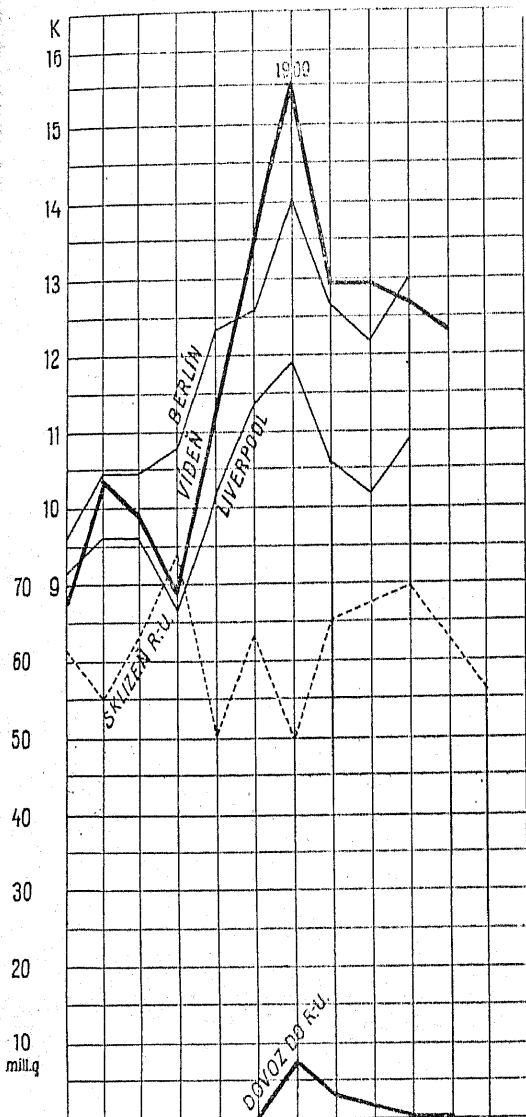
asi 25% na domácí spotřebu hospodářů a jejich dělnictva, zbývá pro trh 31·3 mill. q; připočteme-li k tomuto úhrnu dovoz obilí a mouky z Uherska

16·83 mill. q, a počítáme zdražení při 1 q 5 K, dopočteme se úhrnu $48 \times 5 = 220$ mill. K. *)

V novější době však uplatňuje se i za pravidelných okolností dovozní clo obilní také v zemích jen částečně na dovoz odkázaných stále rozhodněji a téměř úplně, ježto se data statistická zdokonalila, dále organizace producentů pokročila (zakládáním obilních skladů, větší znalostí pohybu světových cen a j.); v některých zemích (v Německu a ve Francii) způsobuje instituce dovozních listů, že tamní ceny jsou o plné clo vyšší než ceny světové (bez cel), ač snad jinak by se zřetelem na jejich poměry byly o něco nižší.

Ale ať se v zemi více nebo méně na dovoz odkázané uplatňují cla v cenách úplně nebo jen z části a zemědělcům úplně nebo částečně prospívají, zdají se způsobovati spotřebitelům v každém případě újmu plnou; neboť může-li se cizí obilí částečně dovážeti, i když se cla jen neúplně uplatnila v cenách, a mohou cizozemští dodavatelé platit plné clo a rozdíl uhrazovati ze svého, opatřily by za týchž podmínek snad všechnu potřebu příslušné země; mohly by tu tedy býti ceny o plné clo nižší i tenkrát, když není clo úplně v ceně započítáno, čili mohly by tu býti ceny nižší než ceny světového trhu (bez cel). Ovšem, tento stav není

na delší dobu myslitelný, poněvadž pak musí clo uhrazovati hlavně cizozemští prostředkovatelé, a musí

R. 1903 4 5 6 7 8 9 1910 11 12 13 14

Ceny pšenice (za 50 kg), její sklizeň a dovoz. (K str. 54.)

*) Philippovich tvrdí, že platí Rakousko za spotřebu chleba 250 až 314 mill. K na víc velkostatkářům a Uhrám; počítá totiž, že dovezli jsme r. 1910 31·4% spotřeby (t. j. 45·7% vlastní výroby, r. 1912 dovezeno 24% spotřeby), tak že se clo prý úplně uplatnilo.

hleděti je uspořiti na výlohách, nebo musí hleděti nákupné ceny přiměřeně stlačiti, ale i to není snadno možné, poněvadž by sotva jejich vliv něčeho zmohl proti veškerému světovému trhu a uplatnil by se snad nejvýš jen přechodně v dobách větších místních úrod v některé příhodné blízké zemi vývozní. Spíše by byl účinek uvedeného stavu opačný: jakmile by světový trh vystihl, že některá země, dosud soběstačná, nemá trvale dosti obilí a stává se zemí obilně passivní, zařídil by se v dodavatelsví a cenách i se zřetelem k ní a nějaké výlučně výhodné její stanovisko na trhu bylo by nemožné, nebyla-li by dokonce snad takováto země na přechodu k passivitě obilné v cenových a zásobovacích poměrech horších. Čím pak více zdokonaluje se, usnadňuje a zlevňuje světová doprava a styk mezi zeměmi obilí vyvážejícími a na dovoz odkázanými a čím více bude trh o výrobních a spotřebních poměrech všech jednotlivých zemí informován, tím více ovládati budou ve všech zemích ceny jednotné, nehledě ovšem k rozdílu jakostným, k lokálním výlohám, a budou cla všude v místních cenách započtena úplně, a to hned již v době přechodu jednotlivé země dosud soběstačné k nedostatečnosti obilné; ostatně přispěje k tomu na druhé straně zajisté značnou měrou i postupující organisovanost zemědělských výrobců.

S tím se nutno tudíž spráteliti, že se v zemích, jež mají ochranná cla obilní, obilí spotřebě o plný úhrn cel zdražuje a v budoucnu trvale zdraží. Ale tím pečlivěji je třeba uvažovati o jejich oprávněnosti a odůvodněnosti. V zemích evropských, intensivněji obilí pěstujících, uvádí se za důvod dovozních obilních cel, že nemohly by soutěžit s cenami obilí ze zámorí dováženého, poněvadž tam se obilí vyrábí poměrně levněji, a musily by buď produkci obilnou vůbec opouštěti anebo vraceti se k pěstbě extensivně. Tedy přisuzuje se obilním clům spíše povaha cel zachovných než výchovných, jež se více u cel průmyslových uplatňují. Poněvadž pak zájem sociální, národní a státní na jedné straně velí, aby stav majitelů půdy zachován byl v neztenčené síle, a hospodářské zřetele nabádají, aby nenastala ve výrobě polní reakce: jest nutno posílití zemědělské výroby v jejich zápase s cizozemskou soutěží a chrániti domácí produkci cly, aby se umožnila soutěž s obilím cizím. Tím je zároveň řečeno, že nemají cla žádným způsobem překročiti této meze, to jest, že mají zvýšiti ceny konsumu jen o tolik, aby zabezpečovaly výrobcům pouze přiměřený zisk nad ceny výrobní. Ale tu je právě hlavní kámen úrazu. Není možno na základě dat, jež jsou dosud po ruce, přesně vypočítavati cenu výrobní obilí, poněvadž se otázka komplikuje tím, že jest pěstba obilí spojena s chovem dobytka a s pěstbou jiných plodin polních, že vpleteny jsou do nákladů výrobních některé dosti neurčité, velmi měnitelné a těžko ocenitelné položky, jako: práce majitelova a domácích lidí, náklady domácnostní a j., dále že jsou poměry u různých hospodářství velmi rozdílny: u velkostatků naproti statkům středním a malým, u hospodářství téměř soběstačných a hospodářství pro trh vyrábějících,*) u hospodářství poblíž měst položených a

*) Šetřeními u nás a zvláště ve Švýcarsku konanými bylo prokázáno, že z cel obilních mají prospěch hlavně jen zemědělci, jejichž pozemky mají poměrně značnou rozlohu, poněvadž menší hospodáři obilí spotřebují doma a prodávají jen část nepa-

hospodářství vzdálenějších, a konečně že i některé zásadné otázky kalkulace působí obtíže, jako: pokud zúročení kapitálu má se do výrobních nákladů zabratí či zda má se spíše počítati jako součást zisku, dále který zisk a na kterém základě se má počítati a j. Proto jsou i dnes ještě diskutovány o výši obilních cel do jisté míry také zatím jen — theorii.*)

Naproti zájmu výrobcův obilí stojí na druhé straně zájmy spotřebitelů, hlavně průmyslových interestentů. Zdražené obilí zdražuje průmyslovému dělnictvu živobytí, a dohání je, aby si vynutilo zvýšení mzdy. Zvýšená mzda zdražuje výrobu a oslabuje soutěž průmyslu vůči cizině. Záleží-li zemi, v níž jest počet obyvatelstva v průmyslu obživu nacházejícího sice v menší míře zemědělství, ale v níž průmysl je v rozvoji, aby se její průmysl u přirovnání s postupem v ostatních zemích neopožďoval: pak musí se dostati i průmyslu přiměřené ochrany, nemá-li podlehnouti v zápase se soutěží cizozemskou. V zemi převahou průmyslové jsou poměry ještě v tomto směru určitější. Cla agrární mají tudíž v zápleti cla průmyslová a ovšem i naopak cla průmyslová vedou s sebou cla agrární:**) a tím se komplikuje otázka výše cel ještě více, neboť oceniti,

trnou; příjem za obiliny tvořil roku 1912—13 ve Švýcarsku u těchto malých rolníků jen 1¼—2% úhrnu veškerého příjmu.

*) Tyto nesnáze, jež působí vyšetření výrobní ceny obilí, byly ode dávna pocítovány, a činěny různé pokusy, aby jiným způsobem došlo se k cíli a byly zajištěny zemědělcům přiměřené a poměrné s t á l é ceny obilí. Zvlášť mnoho si slibovali v tomto směru ve Francii a Anglii od cel pohyblivých, jež kol let 1820. zavedli. Francie byla totiž r. 1819 rozdělena na tři pásma se zřetelem na snadnost dovozu pšenice ze zemí dodavatelských, ustanovena tu jakási normální cena 23, 21 a 19 frs. za 1 hl a základní clo při této ceně 1'25 fr., byla-li pšenice dovezena po lodích francouzských, a 2'25, byla-li dovezena po lodích cizích; poklesla-li cena pod uvedenou normu, zvyšovalo se clo o 1 fr. na každý frank poklesu ceny, a klesla-li cena pod 20, 18 a 16 franků, byl dovoz vůbec zakázán. Podobné opatření zavedeno bylo i u ostatních druhů obilí. Později v l. 1820. byly tyto sazby ještě ztvořeny. Pohyblivá cla se držela až do r. 1861. — V Anglii bylo r. 1828 clo ještě podrobněji odstupňováno dle ceny na domácích trzích, tak že tvořilo skutečnou smykavou stupnici (sliding scale), klesající s 20¼ s. za quarter (při ceně 66 s.) až na 1 s.; r. 1842 byly sazby těchto pohyblivých cel sníženy. Další veliké snížení jejich bylo provedeno r. 1846, až r. 1849 byla cla obilí úplně odstraněna.

Ale ani pohyblivá cla se valně neosvědčila. Nepodarilo se jimi zvýšiti ceny na domácím trhu, ani podnítiti domácí výrobu. Naopak, v Anglii rozšířila se jimi zbytečná spekulace obilím, jež úmyslně někdy zadržovala dovoz obilí s levným clem do země. (Umělé kolísání cen — ceny pšenice poklesly na podzim r. 1847 v době 4 měsíců o 52% — a velké spekulace obilím vyvolaly v Anglii krizi r. 1847, za níž padlo 245 obilních firem a bank). Ve Francii byl zákon z let 1820. dovoz pšenice téměř úplně zamezen; mimo to obelžaly se se předepsané sazby celní tím, že dovážena pšenice nejprve do pásma přístupnějšího, s levnější sazbou, na př. do Nantes, a odtud jako pšenice francouzská (odtud název „francisation“) dopravena teprve do pásma s dražšími sazbami, na př. do Marseille.

**) V Anglii nechtěli se zemědělci smířiti s návrhy unionistů, r. 1914 jako heslo pro volby r. 1915 ohlašovanými, že zavedou se za účelem provádění zásady tužšího připojení kolonií k zemi mateřské ochranná cla průmyslová, 10% hodnoty nepřevyšující, kdežto cel na obilí zavěsti nehodlali. Ochrannáří ukazovali v této věci na příklad Belgie, kde není cel pšenických a na ostatní obiliny jsou zavedena jen cla velmi mírná, cla průmyslová však tam jsou, a rovněž Unie severoamerická může prý tu býti vzorem, kdež tarifem z 3. října 1913 (Underwood-Tarif) byla průmyslová cla jen mírně snížena, ale zemědělská cla byla odstraněna. Leč zemědělci odůvodňo-

pokud ochranou jednoho odvětví, jedné vrstvy obyvatelstva, způsobuje se snad celku větší škoda současným zatížením druhého odvětví výrobního, než má pro celek význam ochrana odvětví prvního, jest problémem velmi obtížným. *)

U cel průmyslových jsou základní poměry spíše průhlednější, ježto výrobní cenu průmyslových tovarů lze přesně kalkulačně a účetně zjistiti a tím jest i vliv cel na ceny ve většině oborů průmyslových přesně dán; mimo to proniká v novější době působení kartelů na ceny tou měrou, že diktují se ceny, v nichž jsou dovozní cla plně využitkována, ba v některých odvětvích vznikají i kartely mezinárodní, v jejichž moci jest diktovati ceny ve své oblasti téměř libovolně, jež tedy cel na ochranu cen nepotřebují. Ale na druhé straně jest u cel průmyslových mnohem obtížnější řešení podrobných otázek, zvláště kolik cla má se vybírat z různých jakostných druhů tovarů téhož odvětví průmyslového a který má býti poměr mezi cly jednoho a druhého odvětví průmyslového, jakož i pokud mají býti podrobeny cla také suroviny a polotovary a které?

Jest tu potřeba prohlédnutí poměry aspoň v některých čelných odvětvích průmyslových podrobněji. Obmezíme se tu jen na země naše.

Železářský hrubý průmysl jest v Rakousku velmi soustředěn, dobře organisován a nezadá si v ničem u přirovnání se závody cizozemskými. **) Kartel železáren dovedl od svého obnovení koncem r. 1902 až po dnešní dobu udržovati ceny železa ustavičně nad dovozní paritou, včetně cla, a využítkoval tedy cel plnou měrou pro sebe. ***)

Že se tím kvalifikovanějším odvětvím průmyslu železářského suroviny zbytečně zdražují a spotřeba železa se tlumí, je jasno. †)

vali své zamítavé stanovisko námitkou, že nehodlají platiti kupované průmyslové tovary o 10% draže, nemají-li utržiti sami za oblii více.

*) Věc by se velmi zjednodušila, kdyby se cly měl vyrovnati jen rozdíl v přímých daních různých zemí, kterýžto názor zastával J. B. Say; ale toto řešení by dnes sotva někoho uspokojilo.

**) Železné doly rakouské jsou v rukou dvou společností: doly v Čechách má Pražská železářská společnost, doly ve Štýrsku a Korutanech Alpská báňská společnost; výtěž rudy obou těchto společností byla r. 1911 26·6 mill. q, t. j. 97% veškeré výtěž železné rudy v Rakousku, jež byla téhož roku 27·6 mill. q (ve Štýrsku 17·6, v Čechách 9·2). Výroba surového železa jest soustředěna v zemích koruny české, ve Štýrsku a v Terstu a ovládají ji mimo uvedené dvě společnosti těžařské dále: závody vítkovické, Rak. horní a hutní společnost a Kraňská společnost železářského průmyslu; těchto 5 společností jest skartelováno a vyrobilo r. 1911 98% surového železa v Rakousku produkovaného.

***) Dovozní parita na př. tyčového železa německého k nám jest pro kartel theoreticky dána cenami düsseldorfské bursy, našim dovozním clem, jež bylo do r. 1906 pro fasonové železo tyčové 3 zl., pro nefasonové 2·50 zl., od r. 1906 pak jest K 7— a K 6—, dále vyšším dovozním asi o K 2·50. (Správněji by měl kartel počítati domácí ceny dle svých výrobních nákladů.) V dobách pokleslého odbytu nabízejí německé podniky výrobky za hranicemi levněji než doma (t. ř. dumping), někdy až o 1·5—2 K na 1 q, tak že není vlastně parita přesnou mezí.

†) Spotřeba železa je v Rakousku u přirovnání s Německem a ostatními zeměmi západoevropskými neobyčejně malá. Příkladala totiž r. 1911 na osobu spotřeba surového železa: v Rakousku 44·7, v Uhersku 41, v Německu 135 kg. Vstup roční spotřeby na osobu připadající byl v průměru od let 1896—1904 do let 1905—1911 v Rakousku o 7·10 kg (o 18%), v Německu o 23·0 kg (o 22%).

Ale závažno je, že i poměr vývozu a dovozu u železa surového, tyčového, plechu a drátu v posledních letech není uspokojivý.

Utvářil se dovoz a vývoz (spec. a zušlechť.) Rakousko-Uherska takto (dle „Österr. statist. Handbuch“):

	Dovoz:		Vývoz:		Aktivum (+) n. passivum (-) tržební
	železo a železné zboží	sur. a tyčové plech a desky	železo, železné zboží	železné zboží	
	mill. K				
r. 1907	67·4	24·1	74·4		+ 31·1
r. 1908	85·5	12·9	54·0		— 18·6
r. 1909	70·2	37·5	54·4		+ 21·7
r. 1910	69·1	26·9	62·9		+ 20·7
r. 1911	83·9	27·4	72·5		+ 16·0
r. 1912	128·7	72·3	85·7		+ 29·3

Obraty obchodu speciálního byly:

	Železo surové:			Železo tyčové, plech, desky, drát:		
	Dovoz	Vývoz	Schodek	Dovoz	Vývoz	Přebytek (+) nebo schodek (-)
	mill. K			mill. K		
r. 1907	12·475	5·578	— 6·897	5·861	14·528	+ 8·667
r. 1908	17·079	2·006	— 15·073	12·890	5·871	— 7·019
r. 1909	11·209	4·282	— 6·927	5·943	3·881	— 2·062
r. 1910	9·081	6·789	— 2·292	6·002	13·058	+ 7·056
r. 1911	9·495	6·261	— 3·234	7·399	14·008	+ 6·609
r. 1912	25·151	4·279	— 20·872	8·827	10·331	+ 1·504

Železné zboží:

	Dovoz	Vývoz	Schodek (—) nebo pře- bytek (+)	Schodek (—) nebo přebytek (+) tržební bilance všech 3 druhů
	mill. K			
r. 1907	30·910	46·432	+ 15·522	+ 17·292
r. 1908	37·958	27·851	— 10·107	— 32·199
r. 1909	41·136	24·670	— 16·466	— 25·455
r. 1910	43·176	27·970	— 15·206	— 9·842
r. 1911	48·663	36·548	— 12·115	— 8·740
r. 1912	58·034	47·505	— 10·529	— 29·897

Vysoká cla nemají tudíž příznivého účinku ani v tomto směru, a jsou-li nutna se zřetelem na různé výrobní náklady surového železa, jak se obvykle udává, jest jejich odůvodněnost v jiných směrech pochybna.*) Nestoupá-li totiž pravidelně domácí výroba značněji a nevychází ani vstříc konsumu dostatečně v cenách, aby mohl rychleji stoupati, ba neumí ani přes vysoké clo zabrániti cizí soutěži na trzích do-

*) Rakouské železářny vyrobí 1 q surového železa za 6½—7 K, německé za 5—5½ K, anglické za 5 K, americké za 4 K, ba až za 3·2 K (Alabama); vysoké výrobní náklady u nás jsou způsobeny: dražším dopravným při surovině a nedostatkem komunikací vůbec, malou výkonností dělnickou, menší velikostí výroben, vysokými daněmi a jinými břemeny veřejnými, zvl. sociálního pojištění.

mácích, vybízejí tyto poměry k úvahám. Zajisté nemůže býti řeči o tom, že by cla na uvedené druhy železa měla povahu cel výchovných, spíše jeví se jako nespravedlivá daň ukládaná průmyslu stavebnímu, železným drahám, a hlavně strojnickému průmyslu. Nepoměr ochrany uvedeného průmyslu železářského a průmyslu strojnického nejlépe vysvitá ostatně ze srovnání, že cla u naznačených druhů železa tvoří $\frac{1}{4}$ až $\frac{1}{2}$ jejich ceny, čímž stráví se 30 až 60% cla, kterým je chráněn vyrobený z nich tovar. Netřeba snad připomínati, že průmysl strojnický a vůbec jemnější průmysl železářský má pro širší vrstvy obyvatelstva mnohem větší význam než kartel těžkého průmyslu železářského; nemůžeť nikomu býti lhostejno, musí-li u nás řemesla a průmysl vůbec kupovati potřebné železo o třetinu draže než výrobci jinde. Má-li v tomto směru nastati ozdravení, bude se musiti naše obchodní a průmyslová politika v oboru železářském obíratí nejen problémem cla a záležitostmi kartelu, ale bude musiti asi uvažovati také o otázce, která by se daly výrobní náklady snížit; mimo to bude se musiti hleděti silněji vybudovati odbyť, a to i domácí, i do ciziny.

Ještě větší význam pro široké okruhy obyvatelstva má průmysl textilní, a to dvojnásobným směrem, z části protichůdným. Na jedné straně má dělnictvo závodů textilních, jehož je mezi průmyslovým dělnictvem poměrně nejvíce, veliký zájem na zdaru jeho a na vyšších cenách tovarů textilních, na druhé straně vyšší ceny tovarů těch zdražují životní potřeby všeho obyvatelstva citelně, ježto spotřeba prádla a šatstva značně stále vzrůstá. Pokud průmysl textilní zpracuje suroviny z ciziny dovážené, jako bavlnu, jutu a z části hedvábí, má vývoz jeho tovarů tím větší význam pro celek národní, neboť zpeněžuje v cizině domácí práci a pomáhá tak uživovati větší množství domácí populace, než by jinak na základě přírodních podmínek země bylo možno. (Proto se klade v novější době všeobecně veliký důraz na zavádění ve větších rozměrech než dosud t. ř. řízení zušlechťovacího, o němž pojednáme v dalším oddíle.)

Clu v oboru průmyslu textilního zdražují nepochybně tovary o plný svůj úhrn, poněvadž výroba i trh jsou pevně organisovány a rozčet výrobní ceny dá se dobře a zcela přesně provésti, tak že se cla za normálních poměrů využitkuje k zvýšení zisku. Ale poměry jsou tu mnohem snesitelnější; jest zde totiž odstupňování cla správněji provedeno: suroviny jsou cla prosty, sazby celní na polotovary a tovary stoupají s jakostí tovaru a nejsou v celku v poměru k ceně příliš vysoké.

Průměr sazeb celních lze posouditi z těchto dat:

	Dovoz	R. 1912 Vypočítaný úhrn cla v mill. K	Průměrné clo v % hodnoty
Bavlněná příze	30·461	2·874	9·4
Bavlněné zboží	35·499	6·194	17·4
Vlněná příze	57·998	1·513	2·6
Vlněné zboží	47·597	6·775	14·2
Hedvábné zboží	56·891	6·502	11·4

Mimo to je známo, že textilní průmysl se u nás zachytil poměrně pozdě a teprve v novější době dohání, co byl vůči jiným zemím zanedbal; jeho ochrana je tudíž spíše odůvodněna a přináší ovoce i celku. Vzmáhá se totiž domácí výroba rostoucí měrou, a zatlačuje poněkud dovoz ze vzestupu dovozu suroviny jest patrné, a zatlačuje poněkud dovoz cizích tovarů. (Méně příznivým příznakem je veliký dovoz piže bavlněné a vlněné, a rovněž vývoz tovarů textilních nestoupá v posledních letech jako do r. 1907, ale jistě je tím vinna nepříznivá konjunktura posledních let.)

Obraty obchodu speciálního i řízení zušlechťovacího byly:

		r. 1907	1908	1909	1910	1911	1912
		v mill. K					
Bavlna a bavlněné odpadky.....	{ Důvoz	301·7	243·7	265·7	295·9	313·7	329·8
	{ Vývoz
Bavlněná příže ...	{ Důvoz	53·7	38·5	39·7	40·5	37·2	37·1
	{ Vývoz	17·5	12·5	12·5	16·2	20·5	27·2
Bavlněné tovary..	{ Důvoz	55·3	42·3	50·7	56·7	56·2	61·1
	{ Vývoz	154·2	80·8	99·9	115·3	123·5	123·5
Vlna.....	{ Důvoz	145·3	132·2	169·6	159·9	146·4	162·0
	{ Vývoz	28·3	22·2	23·4	22·1	20·0	23·0
Vlněná příže	{ Důvoz	56·0	41·8	54·5	67·9	53·2	58·0
	{ Vývoz	9·0	5·6	12·6	12·8	12·4	13·1
Vlněné tovary	{ Důvoz	40·4	39·8	43·5	48·7	51·1	49·5
	{ Vývoz	76·0	63·9	63·5	68·3	71·5	70·6
Juta a len	{ Důvoz	52·3	47·0	46·3	48·4	64·7	79·0
	{ Vývoz
Příže lněná, konopná a jutová	{ Důvoz	12·5	9·2	9·4	9·5	10·4	10·3
	{ Vývoz	21·7	16·0	19·7	20·0	18·9	23·3
Tovary lněné, konopné a jutové..	{ Důvoz
	{ Vývoz	34·3	25·4	27·0	28·2	30·5	28·7
Hedvábní a příže hedvábná	{ Důvoz	62·1	59·3	59·1	63·1	62·2	66·3
	{ Vývoz	27·3	26·8	26·4	24·0	23·6	26·2
Hedvábné zboží ..	{ Důvoz	51·8	40·3	48·2	59·3	60·1	57·9
	{ Vývoz	19·4	20·8	19·2	16·6	21·6	23·0

Vzestup nebo pokles dovozu surovin a polotovárů, jakož i tovarů v uvedených zde položkách jeví se takto:

	Vzestup (+) nebo pokles (—) dovozu a vývozu od r. 1907 do 1912 v mill. K		Tržební bilance (důvoz větší —, vývoz větší +) r. 1907 r. 1912 v mill. K	
	Suroviny. {	Důvoz	+ 71·5	— 471·0
	Vývoz	— 5·3		
Příže {	Důvoz	— 12·6	— 108·8	— 81·9
	Vývoz	+ 14·3		
Tovary .. {	Důvoz	+ 21·0	+ 136·4	+ 77·3
	Vývoz	— 38·1		

(Pokles tržebního passiva r. 1912 u příze byl způsoben výjimečnými poměry; vyvážela se totiž za trvalé tehdejší textilní krise příze do ciziny se ztrátou.)

Dovoz surovin stoupá, vývoz tovarů klesá, tudíž domácí spotřeba stoupá. R. 1907 byla tržební bilance všech tří položek passivná 443·4 mill. korunami, r. 1912 552·4 mill. K, což jest přirozeným důsledkem rostoucí textilní industrialisace, neboť u průmyslu, který zpracovává hlavně dovezenou surovinu z ciziny a vyrábí tovary hromadné spotřeby i domácího obyvatelstva, musil by býti podíl vyrobených tovarů na obyvatele připadající velice značný, aby vyvážený přebytek tovarů vyvážil v š e c h n u dováženou surovinu.*)

V ostatních některých odvětvích průmyslových, jež mají pro náš vnější obchod význam, nedá se snadno v povšechné úvaze sledovati otázka cla, poněvadž jejich tovary jsou příliš jakosti odlišné a také sazby celní proto se příliš různí. Ale zhruba možno o nich tvrditi totéž, co bylo řečeno o clech textilních: že nejsou cla v ostatních průmyslových oborech, jako v průmyslu kožním, chemickém, strojnickém a j., tak značná, aby tíživě působila na domácí konsum, ale že se plně uplatňují v cenách domácího trhu, poněvadž jsou téměř veškerá odvětví průmyslová tím směrem organisována. Také oprávněnost ochrany jest u nich v celku odůvodněna, neboť uvedená některá odvětví průmyslová u nás vskutku teprve začínají a přirozené podmínky jejich vývoje jsou dány, tak že výchovná tato cla mohou míti úspěch a jsou v zájmu celkového hospodářského vývoje. —

Je-li v zemi domácí uvalena na zboží dávk a s p o t ř e b n í, jest samozřejmo, že musí i zboží z ciziny dovezené tuto dávku platiti; jinak by cizí zboží bylo ve výhodě u přirovnání ke zboží domácího původu a k domácí výrobě. A poněvadž se daně spotřební vybírají z příčin technických obyčejně již při výrobě nebo při dodávání zboží do obchodu, jest nejvhodnějším postupem, vybíratí daň spotřební ze zboží cizího již při dovozu zároveň se clem.

Nepřímé daně, jež stát na tovary zavede, nesmějí však jíti tak daleko, aby se jimi soutěž domácí výroby s cizinou ztěžovala zdražováním výroby a vývoz jí znemožňoval. Proto jako je na jedné straně spravedlivé, aby cizí tovary do země dovezené byly na roveň postaveny s tovary v domácí zemi vyrobenými a platily při dovozu také daň spotřební, je-li tato daň v příslušné zemi zavedena, tak

*) I V. Britannie má tržební bilanci textilní poměrně málo aktivní; byl na př. r. 1911:

	dovoz v mill. £	vývoz v mill. £
bavlny, vlny a ostatních surovin .	121·8	28·1
příze a tovarů z těchto surovin .	42·2	163·4
	164·0	191·5
Přebytek aktivní	27·5	

(Obilí a mouky dovezlo se týž rok za 75·6 mill. £, masa a dobytka jatečného za 49·7 mill. £, a vývoz domácího obilí a mouky byl 3·5, masa a dobytka pak 1·0 mill. £, schodek tedy přibližně 120 mill. £; nezaplatil tudíž přebytek textilního vývozu ani čtvrtinu uvedených položek dovozu potravin.)

je na druhé straně rovněž nezbytno, aby se z tovarů v domácí zemi vyrobených a vyvážených, na něž jest daň spotřební uvalena, buď vůbec tato daň nevybírala anebo, není-li to dosti dobře možné se zřetelem na obtíže dozoru, při vývozu se vracela (t. ř. restituce daně). Ostatně plyne již ze samého pojmu daně spotřební, že jest jejím účelem zpoplatnění jen tovary vskutku v zemi spotřebované a nikoli i tovary vyvážené. Dá se sice restituce daně spotřební také zneužítí a mohou se tímto způsobem poskytovatí prémie, tím totiž, že se vrací poměrně více daně než bylo vskutku zapláceno, jako se dalo při cukru, poněvadž se na příklad u nás platila daň do r. 1865 dle váhy zpracované řepy a pak do r. 1888 paušálními úhrny, jednotlivým cukrovarům dle výkonnosti přístrojů a dle doby jich upotřebení stanoveným, ale při dokonalejším systému daňovém, kde platí se daň z hotového tovaru a po případě dle hodnotné jeho jakosti, nejsou nesprávnosti možny. *)

Hlavně se vracívá daň spotřební při vývozu piva, lihu a lihovin a cukru.

V Rakousko-Uhersku vracely se (pro Rakousko dle § 23 cis. nař. z 17. července 1899, č. 120 ř. z.) při vývozu piva, bylo-li požitelné a ukazovalo-li po odstranění kyslíčnicku uhlíčitého nejméně 2½ sacchar. stupně: 1. každému, kdo pivo vyvážel, za hl piva K 3·40, ať bylo vyrobeno z mladinky jakéhokoli obsahu extraktového; 2. vývozci mladinky v posledních šesti měsících před vývozem vyrobené, anebo b) 34 h za každý hl a sacch. stupeň dle původního obsahu mladinky, z níž pivo bylo vyrobeno a daň zaplácena, při čemž se v obou případech odpočítávalo na ztrátu kvašením, ležením atd. z vrácené daně 6½%. Clo na pivo bylo r. 1899 zároveň ustanoveno na 2 zl. (v sudech) a na 18 zl. (v lahvích a džbánkách) za 1 q, mimo daň spotřební.**)

Vyváželi-li se lih, z něhož daň zaplácena nebyla, odpíše se daň a poskytuje se mimo to dle § 8 cis. nař. ze 17. července 1899, č. 120 ř. z., vývozní bonifikace 10 h za každý hektolitrový stupeň alkoholu (litr alkoholu); vyvážejí-li se likéry, poskytuje se bonifikace 3½ h za litr. Při vývozu lihu zdaněného vracela se daň 35 h za l alkoholu a poskytuje se vývozní bonifikace jako u lihu, z něhož dosud daň zaplácena nebyla.***) Zároveň byl ministr financí zmocněn vývozní bonifikace snížití dočasně nebo trvale, nebo je vůbec zrušití, kdyby byly tyto prémie sníženy nebo zrušeny v jiných zemích, v nichž se dosud poskytovaly.

*) Vracení cla (drawback) jest obdobné zařízení. (Viz o něm na str. 101.)

**) Cis. nařízením ze 27. srp. 1916, č. 270 ř. z., byla daň z piva zabrána státem a zvýšena zároveň na K 1·10 z 1 hl^o.

***) Daň z lihu byla tenkrát dle zákona z 20. června 1888, č. 95 ř. z.: u lihu výrobní daní podrobeného a u lihu spotřební daní kontingentní podléhajícího 70 h. u lihu nekontingentního 90 h za hl^o alkoholu. Clo bylo r. 1899 ustanoveno na 60 zl, z likérů, punce, araku a pod. a na 44 zl. z ostatních lihovin (z 1 q, mimo daň spotřební); u celního tarifu z r. 1906 jest clo z koňaku 200— K, z likérů, punčové essence a pod. 170—, z araku a rumu 145—, z ostatních lihovin 110— K (za 1 q, mimo daň spotřební). — Když pak byla daň z lihu zákonem z 8. července 1901, č. 86 ř. z., o 20 h na hl^o zvýšena (na 60 h a K 1·10), byla zároveň zvýšena restituční sazba daňová na 45 h za hl^o alkoholu, tedy opět na poloviční sazby daňové. (Za války r. 1914 a 1915 byla daň lihovin několikrát zvýšena. — O vývozní prémii lihovin viz též str. 92.)

Velikého významu nabyla v cukrovarnických zemích evropských: Francii, Belgii, Rakousko-Uhersku, Německu, Nizozemí, Rusku, Itálii zvláště restituce cukerní daně a jí poskytované skryté vývozní prémie, ježto podnítily nejen neobyčejný rozvoj a technický pokrok průmyslu cukrovarnického, ale způsobily také veliký pokrok průmyslu strojnického a značně prospěly i zemědělství. (O cukerní prémii vývozní viz na str. 90.*)

Daň spotřební by měla býti vlastně zahrnuta již v sazbě celní, neboť clem se mají vyrovnati všechny nesrovnalosti v nákladech výrobních styčných zemí, ale poněvadž by pak úprava této daně byla velmi ztížena svou spojitostí se smlouvami obchodními, na určité období ujednanými, volí se raději postup jiný: daň spotřební se ke clu připočítává jako přírážka a ve smlouvách obchodních se obecně ustanoví, že se o tuto přírážku clo zvýší dle platné právě sazby příslušné daně spotřební, po případě má-li platiti v tomto směru u některého zboží výjimka, bývá v celních tarifech výslovně vytčena. Jsou-li v dováženém zboží obsaženy příměsky, jež v domácí zemi jsou dávce spotřební podrobeny, anebo je-li dovážené zboží vyrobeno ze surovin, na něž jest

*) Daň z cukru řepného (a třtinového) byla v Rakousko-Uhersku ustanovena zákonem z 20. června 1888, č. 97 ř. z., na 11 zl. ze 100 kg a byla zvýšena cis. nařízením ze 17. července 1899, č. 120 ř. z., na 38 K. Zároveň bylo r. 1899 ustanoveno clo na cukr (surový, nad hollandský typ čís. 19 a na cukr rafinovaný) na 11 zl. za 100 kg. — V cel. tarifu z r. 1906 jest určeno clo na cukr všech druhů 26 K za 1 q (mimo daň spotřební); po dobu trvání Bruselské konvence (srov. str. 92) platí se však clo 5·20 a 5·70 K. — Daň spotřební jest v Rakousku, Uhersku i Bosně s Hercegovinou upravena po dobu trvání celní a obchodní smlouvy souhlasně, ale dováží-li se cukr z jednotlivých těchto územních celků do druhých, musí se zásilky celním úřadům ohlašovati a musí se z nich zaplatiti mimo daň spotřební ještě zvláštní poplatek, t. ř. surtaxa; K 3·50 z 1 q netto cukru konsumního a K 3·20 z cukru ostatního, který byl ustanoven smlouvou o vyrovnání z 30. pros. 1907, č. 278 ř. z., po dobu platnosti Bruselské konvence; platí se i s daní spotřební tomu státu, kde se cukr spotřebuje. Smluvené kontingenty směř je však dopravit bez surtaxy, totiž 225.000 q z Rakouska do Uherska a 50.000 q z Uherska do Rakouska; kontingent pro Bosnu s Hercegovinou stanoví se každoročně minist. nařízením (r. 1908 byl 20.000 q, z nichž $\frac{1}{3}$ z Rakouska, $\frac{2}{3}$ z Uherska; r. 1912 z Rakouska 26.000 q). Zásilky transito a drobné zásilky do 5 kg (do 2. led. 1908 jen do 2 kg) neplatí poplatku. (Obdobně jest upraven poměr při vývozu lihu; vývozní polovina říše platí druhé polovině, do níž se lihoviny vyvázejí, tolik daně, kolik se v zemi povinné vskutku vybralo z 1 hl daně). — V Rusku jest stanoveno každému cukrovaru množství, jež smí dodatí na domácí trh (t. ř. existenční minimum, pravidelně 80.000 pudů); z něho platí se daň 1·75 R. za pud. Další vyrobené množství musí se buď vyvéztí, a pak se daň vůbec vrátí, anebo se musí zaplatiti z něho spotřební daň dvojnásobná. Tímto způsobem dá se vývoz poháněti na úkor domácího konsumu i bez vývozních premií. Lze-li totiž stanoviti pod ochrannou dovozního cla a po případě kartelu výrobců ceny pro domácí trh vysoké, mohou se pak ceny zboží pro vývoz snížití i po případě pod náklady výrobní, aby se soutěž v cizině umožnila, a domácí konsum doplácí to, oč se zboží prodává v cizině levněji. (Proto stanoví v Rusku domácí ceny cukru stát; proto též ustanovuje čl. 3./IV. obchodní smlouvy Rakousko-Uherska s Ruskem z r. 1906, že smí Rakousko-Uhersko zavéstí na cukr z Ruska pro spotřebu dovážený po dobu trvání Bruselské konvence a setrvání Rakousko-Uherska při ní zvláštní přírážku v mezích Bruselskou permanentní kommissí stanovených). Mimo to působí se differencováním daně spotřební i na zvyšování produkce a poháněni vývozu nepřímo tím, že se kontingent pro nižší zdanění rozděluje dle úhrnné výroby závodů a čas od času se znovu stanoví; tak jsou výrobní lákány, aby výrobu, seč jsou, stupňovaly.

v domácí zemi uvalena dávka spotřební, a není v zemi domácí nákup podobného zboží bez daně dovolen, vyměří se ze zboží mimo clo i přiměřená přírážka celní, odpovídající vnitřní dávce spotřební. (Jde tu u nás hlavně o zboží s obsahem cukru a lihu. Strany mohou žádati, aby se daň počítala buď dle skutečně užitého množství cukru [sazbou 16 K za 100 kg netto] nebo lihu [K 1·10 za hl a stupeň], nebo mohou voliti zvlášť stanovené sazby pro nejobyčejnější druhy tohoto zboží [tab. A a B provoz. nařiz.]. Srovnej u nás odst. 2. a 3. čl. II. zákona celního z 13. ún. 1906, č. 20 ř. z., a § 3 prováděcího předpisu z 21. února 1908, č. 32 ř. z.)* V Rakousko-Uhersku předpokládá se u výměry dávek spotřebních, se clem vybíraných, že jest tato daň zavedena stejnou výší v obou polovinách říše, jinak by vybírání dávky spotřební zároveň se cly bylo značně spleťité.

Tutéž povahu jako dávky spotřební má poplatek licenční u předmětů monopolních, a bývá rovněž v tarifech celních u příslušných položek výslovně stanoven.***) Předměty státního monopolu smějí se mimo to ostatně dovážeti toliko na zvláštní dovolení. —

Jakýmsi předpokladem ochranných dovozních cel průmyslových jest svobodný dovoz s u r o v i n, jež domácí průmysl zpracovává, zvláště surovin, jež se doma nevyrábějí, nebo se vyrábějí jen v podřízeném množství, jako: bavlny, vlny, nanmoze i hedvábí a v některých zemích také železa. Uvaliti dovozní clo na tyto suroviny by znamenalo, zdraziti výrobu příslušných tovarů a zdraziti jejich ceny domácímu konsumu. Cla tato mohla by tedy míti oprávnění jako cla finanční v zemi, jež příslušných tovarů nevyváží; mimo to je samozřejmo, že by cla dovozní tovarů musila býti o cla na suroviny vyšší, měla-li by vskutku domácí průmysl vůči dovozu z ciziny chrániti. (Tímto způsobem chtěla Francie řešiti otázku dovozních cel na suroviny, jež hodlala zavésti po válce s Německem r. 1871. Měla se zavésti cla 20%ní na dovoz všech textilních surovin, dále na dříví a olejnatá semena. Cla průmyslových tovarů z těchto surovin měla se zároveň poměrně zvýšiti a mimo to měla se cla surovinná při vývozu tovarů vraceti. R. 1872 byl tento návrh velmi zmírněn a zavedeno na bavlnu clo 5%, jež se vracelo, na vlnu a jutu clo 2 až 2½%, jež se nevracelo, a j. Ale výnos nebyl valný, a zákon byl již r. 1874 odvolán.) V zemi, jež chce tovary vyvážeti, byla by však cla na průmyslové suroviny nemístnou přítěží; musila by se totiž při vývozu tovarů průmyslníkům vraceti (srov. oddíl III. a, 3.), ježto by jinak soutěž jejich na trzích v cizině byla sotva možná. Rovněž jest velmi pochybná vhodnost jejich jako daně spotřební, na domácí konsum uvalené. Proto se v novější době v zemích průmyslových od finančních cel na bavlnu,

*) V tarifu celním z r. 1906 uveden jest výslovně poukaz na daň spotřební u položek: cukr (čís. 19 a 20), pivo (107), pálené lihové nápoje (108, po příp. 109), svítivé minerální oleje (176 a 177, dávka K 13— za 100 kg netto), hrací karty (302); u lisovaného droždí (čís. 615) je naopak poznamenáno, že v celní sazbě K 55— jest již zahrnuta příslušná spotřební dávka, jež se uvaluje na výrobu droždí s výrobou lihovin spojenou.

**) Srovnej v tarifu rakousko-uherském z r. 1906; tabák (lic. poplatky za kg čisté váhy: u cigarett 30 K, u doutníku K 26—, u ostatních tabákových tovarů a surovin 20 K, clo K 125— z q), sůl kuchyňská (20 K z q celní váhy; clo 2 K).

vlnu a ostatní suroviny upouští. Na bavlnu bylo v Anglii uvaleno finanční clo dovozní do r. 1845. Ve Francii bylo clo na surovou bavlnu zavedeno i Colbertem r. 1664; Napoléon uvalil na dovoz zámořské bavlny ohromná cla, až 800 fr. za 100 kg, kdežto za bavlnu jihoevropskou platilo se clo 120 r.; chtěl tak pěstbu bavlny v domácích zemích povzbudit. Při vývozu bavlněného zboží vracelo se jen clo 120 fr. a v tom sejevila jeho nepřizeň k průmyslu bavlnářskému, utkvělá v něm zajisté se zřetelem na rozkvět tohoto průmyslu v Anglii. Později bylo dovozní clo na bavlnu stále snižováno, až r. 1854 bylo úplně odstraněno u bavlny z francouzských osad a r. 1860 i u bavlny ostatní, tak že zůstal pak jen poplatek vlajkový za bavlnu dováženou na cizích lodích nebo na lodích francouzských, ale z některého překlaďstě v Evropě mimo Francii; tato „surtaxe d'entrepôt“ trvá dosud a jest 3 fr. za 100 kg. V Prusku platilo se nepatrné clo dovozní na dovezenou surovou bavlnu a bylo úplně odstraněno již r. 1831. V Rakousku měli jsme do r. 1851 clo ze surové bavlny 1·40 zl. za celní cent, pak 1 zl. a od r. 1883 bylo clo to vůbec zrušeno. V Rusku zavedeno bylo clo na dovoz surové bavlny teprve v novější době, totiž r. 1882, a jest nyní (od r. 1903) 4 ruble za pud. V Unii severoamerické platilo se dovozní clo na bavlnu v letech 1791—1846 a pak r. 1862—1869; posléze bylo 3 centy za libru. (Dříve bývalo v zemích evropských pro clo na bavlnu důvodem, aby se domácí pěstba lnu a průmysl lnářský chránily. Ale proud bavlnářský byl příliš silný a nedal se zadržeti. Podobně bylo v některých zemích zavedeno clo na indigo se zřetelem na pěstbu rytu barvířského.)

Surové železo nelze považovati za surovinu, nýbrž spíše za polotovar, a v důsledku toho vidíme, že dosud i v nejpokročilejších státech průmyslových jest na dovoz jeho uvaleno clo; tak v Německu 1 M za 100 kg (sml.), v Rakousko-Uhersku od r. 1906 K 1·90 (sml. K 1·50), ve Francii sazba maxim. 2·25 fr., minim. 1·50 fr. (od r. 1910.) v Belgii je clo 0·50 fr. za 100 kg, v Itálii 1 fr. za 100 kg (sml.), v Rusku 30 kop. za pud (při dovozu po zemi 35 kop.), v Unii severoamer. 0·5 c. za libru; v Anglii bylo dovozní clo na surové železo odstraněno r. 1845.

V celním tarifu rakousko-uherském z r. 1906 jsou dále cla pro tyto suroviny: surové kůže (čís. 83), vlasy (84), neupravená pera a peří (85), suroviny řezbářské a soustružnické (136—140), nerosty, mimo pyrity, v surovém stavu (XVII). Také superfosfát (č. 617), soli k mrvení (č. 599 a), mrva vůbec (652), otruby a j. (653) jsou se zřetelem na jejich význam pro zemědělství cla prosta. Mimo to povoluje se sleva nebo snížení cla při dovozu k účelům průmyslovým (a zemědělským) za stanovených podmínek (i pro spotřebu v domácí zemi, na rozdíl od řízení zušlechťovacího) na volné listy u četných jiných surovin (§2. výkon. předp. z 13. ún. 1906.)*

*) Totiž: u koření (čís. tarifu 4—8) na výrobu etherických olejů a esencí (sleva cla vůbec), u rýže (č. 34) k hlazení nebo na výrobu škrobu (při dovozu po moři platí se jen ¼ smluvní sazby celní, tedy nyní 90 h za 1 q brutto, jinak ½ sazby smluvní, nyní K 1·80 za 1 q brutto), u máku (č. 46) k výrobě oleje (snížení cla se 14— na K 3—), u anýzu, koriandru, kmínu a fenýklu (č. 51) k výrobě etherických olejů (snížení se K 6— na 1—), u jiných semen zvláště nejmenovaných (č. 52) k výrobě ethe-

Za dnešní doby platí se dovozní cla na suroviny značnější měrou desud v Rusku, Řecku, Španělsku, Portugalsku a Dánsku. —

S hlediska národohospodářského jsou celkem cla průmyslová v zemích západoevropských a středoevropských odůvodněnější, jsou cly budoucnosti, poněvadž průmysl těchto zemí dlouho bude ve stadiu vývoje a dlouho bude mezi jednotlivými zeměmi zřetelné odstupňování v intenzitě a kvalifikovanosti výroby; stav tento bude trvati asi dotud, dokud neproniknou zásady světovohospodářské tou měrou, aby veškeré pokročilejší země tvořily jedinou oblast, jež se bude o výrobu dělit v poměru racionality výroby, a k tomu je ještě velmi, velmi daleko.

Clu průmyslová uplatňují se, jak dotčeno, důsledkem tužší organizace výrobců v novější době plně v cenách domácích ještě spíše než cla agrární a jest tudíž otázka průmyslových cel rovněž velmi důležitá pro vnitřní hospodářské poměry země. —

Ale je-li spravedlivé vyřešení otázky výše cel již samo o sobě se zřetelem na vliv jejich na zájmy různých vrstev domácích příslušníků obtížné, ztěžuje se otázka ještě více tím, že sazby celní musí se upravovati za dnešních poměrů v dohodě se státy ostatními, s nimiž se uzavírají smlouvy obchodní a celní; jednání o ně nebývá snadné, zvláště u zemí příbuzných poměrů hospodářských. Tu lze obvykle jen největší specialisací sazeb dosáti dohody a kompromissu mezi všemi zkříženými interesy; proto na př. v agrárních clech liší se sazby pro ječmen pivovarský a krmný, pro dobytek živý a maso a j., v průmyslových clech zavádějí se celé stupnice sazeb pro týž druh zboží dle jeho jakosti, po případě i dle jiných příznaků.

Proto také otázka cel je v ustavičném vývoji, její řešení se stále prohlubuje, zdokonaluje, specialisuje a stává se problémem velmi spleťtým-

rických olejů a železného semene k osevu (úplná sleva cla K 15—), u suchých vinných bobulí a hroznů, u korintek (č. 10) na výrobu octa (po denaturování, snížení s K 50— na 6—), u surových mycích a koňských hub (č. 82) k dalšímu zpracování (úplná sleva cla K 36—), u karnaubového vosku a jiného tvrdého rostlinného vosku (č. 94b) pro továrny ceresinové (úplná sleva cla K 14—), u paraffinu (č. 96) k výrobě zápalek (snížení na K 7—), u vinných výtlacků (č. 654) k výrobě koralky (úplná sleva cla K 15—), u těstovitého vinného crozají (č. 655) k výrobě koralky (úplná sleva cla K 5—), u kokosové píže (č. 214a) k výrobě pokrývek a pod. (úplná sleva K 18—), u česané píže (vlněné, č. 225) k výrobě zboží prýmkáiského (úplná sleva cla), u těžkých surových minerálních olejů, nachodících se k svícení (č. 175), u aslaných k raffinování (snížení cla s K 8:30 na K 1:62, ale jen do ročního úhrnu 200.000 q, z něhož na Rakousko připadá 10.000 q, na Uhersko 150.000 q) u hovězí a koňské kůže (č. 329) na výrobu škrabáků (snížení na K 20—), u rukavičkářské kůže (č. 335) zasláné do cizozemské ka barvení a dovážené zpět (snížení s K 43— na 20—) a u zplodin suché destillace dehtu (č. 625) k další výrobě dehtových barviv (úplná sleva cla). Dále pak: u mandlí (č. 16a) k výrobě mandlového oleje (úplná sleva cla K 35—, ale jen při dovozu do oblasti bývalých svobodných přístavů Terstu a Rijeky). Konečně poskytuje se snížení nebo sleva cla za ustanovených podmínek a kontroly bez svobých listů: u bílků a žloutků (č. 79) k průmyslovým účelům (úplná sleva cla K 8—), u jadrných tuků (č. 88—90) k technickým účelům (snížení na K 4:50, ale jen po denaturování), u semenných kvasnic (č. 616) pro pivovary (úplná sleva cla K 24—), u těžkých minerálních olejů (č. 178) k výrobě mazlavých olejů (sleva na K 7—); u dovozu kuchyňské soli může ministerstvo financí sleviti clo i licenční poplatky při dovozu z ciziny k účelům živnostenským, továrním a jiným průmyslovým účelům, pro něž dodávání domácí soli dle platných předpisů jest přípustno.

Tím pak, že se politika celní ustavičně přizpůsobuje novým poměrům a proudům výroby a spotřeby doma i v cizině, nepůsobí za pravidelných okolností tou měrou rušivě na celkový vývoj vnější tržby a na postupný úhrnný vzrůst jejich styků, jak za starších dob prohibice bývalo. (Srv. odd. III. b.)

Mimo to dá se účinek cel zkrřížiti, po případě doplniti nebo nahraditi i prostředky jinými: sazbami dopravními, prémiemi vývozními, řízením zušlechťovacím, o nichž pojednáváme v oddílech samostatných.

Také podporou průmyslu subvencemi hledí se někdy nahraditi ochranná cla a obcházejí se tak nesnáze, jež zvýšení cel vůči cizině a po případě i doma v kruzích cly dotčených vyvolává. (V Uhrách hleděli v posledních letech tímto způsobem dodělati se nepřímé ochrany svého vznikajícího průmyslu vůči Rakousku, aniž by musili zaváděti celní čáru mezi oběma soustátími, a také v předpravných projevech o novém vyrovnání r. 1917 prohlašovali někteří tamní státníci (Szterényi) tento postup za vhodnou náhradu cel, zvláště se zřetelem na obtíže, které by celní rozluka způsobila.*) Ale tolik je jisto, a vědí to zajisté i v Uhrách, že politika subvenční má ještě pochybnější účinek národohospodářský než zbytečná ochrana celů, ač ovšem soukromohospodářsky vlastníkům chráněných nebo subvenovaných odvětví velmi jde k duhu. (Nestačí, utěšovati se tím, že z podporovaných závodů jen poměrně malý počet [do konce r 1910 celkem 9·6%/] zajde a ztráty státní pokladny, tímto způsobem utrpěné, tvoří jen 1·3%o vyplacených subvencí, anebo měřiti účinky zákonů subvenčních dle toho, že investiční kapitál podporovaných závodů značně roste [do konce r. 1910 o 43·8 mill. K, t. j. o 37·7%/] a počet jejich dělnictva stoupá [o 9743, t. j. 30·8%/], kdyžtž je dobře známo, že v l. 1910 byl v Uhrách podporován hlavně t. ř. těžký průmysl, ale nebylo lze pozorovati u něho nijakého opravdového pokroku vůbec**), a Uhersko dováží stále

*) Dle zákonů z r. 1881, 1890, 1899 a 1907 podporuje stát v Uhrách tamní nově založené podniky průmyslové slevami daní a poplatků (na 15 let), poskytnutím strojů, zápůjčkami a hlavně subvencemi. Státní zápůjčky minuly se úplně účelem a užívá se jich v novější době jen výjimečně, spíše jen jako prostředku sanačního. Subvencí bylo za prvých 30 let trvání uvedených zákonů povoleno 238 novým a 74 rozšířeným závodům celkem 44 mill. K; roční výroba těchto subvenovaných podniků byla 350 milionů K, což jest asi 1/6 veškeré průmyslové tamní výroby. Výsledky těchto obětím neodpovídají a sotva je dostatečnou omluvou uherské politice subvenční, že se tento výdaj státní vrací jinými cestami (nepřímými daněmi průmyslovým dělnictvem placenými, zvýšenou poplatní silou ostatních závodů, jež jsou ve spojení s podniky podporovanými, zvýšenými příjmy poplatků poštovních, dopravného a j., jak i Wehkerle vypočítává). — Obdobný zákon byl vydán mimo jiné i v Rumunsku a Bulharsku. V Rumunsku jest ve smyslu zákonů z r. 1887, 1906 a 1912 podmínkou podpory, aby nově založený závod měl základního kapitálu nejméně 50.000 lvů a byl zařízen na výrobu s 25 dělníky, z nichž 2/3 musí býti Rumuni. Mimo uvedené podpůrné prostředky poskytuje stát podnikům zdarma pozemky do 5 ha, poídá jim spojení s hlavními cestami dopravními, povolí jim bezcelný dovoz strojů, přístrojů a po případě i surovin (za l. 1894—1910 činily slevy na cle 24 2/4 mill. lvů), poskytují se jim úlevy na dopravném a poštovním a j., ale subvence se tam neudělejí. Tytéž zásady v celku platí i v Bulharsku.

**) Totéž vytýká se ostatně tamnímu zemědělství a poukazovalo se, že v údobí zvýšené ochrany celní zůstal v zemích uherských relativní výnos sklizně téměř stále týž: byl u pšenice v období 1906—1910 průměrně 12·2 q s ha, tedy skoro tolik jako

rostoucí množství tovarů tohoto průmyslu, hlavně z Rakouska.)*—

Rovněž některých opatření z zdravotních, povahy spíše policejní, užívá se někdy jako záminky a nástroje politiky hospodářské a nahrazují se jimi přímé zákazy dovozu nebo vývozu, dnes již neoblíbené nebo za pravidelných okolností téměř nemožné, poněvadž by jistě vyvolaly odvetné repressalie na druhé straně. Ostatně není ani těchto hrubších prostředků za dnešních konkurenčních poměrů třeba, ježto rozhodují často i nepatrné rozdíly v rozečtech výrobních a prodejních cen, a vystačí se tudíž na zamezení dovozu i vývozu dob e pouhým clem; užívalo-li se v Rakousko-Uhersku opatření zdravotních při kontrole dovozu dobytka a masa ze Srbska jako prostředku, kterým se tento dovoz téměř úplně znemožňoval, dalo se to spíše proto, aby se ušlo výtkám průmyslníků a dělnictva, jež by přímé zákazy dovozu dobytka a snad i vysoká cla byly vyvolaly. Také zákon o prohlídce jatečného dobytka a masa v Německu (z 3. června 1906) má podobné pozadí. V novějších smlouvách obchodních a veterinářských hledí se zameziti aspoň hrubé zneužívání podobných opatření. Tak ve smlouvě Rakousko-Uherska s Rumunskem z r. 1909 jest ustanoveno, že musí se zákaz ten týkati všech zemí nebo všech těch zemí, o nichž platí stejné předpoklady, t. j. kde jest rovněž nebezpečí zavlečení nakažlivých nemocí. (Srovn. též str. 138.).

Také vydávají se však za nynější doby zákazy povahy policejní na ochranu domácí výroby, jež jsou odůvodněny, jako: zákaz dovozu margarínu a umělého šafránu do Ruska, zákaz dovozu některých olejů do Bulharska, jimiž se růžová silice porušuje, zákaz vývozu kozy angorské z Turecka, aby se nemohl chov její zavésti jinde, zákaz dovozu tovarů v trestnicích vyrobených do Unie severoamer. (zákon z 30. srp. 1890), zákaz r. 1875 v mnohých evropských státech vydaný proti dovozu brambor z Unie severoamerické jako opatření proti šíření se brouka mandelinky bramborové (Colorado), dále zákazy dovozu vepřového masa svalovcem napadeného, zákaz dovozu vinné révy pro nebezpečí zavlečení phylloxery (dle mezinárodní dohody z 3. listop. 1881). Rovněž jiné některé zákazy ze zdravotních zřetelů vydané lze jen schvalovati, jako: zákaz dovozu opia do Japanu; zákaz dovozu léků do Francie, jež nejsou v úředním seznamu léků uvedeny; nebo ustanovení, že mohou potraviny a požívatiny býti při dovozu odmítnuty, ukáže-li se rozbořem, že jsou zdraví škodlivy (v Unii severoamerické dle zákonů z r. 1903; v Turecku dle zákona z r. 1905 zkouší se chemické a farmaceutické preparáty a speciality, máslo, oleje a mouka, káva a čaj, víno, likéry a ostatní lihové nápoje).

před 25 lety, kdežto v Německu stoupl od let 1881—1885 do 1906—1910 z 12·8 q na 20·1 q. (V Rakousku byla sklizeň s 1 ha r. 1880 11·3 q, r. 1913 13·4 q, v Uhersku 10·7 a 13·3, v Německu 12·9 a 23·6 q).

*) Sám Szterényi přiznává (Zeitschrift f. Volkswirtschaft, 1913), že se v Uhrách vyrábí jen 25% potřebného zboží textilního (vlákných tkanin 16%, bavlněných tkanin 12%, pleteného zboží 10%, hedvábných tkanin 3%, nití k šití 50%), pánských obleků jen 20 až 25%, prádla asi 10%, límců a manšet jen 1% spotřeby; vydělaných koží vyrobí se v Uhersku jen 20% konsumu a obuvi jen 15%.

Dále udržely se ještě zákazy o dovozu mincí do některých zemí, jako: mincí drobných do Ruska, mincí stříbrných z druhých zemí latinské mincovní unie do Francie. V novější době vydávají se i zákazy vývozu uměleckých památek, zvláště z Itálie, Francie, Rakouska a j.

Konečně světová válka r. 1914 ukázala, že ani zákazy vývozu a dovozu, zbraň v zápasech politických a válečných od dob Napoléonských zapomenutá, nezrezavěla, užiloť se jí tu měrou netušenou znovu. —

V některých případech působí se naopak cly i jiným směrem. U nás zavedeno od r. 1882 u některých druhů zámořského zboží (kávy, čaje, rýže a j., tedy u finančních cel) dvojitě clo (clo différentiální, méně vhodně též vyrovnávací nazývané): nižší, pro dovoz po moři, a vyšší, pro dovoz ostatní; účelem tohoto opatření jest, podporovati obchod přístavních míst domácích Terstu a Rjoky a přímé styky jejich se zeměmi, z nichž se ono zboží dodává. Cla diferenciální byla tu zavedena v náhradu za zrušení obou těchto měst jako svobodných přístavů (zákon z 23. června 1891, č. 76 ř. z.).*)

Mimo to platí dosud zákon z 23. června 1891, č. 76 ř. z., že pro některé druhy zboží, jež má při dovozu ze zemí největších výhod požívajících smluvní sazby nižší nebo je dle smluv cla prosto, ne však jen ve styku pohraničním, platí některé úlevy při dovozu přes Terst a Rjoky, nehledě k provenienci zboží a ať se dovážejí přímo do celního území, nebo byly prve uloženy v tamním svobodném území.***) Pro země, vůči nimž jsou zavedena cla odvetná, výhoda ta neplatí. (Smlouvou s Německem z r. 1891 zavázalo se však Rakousko-Uhersko, že rozpětí těchto cel nezvýší a u jiných druhů zboží nezavede; podobně stanoveno ve smlouvě s Ruskem z r. 1906 [dod. prov. k čl. 2], že Rakousko-Uhersko nezavede jiných cel diferenciálních, než která platila 1. března 1906; srovnej též smlouvu s Belgií z 12. ún. 1906).

Také podporuje náš stát rozvoj Terstu dočasnými úlevami daňovými a poplatkovými.

Že uvedená tato opatření dobře působí žádaným směrem, nejlépe ukazuje vzestup dovozu kávy přes Terst; dříve dováželo se přes cizozemské přístavy téměř $\frac{5}{6}$ kávy, kdežto nyní dováží se jimi asi $\frac{1}{10}$.

Podobně mělo Rusko různé sazby celní na uhlí a síru dle toho, byly-li přivezeny po suchu anebo po moři, a od r. 1903 zavedlo diferenciování cel u četných věcí dalších: u železa, zboží železného a kovového, strojů a j. (čís. 149—168). Ale smlouvou s Německem z r. 1904 byly tyto diferenciální sazby u cel smluvních odstraněny a zavedeny tu vesměs nižší sazby platné pro dovoz po moři, a ve smlouvě s Rakousko-Uherskem

*) V celní m. tarifu z r. 1906 jsou tato diferenciální cla: u kávy (čís. 2, K 88— a 95—), u čaje (čís. 1, 217— a 240—), u koření (tr. II., snížení o 10—), u rýže (čís. 34), u sušených a připravovaných rostlin a částek rostlin (čís. 62, úplná sleva cla K 12—), u indiga a košenily (čís. 162, úplná sleva cla K 8—), u různých pryskyřic a klovatín (čís. 174, úplná sleva cla K 3-50).

**) Jsou to: zboží tr. III. (jižní ovoce), čís. 23—29 (obilí), tr. VII. (ovoce, zelenina a j.), čís. 75 (čerstvé ryby a j.), tr. XII. (lněné oleje), tr. XVII. (nerosty), čís. 151 (šťáva lekořice), tr. XIX. (barviva a trísiliva), tr. XX. (klovatina a pryskyřice), čís. 428 (sur. železo, staré zlomkové a odpadkové železo a ocel k tavení a sváření) a čís. 637a (obyčejná mýdla).

z r. 1906 se Rusko zavázalo, že sníží cla na pozemních hranicích na sazby, platné pro dovoz po moři Baltským a nových diferenčních cel námořských že nezavede.

Technická stránka cel. Celní sazby ve státě platné seřadují se v soustavný seznam (celní tarif). Jsou-li zavedena cla dovozní (přívozní) i vývozní, mívá celní tarif dva hlavní oddíly pro oba druhy cel a v obou oddílech srovnány jsou cla podléhající druhy zboží dle příbuznosti příslušného zboží v řadu položek, pořadem číslovaných, a u každé položky bývá uvedeno více sazeb celních dle jednotlivých odrůd zboží, nebo dle jakosti a pod. Při deklaracích celních, t. j. prohlášeníh odesílatelových, které zboží zásilka obsahuje, jest výhodno, uvádí-li se i příslušné číslo položky tarifní, aby nebylo zboží z nedopatření vycelno vyšší sazbou než je správné. Proto mění-li se postupem času celní tarify, zachovávají se obvykle čísla položek táž, a je-li potřebí vsunouti novou příbuznou položku, označí se raději číslem hlavní položky s dodatkem: bis, ter, quat. atd. nebo podobně.

Celní tarif sám vydává se obvykle jako součást zákona celního, v němž jsou vylíčeny hlavní zásady, kterak se tarifu užívati má. Podrobné předpisy o řízení celním upraveny bývají zvláštními zákony, t. ř. řády celními či celními regulativy (u nás celním a monopolním řádem z 11. července 1835).

Dle způsobu vyměřování sazeb liší se cla stanovená dle hodnoty zboží (ad valorem) a cla dle váhy, po případě dle počtu kusů a pod. (cla specifická).

Clá hodnotná jsou se stanoviska techniky celní zdánlivě výhodnější, ježto sazba celní je jednotná, a je-li při nich zavedeno nucené deklarování ceny zásilek, jak téměř vždy bývá, jest manipulace celní velmi jednoduchá. Také se stanoviska národohospodářského zdají se cla dle hodnoty výhodnější, neboť vystihují se při nich nejlépe jakostné rozdíly zboží a clo jest samočinně dle nich odstupňováno, kdežto u cel dle váhy stanovených i při nejpodrobnějším odstupňování sazeb přece jen hrubé zboží bývá poměrně více clem zatíženo než zboží jemnější. Mimo to je nevýhodno u cel specifických, že se stanoví pevnou sazbou na řadu let, kdežto ceny zboží stále kolísají a zvláště za nynějšího stálého sklonu tovarů průmyslových k cenám nižším pohybují se cla specifická citelným způsobem protichůdně s cenou a poměrně stoupají. Ale přes to cla hodnotná jsou stále zatlačována cly specifickými a z celních tarifů hospodářsky pokročilejších evropských států téměř vymizela. Jakkoli se totiž zdá zachycení základu celního cenou zboží poměrně snadným, má své značné obtíže. Bere-li se za základ cena zboží, jak ji zasílatel deklaroval, a je-li povinen ji deklarovati, přece nelze se na ni spolehnouti, a je nutná v tomto směru přísná kontrola a po případě nějaký snadný prostředek donucovací, aby nebyly ceny deklarovány nesprávně nízko. Kontrola cen zboží dá se však prováděti jen znalci, a poněvadž zasílané zboží je velmi různých druhů, nebývá možno u pohraničních celních úřadů potřebné znalce shledati; musily by se tedy vzorky zboží velmi často posílati k hlavním celním úřadům do větších středisk a tím by se celní manipulace velmi zdržovala. Jako

donucovací prostředek, aby se nedeklarovaly ceny zboží nízké, mívá celní úřad na zboží zasílané právo předkupní za cenu deklarovanou, po případě zvýšenou o několikaprocentní přírážku, a může nízko deklarované zboží na vlastní účet převzít a v dražbě prodati za tuto cenu. (Tak směji úřady v Srbsku při dani, jež se při dovozu zboží z ciziny do Srbska vybírá ve způsobu procentní přírážky dle deklarované ceny zboží ve faktuře, a to 7% při tovarech, 1% při surovinách dovážených továrníkům a živnostníkům, zdá-li se jim deklarace nízká, zboží převzít a vyplatit za ně deklarovanou cenu s 10% přírážky. Srov. § 2 příl. D. smlouvy Rakousko-Uherska se Srbskem z 9. srpna 1892, č. 104 ř. z. z r. 1895.) Ale tím větší ještě moc dává se pak do ruky úřednictva celního a zvětšuje se jen nebezpečí odtud plynoucí, i jinak již při vyclívání dle deklarované hodnoty značné. Mimo to ztěžuje se vyclívání dle hodnoty i otázkou, které výlohy se mají do ceny zboží započítávati. Nejsprávnější jest, vzít za základ cenu nákupnou dle faktury, s připočtením výloh na obal a výloh dopravních i pojistných až do pohraniční stanice nebo přístavu, včetně obvyklé provise (kommissie). (Srov. nař. min. z 6. pros. 1906, č. 232, o průměrných obchodních cenách chemických pomocných hmot a zboží, čís. 622 cel. tar., a § 8 provád. nař. k cel. tarifu z r. 1906.) Anebo možno vzít za základ obdobnou cenu tržní (dovozní paritu, bez cla). Ale obojí postup má dosti značné nesnáze, a výsledky budou zřídka asi úplně správné. Také vliv dovozního cla v cizině na tamní ceny, jež pak slouží za základ vyclívání dle hodnoty při vývozu do jiných zemí, může způsobovati velmi citelné rozdíly v p'acených cle.h. Jsou-li tot ž v jedné vývozní zemi zavedena vysoká cla a up atňují se v domácích cen'ch a tamní obchodník, vyvážejé zboží, deklaruje je tamními cenami vysokými, kdežto v druhé zemi, kde cel není, jsou ceny nižší, po případě jsou tam vlivem prémií vývozních nebo kartelu ceny vývozní nižší než ceny domácí, zhoršují cía hodnotná vývozci z p.ve uvedné země jeho soutěž.vost vývozní ještě více.

Mnohem snazší a jednodušší jest vyclívání dle stálých cen, znalci předem na určité období stanovených; ale pak ztrácí se hlavní výhoda cel hodnotných, že přizpůsobují se změnám cen zboží a usnadňují vývozcům i dovozcům jejich kalkulaci, tvořice stálý podíl ceny zboží.

Všechny tyto uvedené okolnosti způsobily, že se v novější době v hospodářsky vyvinutějších zemích nahrazují cla hodnotná cly specifickými a ponechávají se jen u zboží, u něhož je váha v poměru k ceně velmi nepatrná nebo není s ní vůbec v nijakém vztahu.

V R a k o u s k o - U h e r s k u zavedena byla cla dle váhy celním tarifem z 27. pros. 1838. Dle tarifu z 13. února 1906 vyclívá se veškeré zboží dle váhy; jen málo druhů zboží vyclívá se dle kusů (jatečný a tažný dobytek [tř. VIII.], plstěné kloboukové šišáky, klobouky, fezy [čís. 266 až 270], deštníky, slunečníky [272], osobní vozy, sáně a velocipedy [548—551]), hodinky, pouzdra hodinková a strojky hodinkové [585 až 587]), dle tun únosnosti (dřevěné lodi) a dle ceny (pomocné látky a výrobky chemické zvlášť nepojmenované [č. 622 cel. tar.] a barvy dehtové [č. 625]). U posléze uvedeného zboží bylo clo hodnotné zave-

deno r. 1891, a to 15%ní, ale nejvýš 120 K za 100 kg (u smluvních cel nejvýš 40 K), místo dosavadního cla 10 zl. za 100 kg, kterým vznikaly veliké nesrovnalosti. Tento způsob výměru cla u pol. 622 a 625 jest zachován i v tarifu z r. 1906. (Nařízením minist. fin., obch. a orby ze dne 6. pros. 1906, č. 232 ř. z., udána průměrná obchodní cena nejdůležitějších chemických hmot pomocných i tovarů [čl. tarifu cel. 622], dle něž se vyclívání děje, nežádá-li strana výslovně, aby se zboží vyclilo dle maximálního cla, t. j. nejvyšší sazbou pro příslušný druh zboží stanovenou, anebo dle ceny efekt. vně, t. j. v ceně fakturované, k nimž se přičtou výlohy na obal, dopravné až po hranici, pojištění a provise [§ 8. provoz. nařiz. k cel. tarifu z r. 1906]. U ostatního zboží, jež se dle čís. 622 vyclívati má, a není v udaném seznamu cenovém uvedeno, a u zboží čís. 625 má se vyměřiti clo maximálně, pokud strana výslovně nežádá vyclení dle ceny efekt. vně.)

Rovněž jsou cla hodnotná odstraněna v Německu, ve Francii, v Anglii (r. 1860), v Itálii (r. 1878), v Rusku, Rumunsku, Bulharsku (r. 1904), Srbsku (r. 1899), Černé Hoře (od 1. led. 1904), v Řecku, Japonsku (r. 1898), Persii (r. 1903) a j., částečně jsou ještě zachována cla hodnotná v Belgii, v Nizozemí, v Argentíně, Číně. Cla hodnotná mají dosud nebo měly do nedávna: Portugaly (dle ceny v zemi původu s dalšími výlohami), Švédsko (dle ceny nákupné importérový s dalšími výlohami), Tureck (dle ceny tržní v místě vstupu na území turecké, po srážce 10%*), Egypt, Spojené státy jihoafrické, Bolivie (dle předem stanovených cen) a Unie severoamerická (dle faktury na rubu prohlášením opatřené, že faktura jest v každém směru přesná a pravdivá, byla vydána v místě, z něhož se zboží do Spojených států vyváží a jest ověřena konsuletem Spojených států; po případě dle přísežně stvrzené deklarace zasílatele vy ve formě faktury nebo pod. po přísežném jeho prohlášení [affidavit], proč nemohl fakturu připojiti [nařízení o fakturách a deklaracích zboží v hodnotě nad 100 \$]); celní úřad zboží odhadne a je-li deklarovaná cena nižší, připočítá mimo zákonné clo u zboží níže deklarovaného ještě 1% přírůžky za každé procento, o něž odhadní cena převyšuje cenu deklarovanou, a to až do 75% odhadní ceny; je-li však rozdíl v odhadu o více než 75% hodnoty, zboží propadá; některé druhy zboží vyclívají se specificky). Zdokonalenější již celní tarif hodnotný mají některé republiky jihoamerické, jež třídí zboží dle stupně zpracování v několik tříd, z nichž se vyměřuje hodnotné clo stupňovitě stoupající. Některé z nich připojují k nim již i jednu třídu pro zboží se clem specifickým, pro něž se clo hodnotné méně hodí.

Ale také cla specifická mají své slabiny technické i hospodářské. Je totiž velmi obtížno stanoviti u různých druhů zboží, jež se vyclívá, snadný jednotný způsob zjišťování kvantity zboží. Nyní se téměř ve všech zemích, v nichž jsou specifická cla zavedena, mimo Unii severoamerickou, kde se dosud stanoví sazby specifických cel, pokud jsou zavedena, nejrozličnějším způsobem: dle různých jednic váhy, dle měr dutých, plošných,

* Dle komerčního traktátu z r. 1617 s Tureckem mají rakouští příslušníci právo, zapravovati clo a jiné poplatky in natura, zdá-li se jim odhad tureckých úředníků vysoký. Věci nedělitelné mohou však celní úřady za odhadní cenu převzítí.

krychlových, dle různých jednic početních a pod., volí za základ jedni ce v á h y, a to táž jednice: metrický cent, a jen výjimečně vyměřuje se clo dle počtu kusů nebo dle rozměru prostorného, po případě i jinak; ale stanovení cla dle váhy vede často k dosti podivným důsledkům, že se na příklad i mnohé jemné umělecké předměty vyclívají dle sazby za metrický cent! Také stěžuje manipulaci cel i stanovení čisté váhy mimo obal. Vyšetřovati taru skutečnou či efektivní u každé jednotlivé zásilky je naprosto nemožno; našlo se tudíž východisko tím způsobem, že se pro každý druh obalu určí tara stálou sazbou v % (t. ř. úřední tara), jež jest v celních tarifech uvedena, a od hrubé váhy zásilky se odečte, kdežto obal se vyclívá zvláštní sazbou dle své povahy. U některých levnějších druhů zboží platí se clo výjimečně z celé váhy brutto jednotně. V Rakousko-Uhersku vyclívá se brutto za netto zboží, jehož clo není vyšší než K 7-50 za 100 kg, a některé zboží, u něhož jest tak výslovně tarifem nařízeno, totiž: u všech tekutin (pro bezprostřední obaly, není-li v tarifu výslovně jinak ustanoveno, jako na př. u minerálních olejů [tř. XXI.], kde je u sazeb výslovně poznamenáno netto; dopravují-li se tekutiny ve zvláštních pozemních nebo námořských vozidlech a vyclívají se brutto, připočítá se k váze netto přiměřená tara, jež se nařízenými určí, čl. XXI. cel. zák. z r. 1906; dle § 10 provád. nařiz. počítá se 18%ní přírážka na taru, není-li v normativu samém [přil. A tohoto provád. nařízení] výslovně jiná přírážka stanovena), u tabulového a hrubého litého skla síly nejvyšší do 5 mm. Naopak zboží volné, t. j. bez obalu, vyclívá se dle váhy netto, byť i dle celního zákona jeho vyclívání dle váhy brutto bylo nařízeno. Je zřejmo, že může býti ustanovenou úřední tarou úmyslně na sazby celní působeno.

Se stanoviska hospodářského mají cla specifická vada, jak již řečeno, že nevystihují sama o sobě hodnotných rozdílů zboží, spíše naopak zatěžují hrubší zboží poměrně více než zboží zušlechtěné, poněvadž v tovarech kvalifikovanějších je vtělena práce, jež se vážit nedá, a často zušlechtováním tovaru dokonce hmotné váhy výrobku ubývá. Jsou tedy cla specifická v pravém rozporu se zásadou novodobého ochrannářství, jež se snaží chrániti právě domácí práci, a musí se tato vada jejich napravovati složitě odstupňovanými sazbami pro týž výrobek dle různých stupňů jeho jakosti. U některých druhů zboží jest toto rozlišování jakosti založeno na odstupňování dle váhy tak, že předpisuje se vyšší clo z téže jednice váhy dle toho, čím se více zboží dle míry na tuto jednici vměstná, jako u příze, u krajek a j. Někdy se na zboží zušlechtěnější, jako hilené, barvené, potištěné, leštěné a pod., přiráží další procento dle stálé sazby (srov. všeob. poznámky k tř. XXII. až XXVI. tarifu rak.-uh. z r. 1906). Mimo to liší tarif z r. 1906 u některých druhů zboží (jako u železného zboží, srov. pozn. k tř. XXXVIII., u zboží z obecných kovů, tř. XXIX., a u zboží, jež je zpracováno s jinými látkami, srov. pozn. k celému oddílu dovozn. tarifu) obecně trojí druh zpracování, nebo hmoty trojího druhu: obyčejné, jemné a nejjemnější, a zvyšuje dle toho sazby celní, po případě zvyšuje se základní sazba o procentní přírážku (jako u zboží železného, viz o tom na str. 76). Ale přes tuto komplikovanou soustavu nebývají přece dopo-

drobna vystiženy různé odstíny jakosti tak, jak vystiženy jsou cenou zboží, a nelze se téměř vyhnouti nesrovnalostem.

Veliký význam pro techniku celní má dále, zda platí vůči cizině sazby celní je d i n é, či zda platí vůči některým zemím sazby jiné než vůči zemím ostatním, jako často bývá, když učiní se smlouvami některým zemím ústupky v sazbách. Pak prolomí se obyčejně zásada jednotnosti tarifu celního a platí sazby obecného tarifu jen pro případ, že není zvláštních úmluv o sazbách celních. Postupují sice některé země tak, že nahradí příslušné obecné sazby, učinivše s některou zemí smlouvu o sazbách celních, novými sazbami a zavedou tyto nové sazby vůbec; tímto způsobem zachovávají jednotnost tarifu i nadále a techniku vyclívání velmi zjednoduší. Ale postup tento je možný jen u zemí svobodné tržební politiky, jako u Anglie, u níž celní tarif je sám sebou velmi stručný a prostý, máje téměř jen cla finanční, jež se ostatně vůbec ani smlouvami obyčejně nesnižují, po případech u zemí mírně ochranářských, jako u Belgie, která mimo to hledí ve prospěch svého průvozného obchodu upravit obchodní styky se všemi zeměmi smlouvami a může snadno tyto smluvní sazby přijmouti za sazby obecné. Proto mohly obě tyto země udržeti vskutku až do dnešní doby zásadu jednotného celního tarifu. Rovněž švédský tarif, od 1. ledna 1905 platný, zůstal jednotný, kdežto Norsko se zásady jednotnosti tarifu již vzdalo; také Portugaly drží se dosud zásady jednotného tarifu, ač mají sazby ochranářské, a nepovolují nikomu nových ústupků od něho, ale tím vydávají se stálým celním bojům s cizinou.

Praktické potřebě, aby platné sazby celní vůči té neb oné zemi byly na snadě, vyhovuje se někdy tím, že se ve vydávaných zákonech celních a tarifních uvedou pro celní sazby dva sloupce: pro cla obecná a pro cla smluvní, a zároveň se u těchto smluvních cel poznamená, ve smlouvě s kterou zemí byla stanovena. (Pro které země celní smluvní sazby platí, není třeba dle nynější praxe celní politiky uváděti, poněvadž doložkou o největších výhodách nebo smlouvami o největších výhodách platí smluvní sazby napařád vůči všem smluvním zemím.) Tak bylo opatřeno u nás (minist. nařízením ze dne 31. ledna 1892, č. 19 ř. z.) vydání celního tarifu se sazbami obecnými i smluvními, jak dne 1. února 1892 po nově uzavřených smlouvách s Německem, Itálií, Belgií a Švýcarskem platily.

Rozvrh a seřadění p o l o ž e k v obou hlavních oddílech cel dovozních a vývozních, pokud tato jsou v tarifu ještě vedena, jest buď abecední, nebo dle věcné příbuznosti. Abecední tarif celní hodí se pro země, u nichž rozhodují o clu spíše zřetele jiné než hospodářské ochrany, kde nebývá tudíž třeba věnovati zvláštní pozornosti podrobnému rozřídění jednotlivých druhů zboží a kde bývá vůbec položek méně. Sem náleží v první řadě Anglie, jejíž tarif celní měl již r. 1862 jen 44 položky, pak Belgie; dále mají abecední pořadí položek v tarifech celních Nizozemí (od r. 1877), Norsko (od r. 1903), Švédsko (od r. 1905) a j., ač jejich tarify jsou poměrně rozsáhlejší. Také u zemí, v nichž jsou zavedena cla dle hodnoty, bývají tarify celní velmi jednoduché a je pro ně s výhodou tarif abecední.

Vzorem soustavného tarifu je tarif francouzský z r. 1892 (a 1910); má v oddíle dovozních cel (tableau A) 4 hlavní oddíly: suroviny živočišné (čís. 1—67), rostlinné (čís. 68—174), minerální (čís. 175—233), tovary (čís. 234—646). Vývozní oddíl (B) má jen 3 čísla: 655 (psi síhové račy přes hranice pevninné: vývoz zakázán), 656 (padělký knižní: vývoz zakázán) a č. 657 (všecko ostatní zboží: cla prosto). V oddíle C (čís. 658 až 693) jsou sazby příplatků (surtaxes) pro dovoz produktů původu mimoevropského prostřednictvím některé země evropské mimo Francii, v oddíle D (čís. 693—720) jsou příplatky na produkty původu evropského, dovážené odjinud než ze země původu a v oddíle E jsou sazby pro dovoz z kolonií (celkem jen 14 položek). Také ostatní země evropské mají celní tarify soustavné mimo svrchu uvedené země s tarify abecedními.

V Rakousko-Uhersku počíná značnější specialisace položek tarifních v tarifech z r. 1882 a 1885 (tento tarif měl již 547 položek sazbových, z nichž bylo 68 cla prosto), a pokračovala v smluvním tarifu z r. 1891, zvláště v podrobném třídění jednotlivých druhů zboží, při čemž je příznačné, že přibývá stále položek hlavně pro lepší kvality, jako na příklad v textilním průmyslu, svědčí to, že se domácí výroba zapracovává i do nejlepších kvalit. Další postup v tomto směru znamená tarif z r. 1906, v němž mimo jakostné odstupňování zboží i specialisace druhů v jednotlivých hlavních skupinách velmi pokročila, tak že souborné položky příbuzných druhů zůstaly jen poměrně zřídka. Počet tarifních položek stoupl tím na 1200, seřazených v 657 čísel. Samo železné zboží (tedy mimo železo surové, tyčové, plech, plotny a drát) má 52 čísla a 155 sazeb. Zavedeno mimo to u tovarů železných nově obecné rozlišování trojí jakosti: obyčejné zpracování, jemné a nejjemnější zpracování, a vytčeno, které zpracování se těmito stupni míní; povšechná sazba celní příslušného druhu v tarifu uvedená zvyšuje se u tovarů nejjemnější zpracovaných o 50% sazby povšechné, po případě sazby pro jemné zpracování udané, není-li již v tarifu samém uvedena pro zpracování nejjemnější sazba samostatná.

V celku má tarif z r. 1906 dva oddíly: dovoz a vývoz; část dovozní jest rozdělena v LI třídů a je tu celkem 657 čísel, část vývozní má jedinou položku (658: hadry a jiné odpadky pro výrobu papíru).*)

*) Rozvrh ve třídy v oddíle dovozu je takto proveden:

Třída tarifu	Číslo tarifu
I. Zboží koloniální	1—3
II. Koření	4—8
III. Jižní ovoce	9—18
IV. Cukr	19—21
V. Tabák	22
VI. Obilí; slad; luštěniny, mouka a mlýnské výrobky; rýže	23—34
VII. Ovoce, zelenina, rostliny a části rostlin	35—62
VIII. Dobytek jatečný a tažný	63—72
IX. Zvířata jiná	73—77
X. Zvířecí produkty	78—87
XI. Tuký	88—101
XII. Oleje tučné	102—106

K soustavným celním tarifům vydávají správy státní pro praktickou potřebu obyčejně ještě a b e c e d n í s e z n a m y zboží jako pomůcku manipulační. V nich uvádějí se jména všech běžných druhů zboží s poukazem, pod kterou tarifní položku zboží náleží. Jsou tedy tyto seznamy mnohem podrobnější než sám tarif a stále se doplňují, vyskytne-li se v celním styku nové zboží. Ale někdy užívá se těchto seznamů i k tomu, že se jimi některé zboží jaksi úkradmo přesune k jiné položce, než kam správně náleží, a jsou tedy pak jakýmsi vedlejším prostředkem celní politiky.

Důležitou okolností u tarifů celních jest dále, zda vychází celní tarif z předpokladu, že zboží do tarifu nepojaté je cla prosto, jako celní tarif anglický, anebo z předpokladu opačného, jako všechny ostatní tarify celní, tak že se ze zboží v tarifu nezabraného vyměřuje přes to clo, a to buď dle analogie, tedy dle sazby z příbuzného druhu zboží vyměřené,

XIII. Nápoje	107—112
XIV. Potraviny	113—132
XV. Dříví, uhlí a rašelina	133—135
XVI. Soustružnické a rezbářské suroviny	136—141
XVII. Nerosty	142—150
XVIII. Léčivé a voňavkářské suroviny	151—155
XIX. Barviva a tiskliva	156—163
XX. Klovačny (gumy) a pryskyřice	164—174
XXI. Minerální oleje, pak hnedouhelný a bridlicový dehet	175—179
XXII. Bavlna, příze a látky z nich	180—201
XXIII. Len, konopí, juta a jiné zvlášť nejmenované rostlinné látky prádlářské, příze a zboží z nich	202—219
XXIV. Vlna, vlnená příze a vlnené zboží	220—239
XXV. Hedvábní a hedvábné zboží	240—260
XXVI. Konfekční zboží	261—274
XXVII. Kartáčekové a sifařské zboží	275—278
XXVIII. Zboží v ostatních třídách nejmenované ze slámy, rákosu, lýčel a p.	279—283
XXIX. Papír a zboží papírové	284—303
XXX. Kaučuk a perčovina a zboží z nich	304—320
XXXI. Voskované plátno a zboží z něho	321—327
XXXII. Kůže a zboží z ní	328—344
XXXIII. Kozíušnické zboží	345—346
XXXIV. Dřevné zboží; zboží ze surovin soustružnických a rezbářských	347—367
XXXV. Sklo a zboží sklenené	368—390
XXXVI. Kameninové zboží	391—410
XXXVII. Hliněné zboží	411—427
XXXVIII. Železo a železné zboží	428—487
XXXIX. Kovy obecné (nedrahé) a zboží z nich	488—525
XL. Stroje, přístroje a jejich součástí ze dřeva, železa nebo obecných kovů, mimo příslušné do tříd XLI. a XLII.	526—538
XLI. Elektrické stroje a přístroje a elektrotechnické potřeby	539—546
XLII. Vozidla	547—559
XLIII. Drahé kovy, drahé a polodrahé kameny a zboží z nich; mince	560—572
XLIV. Nástroje a hodiny	573—591
XLV. Kuchyňská sůl	592—595
XLVI. Chemické pomocné látky a chemické produkty	596—622
XLVII. Fermeže, zboží barvířské, léčivé a voňavkářské	623—633
XLVIII. Svěčky, mýdla a zboží voskové	634—639
XLIX. Zápalmé zboží	640—646
L. Literární a umelecké předměty	647—651
LI. Odpadky	652—657

jako činí Švýcarsko, anebo že se na ně uvaluje clo dle hodnoty (v Belgii 2% [dle tarifního zákona z 26. srp. 1822]; v tarifu karadském z r. 1907 uvedeno jest v pol. 711 dovozního tarifu, že veškeré zboží, jež nemá v tarifu uvedenou sazbu celní, ani není uvedeno jako cla prosté, platí clo 15% [je-li zboží anglické] n. 17½% hodnoty [je-li z jiné země]).

Celní zákon rakousko-uherský z r. 1906 ustanovuje v čl. II. výslovně, že při dovozu jest každé zboží podrobeno clu, pokud není výslovně označeno jako cla prosté, u průvozu pak že není cel a konečně při vývozu že jsou clu podrobeny jen předměty v tarifu uvedené. Proto jsou v oddíle dovozu uvedeny i celé třídy zboží, u něhož je poznamenáno, že je cla prosto, na příklad tř. XV. (dříví, uhlí a rašelina) a tř. L. (předměty literární a umělecké). Podobně francouzský celní tarif z r. 1892 (a 1910) vyjmenovává i zboží, jež jest dovozního cla prosto a téměř v každém větším oddíle je vždy na konec uvedena obecná položka: „jiné zboží tohoto druhu zvláště nevyjmenované“ nebo pod.; rovněž ve vývozním oddíle jest takováto obecná položka uvedena (čís. 657), vstýkající výslovně, že vše ostatní zboží (mimo psy a padělky knižní) jest vývozního cla prosto. V Rusku ustanovuje čl. 465 celního řádu, že zboží, jež není v tarifu uvedeno, má se vylívati dle příhodné jiné sazby, po případě má se vyžádati dobrozdání vyšších celních úřadů; vývozní tarif má výslovně ustanovení (čís. 7), že veškeré ostatní zboží, jež není v tarifu uvedeno, cla vývozního neplatí. V celním tarifu Spojených států severoamerických z 3. října 1913 připojen jest na konci podrobný seznam (abecední) zboží, jež cla neplatí (pol. 387—657). —

Technika placení cla ve zlatě, v letech 1870. v některých státech zaváděná, měla především účel fiskální, totiž zvýšiti sazby celní; někdy spolurozhodoval i zřetel měnopolitický. Zaváděly je hlavně země do ciziny zadlužené, aby tímto způsobem nabyla státní pokladna zlata na výplatu úroků ze státních dluhů do ciziny, jehož opatřování jí působilo obtíže se zřetelem na nepříznivé kursy devis, anebo které za jinými účely chtěly si opatřiti zlato z ciziny. Tak placení cla ve zlatě v Rakousko-Uhersku, zavedené celním tarifem ze 27. června 1878, mělo zajisté mimo účel zvýšiti cla — tenkrát asi o 15% — také za cíl, aby do říše dodáno bylo z ciziny zlato pro zamýšlenou úpravu měny od r. 1867 chystanou, a i jinak snad tu oživila politika merkantilismu a její snaha, dostati do země pokud lze nejvíce peněz. Tento vedlejší důvod rozhodoval rovněž asi u Ruska, jež zavedlo placení cla zlatem od 1. července r. 1877, ač i zvýšení příjmů celních o 33% tím způsobem bylo mu jistě vhod. Z téhož důvodu zavedly placení cla zlatem Itálie (8. listopadu 1893), Španěly (22. února 1902) a Brazílie (zprvu r. 1899 jen 10% cla, později podíl tento byl častěji zvyšován). V Mexiku upravily r. 1902 placení cla dokonce tak, aby příjmy celní právě stačily na úhradu úroků ze státních dluhů do ciziny a jaksi samočinně se přizpůsobovaly větším nebo menším požadavkům úrokovým vůči cizině, způsobeným kolísáním kursu devisového. Nařizuje se totiž dle stavu kursu devis vždy pro příští měsíc, kterým kursem se má sazba celní přepočítati na zlato. (V Rakousko-Uhersku bývalo přepočtení ažio v posledních letech před r. 1906 téměř stále 19·5%. Od r. 1906 jsou sazby celní udány v K ve zlatě

včetně bývalého azia, a musí se clo i přírážky celní, vážné a pod. platiti zlatými mincemi kurantní měry, po přijatě poukázkami Rakousko-Uherské banky na ně, anebo zlatými mincemi cizozemskými, jež se přijímají dle pevných sazeb, dle jejich obsahu zlata stanovených; jen částky nižší než 10 K a zbytky nižší než 10 K mohou se platiti stříbrnými mincemi kurantními [1 zl. = 2 K], anebo dílčími mincemi měny korunové. [Čl. XVII. cel. zák. z 13. ún. 1906, č. 20 ř. z.].

Na druhé straně činí se obchodnictvu a průmyslnictvu břemeno ceponěkud snesitelnější tím, že se jim povoluje za určitých podmínek celní úvěr. Celní zákon z r. 1906 stanoví o tom (v čl. XVIII.), že se mohou na žádost stran posečkati povinné platy celní (cla a ostatní vedlejší celní poplatky, daň spotřební, licenční poplatky, přírážky celní i k dani spotřební) až šest měsíců, dá-li se přiměřená záruka; podrobnosti stanoví se nařízeními, zvláště i povinná sazba úroková. (Nařízením min. financí, obchodu a orby ze dne 24. ún. 1916, č. 51 ř. z., byl změněn od 1. břez. 1916 dosud platný předpis [vyu. min. fin. z 15. led. 1862, č. 6 ř. z.] o uvěření splatných celních poplatků v ten rozum, že musí povolený úhrn úvěru býti zajištěn zástavou 30—50%ní a jen zbytek ručením. Zástava musí býti dána v státních papírech rakouských nebo uherských, v jiných cenných srovnání jistoty požívajících nebo zřízením hypoteky, odpovídající předpisům srovnání jistoty. Uvedené státní papíry počítají se za denní kurs „peníze“, nejvýš však za nominale, ostatní cenné papíry za dvě třetiny hodnoty kursové, ale nejvýš za nominale. Zároveň změněn předpis o úrokové sazbě z uvěřených částek.) Mimo to dává se od případu k případu ze zvláštních zřetelů veřejným ústavům dopravním a skladištím dovolení, aby směly platiti týdně nebo měsíčně polhůtně povinné platy ze zásilek v těchto údobích došlé, a povoluje se sčítovacím skladištím polhůtně placení dávek ze zboží, jež v stanoveném jejich sčítovacím údobí bylo dáno do volného obchodu.

Rovněž jakýmsi usnadněním celním jest svolení pro menší zásilky dané, aby se nemusily o nich podávati písemné celní deklarace, nýbrž aby stačilo deklarování ústní. V Rakousko-Uhersku jest ústní deklarování přípustno (v Rakousku dle nařízení minist. z 25. říj. 1874, č. 134 ř. z., a z 30. říj. 1906, č. 213 ř. z.) při dovozu dobytka v množstvích ne větších než 20 kusů, dále při dovozu zboží, které se smí u celních úřadů II. třídy v neobmezeném množství vyckvati, a když úhrn dovozního cla ze zásilky nepřesahuje částky 60 K).

Dále sem náleží usnadnění styků s cizinou, zasílá-li se zboží nebo vzorky zboží do ciziny na trhy a na neurčitý prodej mimo trhy (Marktverkehr, Losungsverkehr), do skladišt, na výstavy, na ukázkou, po případě vezou-li cestující vzorky zboží za týmž účelem s sebou. V Rakousko-Uhersku dovoluje se dle čl. XIV. cel. zák. z 13. ún. 1906 zpětný bezcelný dovoz uvedených věcí v 1. ř. řízení záznamném, t. j. zásilky ty se při vývozu zaznamenají, aby totožnost mohla býti při návratu zjištěna; ale i věci, jež vyvezeny byly bez řízení záznamního, mohou se bezecečně dovézti zpět, pokud nevyšly v cizině ve volný obch, anebo i když vešly tam ve volný obch, ale dá se dle známek továrních nebo dle povahy zboží

nesporně zjistiti, že jsou výrobky domácí, a prokáže se, že byly druhy vyvezeny, ba může to býti i zboží v tuzemsku nacionalisované, tedy zboží cizího původu, z něhož bylo zde prve při dovozu z ciziny zapláceno dovozní clo. Pro návrat zboží bývá stanovena krajní lhůta. Návratné bezcelné zásilky v z o r k ů předmětů monopolních a konsumních jsou u nás vyloučeny. — Dále sem náležejí zpětné zásilky věci k o p r a v ě do ciziny zaslaných, aneb naopak z ciziny do tuzemska k opravě dodaných (passivně a aktivně řízení správkové, reparaturné) a zpětné zásilky prázdných obalů, jež byly prve do ciziny poslány naplněny zbožím, nebo byly tam poslány, aby byly naplněny. V Rakousko-Uhersku jsou zpětné zásilky vyprázdněných pytlů obmezeny jen na obilí, slad, sladový květ, semena, kaolin, uhlí a papírovinu; pytle musí býti z hrubé látky, musí býti signovány a musí na ně při vývozu býti vyžádán certifikát pro návrat; lhůta návratná je stanovena na rok. Obmezení tato jsou dána proto, aby se neposílaly z ciziny místo horších pytlů zpět pytle lepší a netrpěly tím výroby pytlů a průmysl jutový.

Obdobná ustanovení o řízení záznamném, správkovém a návratných zásilkách obalů jsou i v jiných státech a bývají i ve smlouvách obchodních tyto styky mezi státy upravovány. (O řízení zušlechťovacím, t. j. o zpětném bezcelném dovozu zboží, jež bylo v cizině zušlechtěno nebo zpracováno, pojednáváme v samostatném oddíle, o úlevách v řízení pohraničním v oddíle o obchodních smlouvách.)

Jakkoli technika celní a úprava tarifů celních učinily v poslední době veliké pokroky,* přes to má v zápětí rostoucí specialisace položek celních a podrobné rozlišování různých odrůd zboží dle jakosti a jiných příznaků a vlastností mnohé nejasnosti, tak že často není možno přesně stanoviti, ke které položce zboží přiřaditi a vznikají tak spory mezi interestenty a správou celní. U sporů těch bývá však pořad soudů vyloučen a vyřizují se jen rekursom cestou administrativní; bývá sice obyčejně stanoveno, že má si rozhodující úřad vyžádati dobrozdání znaleců nebo stále znalecké kommissee, ale i pak přece je rozhodnutí vlastně v rukou jedné sporné strany, totiž celních úřadů a ministerstva financí, a to buď již v prvé instanci, nebo v instanci vyšší. (V Rakousko-Uhersku rozhoduje o rekursu ministerstvo financí, v dohodě s ministerstvem obchodu, slyševši celní radu. V Itálii rozhoduje konečně celní poradna u ministerstva financí zřízená. Ve Francii může se vskutku pro výrok ministerstva financí nastoupiti civilní pořad soudní.) Aby se předešlo sporům, jest zavedena v některých zemích instituce úředních informací vyšších celních úřadů, stranám na jejich dotazy podávaný h, jež jsou pak pro příslušný úřad závazny, jako v Rakousko-Uhersku, Německu a j. (Celní rada [Zollbeirat] v Rakousku podává dobrozdání ve sporných případech výměry cla na dotazy úřadů celních a právně závazná dobrozdání o dotazech tarifních [po sazbě celní a taře] soukromých interestentů. Byla zřízena nařízením ministerstva obchodu z 12. květ. 1892, č. 77 ř. z.; má nyní [dle minist. vynesení z 12. června 1906, č. 114 ř. z.] 70 členů,

* Platné služby koná v tomto směru „Mezinárodní jednota států pro uveřejňování celních tarifů“, se sídlem v Bruselu, r. 1860 založená, jež vydává „Bulletin international des douanes“.

z nichž je 36 stálých, a 34 členové jsou jmenováni na 3 roky ministerstvem obchodu na návrh obchodních komor; předsedou je ministr obchodu. Dle ministerského nařízení ze dne 4. pros. 1906, č. 233 ř. z., mohou se dotazy účastníků podávati buď přímo ministerstvu financí, obchodu nebo orby, nebo mohou se zaslati prostřednictvím celních úřadů ministerstvu financí, nebo prostřednictvím zemědělských a lesnických korporací ministerstvu orby, anebo prostřednictvím obchodních, průmyslových a živnostenských korporací ministerstvu obchodu. Odpovědi na dotazy mají se podávati po slyšení celní rady anebo na základě příslušných praedjudikátů, při nichž celní rada spolupůsobila. (Dosavadní ustanovení, že má vídeňský hlavní celní úřad podávati stranám na jejich dotazy nezávazná dobrozdání, zůstalo i nadále v platnosti.) Dobrozdání celní rady ministerstvo financí uveřejňuje, aby se v analogických případech dle nich postupovalo.*)

2. Prémie. Vliv cel na vnější trhlu je spíše negativní a jen eventuální. Dovozní cla zajisté ztěžují dovoz cizího zboží a hledí podporovati soběstačnost domácí země, a jsou tedy vrější tržbě theoretickou překážkou; ale nejsou překážkou absolutnou, a dovoz cizího zboží může po případě trvati přes zavedená cla dovozní úplně v týchž rozměrech, jako kdyby cel nebylo, neboť záleží tu mnoho na ostatních okolnostech. Jinaké jsou poměry, zavedou-li se na vývoz zboží odměny či prémie. Jimi hledí se vývoz přímo vyvolati nebo zvýšiti a vývozní prémie jsou tedy prostředkem pozitivní podpory vnější tržby, vývozu. Rovněž vliv na vnitřní trhlu jest u dovozních cel a vývozních premií různý; cla hledí umožniti domácí výrobě soutěž na domácích trzích s produkty cizími, kdežto prémie hledí zjednoti možnost domácí výroby konkurovati na trzích v cizině. Ovšem, ve svých praktických důsledcích umožňují na jedné straně dovozní cla i soutěž domácím tovarům v cizině, porévdž mají se týkati jen výroby zdatné, rozvoje schopné a mají tedy vychovávat i k vývozu, ale po případě umožňují za poměrů nepravidelných (pomocí kartelů a pod.) i ztrátový vývoz do ciziny, který hledí se bojiti na cenách doma;**)

*) Jiná pomocná instituce ministerstva obchodu (a veřejných prací), jež má podávati dobrozdání v záležitostech průmyslových, velkoobchodních a montánních, jest u nás Průmyslová rada, jež byla zřízena jako sekce Průmyslové a zemědělské rady (nařízením minist. obchodu a orby z 6. června 1898, č. 91 ř. z.). Má nyní šest stálých oddělení: I. pro záležitosti celní a obchodní politiky, obchodních smluv, mezinárodního obchodu, podpory vývozu, hospodářského poměru k Uherku, výstav; II. pro záležitosti živnostenské a obchodně právní, pokud se týkají zájmů velkoobchodu, pojišťovnictví a pod.; III. pro asociací otázky, věci daňové, kartely a j.; IV. pro montánní záležitosti; V. pro záležitosti vodní a pozemní dopravy, pokud souvisí s poměry výroby a odbytu atd.; VI. pro vnitřní záležitosti průmyslové rady a pod. Má 120 členů, buď stálých, buď na 5 let jmenovaných. Předsedá jí ministr obchodu.

**) Státy se proti tomuto postupu v novejší době brání, zavádějíce vůči takovýmto zemím zvláštní celní přírážky (dumping duty). Tak může dle ustanovení celního zákona kanadského z r. 1907 uvalena býti na takovoto zboží přírážka až do 15% hodnoty. Mimo to může guvernér clo na některé druhy zboží suspendovati nebo snížiti, aby tak rozumnou soutěž umožnil, je-li rozsudkem soudním zjištěno, že jest na výrobu a odbyt tohoto zboží ustaven trust a zneužívá vysokých cen na úkor konsumentstva, po případě má sám vyvolati rozhodnutí soudu o tom, zda ten neb onen trust trvá. — Vývozní prémie u průmyslových tovaru se vyvinuly jako důsledek cel z finančních důvodů na surovinu uvalovaných.

a rovněž na druhé straně vývozní prémie, umožňující vývoz, odlehčují domácímu trhu a působí nepřímo také na ceny domácí.*)

Hospodářská účelnost premií je velmi pochybná. Náklad na prémie musí totiž stát uhraditi z běžných svých příjmů, z daní, a přispívají tudíž na prémie všichni poplatníci státní v poměru placených daní, a mimo to musí po případě platiti ti z nich, kteří příslušné premiované zboží konsumují, ještě za ně vyšší ceny než by platili jinak. Poněvadž pak premiemi dostává se vývozcům každým způsobem mimořádného příjmu, jakési odměny, subvence, daru, který zaplatí jim všichni ostatní poplatníci, jest potřebí bedlivě o nich uvažovati. Jsou zajisté ještě spíše než cla ospravedlnitelný jen tenkrát, má-li se jimi udržeti výroba některého odvětví na dosavadním stupni, aby mohla soutěžit v cizině a umožnil se vývoz jejích výrobků, kdežto jako výchovný prostředek lze sotva prémie doporučovati, poněvadž zkušenosti se subvencemi vůbec učí, že trvalejších úspěchů se jimi zřídkka docíljuje. Nutnost mimořádně chrániti nebo udržovati vývoz nastává, když jde o vývoz odvětví výrobního, jež je třeba zachovati v dosavadním rozsahu a intenzitě, poněvadž by jinak nedalo se kapitálů, po případě půdy, jinak využití a tím by hrozila celku nepoměrně větší škoda. Případ tento naskytá se často u zemědělství, jak již se stala zmínka u cel, nebo i u průmyslu s hospodářstvím polním souviseleho, jako u cukrovarství, lihovarství, sladovníctví. Proto byla zavedena v Anglii r. 1689 soustava premií na vývoz obilí, jež se udržela až do r. 1806. Za tímž účelem zavedeny byly v Rakousko-Uhersku i jinde do r. 1902 prémie na vývoz cukru, poněvadž pěstba řepy cukrovky je pro dnešní zemědělství nezbytná, hleděla se tudíž zvětšiti, pokud bylo možno, a vyvolával se za tím účelem uměle vývoz cukru do ciziny. Vývozní prémie u lihu jsou v Rakousko-Uhersku dosud. (Viz o obojích těchto premiích str. 90 a 92.)

Také u průmyslu jiného než zemědělského mohou se vývozní prémie ukázati dočasně nutnými. Kdyby to iž zaveden byl v zemi průmysl, který zaměstnává hojně sil pracovních a v němž jsou trvale investovány po případě velké kapitály, jež by nebylo možno odtud vybaviti, a nastala by v cizině průmyslu tomuto náhlá soutěž novým nějakým vynálezem u výrobě, pak bylo by odůvodněno, na čas uměle podepřiti vývozními premiemi průmysl ten, aby se trvání jeho aspoň na dobu přechodnou zabezpečilo a nenastal náhlý jeho úpadek.

Podstatný rozdíl mezi ochranou cly a premiemi jest dále ten, že normálním předpokladem dovozních cel je soběstačnost země v příslušném zboží, kdežto u vývozních premií jest předpokladem, že země vyrábí nadbytek. Zavádějí-li se cla dovozní v zemi, odkázané na dovoz chráněného zboží, anebo vývozní prémie na zboží, jehož se doma s dostatek ani pro domácí spotřebu nevyrábí, musí býti pro toto opatření důvody zvlátní: u cel, aby se zamezila záplava domácích trhů cizím zbožím

*) Jsou i případy, že sami výrobci se uvolili vypláceti členům svého sdružení vývozní prémie za tím účelem, aby okamžitému přesycení domácího trhu odpomohli. Tak r. 1897 založili rakouští průdláři bavlny exportní fond, do něhož po 6 měsících přispívali po 2 K za každé vřetení svých továren, vypláceli z něho prémie vývozcům příze a odlehčili tím citelně domácímu trhu.

a umožnila se domácímu zboží soutěž cenová, u prémii pak, aby se částečným vývozem umožnil dovoz cizího zboží, jehož je ze zvláštních důvodů (na př. u obilí pro míšení s domácími druhy) potřeba. Vývozní prémie jsou jakýmsi protějškem v ý v o z n í c h cel. Vývozní cla hledí totiž zachovat domácí výrobky v zemi, ale nebrání dovozu z ciziny; byla tedy účelna v dřívějších dobách u obilí v zemích lidnatějších, kdy jim stále hrozil nedostatek a dražota obilí. Prémie naopak hledí odpomoci domácí nadvýrobě a hledí tudíž spíše ceny na domácích trzích držeti.

Jinak samy prémie přímo na domácí ceny nepůsobí, kdežto ceny v cizině mohu někdy citelně srážeti. Ale poněvadž bývá třeba učiniti opatření, zavedou-li se u některého zboží vývozní prémie, aby se zboží z ciziny nedováželo a později s premií nevyváželo, po případě aby se pro domácí spotřebu všechno zboží z ciziny nedovezlo a všechno zboží domácí výroby aby se nevyváželo, a tomu se dá nejlépe čeliti dovozním clem, bývají vývozní prémie téměř vždy provázeny dovozními cly na prémiované zboží a uplatňují se nepřímou tím, že vliv cel zesilují, napomáhajíce, aby se vždy úplně v domácích cenách uplatnila. Za pravidelných okolností má býti zavedena nejen vývozní prémie, ale i dovozní clo u zboží, jehož výrobní cena je doma vyšší než v cizině, právě též ve výše jako je rozdíl okou cen. Tak se totiž nejlépe zabráni i zbytečnému dovozu zboží z ciziny, i zbytečnému vývozu prémiovaného zboží do ciziny a domácí ceny zachovají pak vůči cenám v cizině rozpětí o clo.

Kdežto zavede-li se clo nižší než prémie, vypácel by se vývoz a zpětný dovoz a prémie by se zuževalo; ale trvale by se poměr tento sotva dal udržeti, poněvadž by asi ceny v cizině záhy podražily, zvláště má-li vývoz z příslušné země značnější význam, a zpětný dovoz by přestal. Zavede-li se konečně clo vyšší než prémie, je tím sice dána nejpěšší záruka, že se nelude zužívati prémiového vývozu — proto bývala v starších dobách zároveň s premiemi zaváděna i a prémiované zboží dovozní cla i několikrát větší výše — ale vysoké clo by se brzy uplatnilo i v cenách domácích, zvláště kdyby se domácí výrobci dohodli, poněvadž by nebylo cizí soutěže a oni by mohli po případě všechno zboží vyvézt. Ale ani kdyby se nestalo jiné opatření, jež by toto zneužívání premií uvedlo na pravou míru, zamezily by za nedlouho zvýšení o clo ceny domácí vyděračný zpětný dovoz, ovšem rozpětí cen doma a v cizině by zůstalo na pravidelné výši úplného cla a domácí spotřebě by se zboží tím zbytečně zdražovalo. Celkem má tedy i v těchto případech hlavní vliv na ceny clo a záleží hlavně na jeho výměře, ač jinak bez premií by bylo se zřetelem na vyšší ceny doma než v cizině clo to zbytečné.

Jsou-li ceny na domácím trhu samy sebou nižší než ceny na světovém trhu, čili vyrábí-li země příslušné zboží levněji než země jiné, pak mohou se zavést vývozní prémie v mezích rozdílu dovozní parity z ciziny a cen domácích, a nemusí se ani cizímu dovozu brániti cly, ale musí se úhrn ročních premií obmeziti, kontingentovati; povolí se celkem na prémie jen tolik, kolik připadá na přebytek domácí výroby nad domácí spotřebu. Leč i pak je možno, že se vyveze do ciziny mnohem více zboží, než odpovídá kontingentu, tedy bez prémie; a domácí ceny se tím zvýší po pří-

padě až po samu dovozní paritu a nahradí vývozcům úbytek zisku u nepřemiování jeho vývozu. (Aby se kontingent prémie rozdělil mezi vývozce rovnoměrně, provádí se konečný jeho rozvrh dodatečně a zjistí se tak skutečná sazba premiová.) Ještě hůře pochodí domácí spotřeba, jsou-li zavedena zároveň s premiemi na přemiovány tovar dovozní cla, ač jich pro vyrovnání domácí ceny a dovozní parity z ciziny potřebí není, a na domácí výroba je levnější nebo stejně nákladná jako výroba v cizině. (Prémie jsou však v těchto případech jediný možný způsob ochrany státi; cla by tu se zřetelem na nižší ceny domácí a na vyspělejší poměry domácí výroby nepomohla.) Pak se dovozní parita zvýší ještě o cla a umožní se vývozem zboží domácí ceny ještě vyšší. Ba stává se, že se do ciziny prodává mnohem levněji než doma, a prémie pak jdou vlastně k duhu cizině a ne vývozcům; domácí poplatníci zaplatí toto „dumping“, t. j. vyházení zboží do ciziny, dvojmo: daňovými příspěvky na prémie a vysokými cenami domácími. Proto byly v Anglii zmíněné prémie na vývoz obilí (viz str. 26.) učiněny závislé na cenách. Ale má-li se premiemi docílit účelu, aby se ceny na domácích trzích ustálily, o něž se tehdy usilovalo, musilo by býti spojení s cenami ještě dokonalejší. Měla by býti totiž prémie odstupňována dle cen nejen nad žádanou střední cenu, nýbrž i pod ni, jako bylo u premií ve Francii r. 1819 zavedených (viz str. 57 a 158). Tímto způsobem se domácí konsument účastní také výhody bohatých sklizní, poněvadž se lépe čelí umělému udržování cen právě jen na paritě premiové se strany obchodnictva nebo producentů, jakož i náhlým převratům tržním, překročí-li se mez. Ale i pak zůstává podstatná část otázky neřešena, totiž, je-li udaná „spravedlivá cena“ se zřetelem k poměrům výrobním v zemi vystižena správně; jeť kož vůbec neznamená, zachovávají-li ceny doma a v cizině předpokládané rozpětí, rovnající se za pravidelných poměrů clu a sazbě premiové, že i absolutní ceny domácího trhu jsou přiměřené, správné, poněvadž toto rozpětí se může vytvořiti, i když ceny doma nebo v cizině jednostranně podraží nebo poklesnou, nebo může se zachovati, když obojí ceny souběžně se pohybou. *)

Jiný způsob podněcování vývozu trvá v Německu institucí dovozních listů na obilí, zákonem z 14. dub. 1894 zavedených.

*) Pokud se týče názoru jednotlivých národohospodářských škol na prémie, dáno jest jejich stanovisko samo sebou: merkantilisté byli jejich zastánci, vlastně tvůrci, kdežto liberalisté, v první řadě sám Smith, byli jejich odpůrci. A je též pochopitelné, že uváděli merkantilisté, věrní svému názoru o významu platební bilance ve vnější tržební politice, mezi příznivými důvody pro zavedení vývozních premií i okolnost, že placené prémie zůstanou v zemi, čili jinými slovy, že není škodou, umožňují-li se premiemi vývoz do ciziny i za ceny méně výhodné, pokud konečný vliv vývozu na platební bilanci zůstává příznivý. Liberalisté odůvodňovali svůj odpor proti vývozním premiím obilním tím, že prý zvyšují domácí ceny obilí, ježto lákají zemědělce, aby zabírali v pěstbu i méně vhodné pozemky, čímž způsobují umělý vzestup renty pozemkové a nepřirozený a škodlivý píesun rozdělení kapitálu na jednotlivá výrobní odvětví; kdežto prospěch výrobců premiovaných tovarů průmyslových považovali za přechodný, poněvadž vznikne v zápětí mnoho nových závodů a jejich soutěží poklesnou ceny a prémie strávi (Ricardo.) Netřeba připomínati, že se nedá zřetel na platební bilanci uváděti tak bezpodmínečně za důvod pro zavedení premií, jako ani naopak vliv jejich na ceny domácí, jak jsme viděli, není tak jednoduchý, a komplikuje se mnohými vlivy souběžnými. — Ze známých národohospodářských theoretiků byl také zastancem vývozních premií obilních (proti Smithovi) Malthus.

Poměry výroby a spotřeby obilí jsou v říši Německé nejednotné. Východ říše je zemědělský a vyváží obilí, kdežto západ je průmyslový a musí obilí dovážeti, ale dováží je z ciziny, nikoli z východních krajin, ježto je potřebí nutně cizího obilí k míšení s obilím domácím. (Pokusy B i s m a r c k o v y, slevami dopravného umožniti zásobování trhů západních pšenicí z východních krajin, neměly výsledku.) Aby nebyl dovoz tohoto nutného obilí zbytečně zdražován cla a na druhé straně aby snad slevou cla nenastala na domácích trzích příliš velká nabídka na újmu domácích producentů, vytvořena zvláštní soustava slevy cla při dovozu obilí, podmíněná vývozem obilí pomocí řečených dovozních listů.

Obilí é dovozní listy mají původ v celním řízení průvozu, při němž se zaplacené clo dovozí ve všech zemích, kde byla cla tato zavedena, odedávna vracelo. Pokud se musilo vyvézti do ciziny totéž obilí, jež bylo do země přivezeno a musil je vývézti též dovozce, který je byl přivezl, mělo-li mu zaplacené clo býti vráceno, neposkytovaly celní kvitance o zaplaceném clu dovozním dovozci při průvozu obilí nijaké finanční výhody. Teprve když byl zrušen při vývozu obilí požadavek nutného průkazu totožnosti obilí, tak že se dalo vyvážeti i domácí obilí místo dovezeného cizího obilí a nešlo tedy jen o ryzí průvoz, a zrušen byl i požadavek totožnosti osoby dovozcevy a vývozcevy, což obé se právě stalo zavedením řečených dovozních listů, volně zeizitelých, nabyt nově vytvořený typ průvozu v širším smyslu značného rozsahu a má veliký vliv na hospodářské poměry v Německu. Zprvu zařízení byla instituce dovozních listů ve smyslu zákona z r. 1894 a prováděcího nařízení spolkové rady a nařízení říšského kanceláře, platných od 1. května 1895, tím způsobem, že vydávaly se vývozcům mouky, sladů, řepkového oleje, pšenice, žita, ječmene, ovsa, luštěnin, řepky u ustanovených čelných celních úřadů stvrzenky, na rěž mohli majitelé jich bezeclně dovézt ve lhůtě 6 měsíců, ode dne vydání stvrzenky počítáno, za vyvezenou mouku, slad nebo olej ustanovené množství příslušného obilí, nebo za vyvezené obilí totéž množství téhož druhu obilí, po případě mohli užítí jich po lhůtě 4 měsíců, ode dne vydání počítáno, ve lhůtě dalších 6 měsíců na placení cla při dovozu exotických dřev, jižního ovoce, koření, solených sledů, surové kávy, zrn kakaových, slupek kakaových, kaviáru a jeho náhražek, oliv, slupek z jižního ovoce, ústřic, humrů, želv, rýže, čaje, olivového oleje v sudech, oleje ze semen bavlníkových v sudech, rybího tuku a slaniny, petroleje a minerálních olejů mazavých. Uvedeným časovými omezeními platnosti dovozních listů, jakož i omezením jejich platnosti jen na dovoz téhož druhu obilí, který byl vyvezen, po případě na vyjmenované zboží cizozemské, způsobilo se, že dovozní listy byly jen v omezené míře zpeněžitelné a proto cena jejich nedosahovala plného úhrnu, na který začly, nýbrž jen rozdílu mezi vyšší cenou obilí na domácích trzích a cenou světovou (bez cla); kdežto kdyby státní pokladny platily za předložené dovozní listy plný úhrn cla hotově, dostávalo by se vývozcům přímé prémie, pokud by ceny domácí nelišily se od cen světových o plný úhrn cla, a mimo to nebylo by pro vývoz nijaké meze. (Byla-li r. 1898 cena pšenice v Londýně za 1000 kg 159·2 M, cena v Berlíně pak 185·5 M, nemohl dovozce dáti za dovozní list více než rozdíl těchto cen, nehledě k výlohám dopravním,

totiž 26·30 *M*, a nikoli plný peníz cla smluvního 35 *M*). Ale ježto ve východních částech Německa byly ceny na domácích trzích nižší než v částech západních a tudíž rozpětí mezi cenou světovou bylo větší než náhrada za dovozní listy dovozci placená, získával vývozce vývozem přece jen peníz, o který obilí levněji nakoupil, a rovněž získával, vyvázel-li do cizích zemí blízkých, s menšími náklady dopravními, než v domácích průměrných cenách byly vlivem importní parity vyjádřeny; hleděli proto ti, kteří měli tyto příznivější podmínky, vyvážeti pokud mohli nejvíce, aby dané výhody využítokovali. Větším vývozem odlehčuje se však domácím trhům a tím ceny ponenáhlu i v krajinách vývozních podražují až na úroveň cen zahraničních, zvýšených o clo. Proto se v Německu ceny obilí po zavedení dovozních listů ponenáhlu zvyšovaly a zvláště od r. 1906, kdy zavedena byla u dovozních listů novota, že se mohou sčítovati na clo při dovozu kteréhokoli druhu obilí — ač byla zároveň obmezena jejich platnost pro placení cla u jiného zboží jen na kávu a petrolej — drží se téměř stále na úrovni dovozní parity (se clem). Časové obmezení platnosti dovozních listů má pro domácí výrobce a obchodníky i tu výhodu, že se nemohou dovozní listy tou měrou za nepříznivých poměrů dovozu z ciziny cizozemskými vývozci zdržovati a pak na ráz využítí za poměrů pro ně příznivějších a po případě pro domácí výrobce a obchodníky nepříznivějších.*)

Posuzující účinky dovozních listů v Německu a obdobě i jinde, kde by se opatření toto zavedlo, musíme si všimnouti čtyř otázek: jak působí dovozní listy na domácí ceny, jak působí na vnější tržbu, zda poskytují vskutku vývozních premií a konečně jak působí na finance státní.

*) Také u dřívějších návrhů na vracení dovozního cla, jež předcházely uzákoněné úpravě otázky zavedení dovozních listů, bylo zřejmým účelem, aby se clo na domácím trhu plně uplatňovalo v cenách na rozdíl od cen světového trhu. Prvý návrh premie na vyvezené obilí podán byl v Německu r. 1887; dle něho měla říšská pokladna vyplátiti každému vývozci obilí peníz (Rückvergütung), který se rovnal dovoznímu clo, ať bylo vyvezené obilí původu jakéhokoliv. Jiní chtěli, aby zavedeny byly na zaplacené clo při dovozu obilí celní kvitance, jež by se vydávaly každému dovozci obilí a vyplácely se říšskou pokladnou plným úhrnem dovozního cla. Vyveze-li se do tří měsíců totéž množství obilí do ciziny. Domácí vývozci obilí, kteří sami obilí nedováželi, kupovali by celní kvitance od dovozců, ale poněvadž německý dovoz pšenice a žita je mnohem větší než vývoz, byla by nabídka jejich větší než poptávka po nich a cena jejich nedosahovala by plného úhrnu cla, tak že by vývozci zbylo téměř celé vrácené clo a umožnilo mu soutěž na trzích v cizině, zvláště v Anglii. Tím by se vývoz vzrnáhal a ulehčil by trhům domácím a domácí ceny by se pozvedly, ježto by na druhé straně dovoz se zretelem na nízké ceny celních kvitancí příliš nestoupl. Třetí návrh konečně v téže době podaný domáhal se zavedení dovozních listů, totiž zmocňovacích listů, vývozcům obilí vydávaných, na bezcelný dovoz téhož množství obilí. Tu musili by vývozci, kteří sami obilí nedovážejí, dovozní listy prodati, ale poněvadž nabídka jejich by byla u přirovnání s poptávkou malá, dosahovaly by téměř plného úhrnu cla a podporovaly by vývoz. Z mezi by však vývoz přes to vybočiti nemohl, poněvadž by cena dovozních listů pak samočinně poklesala, kdežto naopak značnější vlivu na všeobecnější skutečné snížení cla na cenu za dovozní listy placenou a tím na pokles cen na domácím trhu by dovozní listy neměly, poněvadž by větší část dovozu musila se přece jen díti bez dovozních listů a značnější vývoz by sám sebou ceny domácí poháněl. Ale na uzákonění návrhu došlo teprve r. 1894 a to v podstatě ve smyslu návrhu posledního.

Na domácí ceny obilí, především pšenice, působí dovozní listy dvojím směrem: zvyšují ceny v krajinách vývozních, jak bylo již zmíněno, a vyrovnávají zároveň ceny pšenice v celé zemi, poněvadž čím více se pšenice z vývozních krajů do ciziny vyveze, tím více se musí cizí pšenice do krajů passivních dovážeti a tím se clo uplatňuje stále rostoucí měrou v cenách domácího trhu, tak že v celé zemi proniknou poněkud ceny jednotnější, o plně clo vyšší než ceny v cizině. Může-li se užití dovozních listů k úhradě při dovozu kteréhokoli druhu obilí, uplatní se tato tendence i u cen ostatních druhů obilí, poněvadž se vývozem jednoho druhu pomáhá dovozu po případě i jiných druhů obilí, u nichž dovoz není nutný, a jež tedy podléhají vlivu trhu světového a vlivu cel méně. (V Německu vzmohl se po r. 1906 mimo průvoz pšenice hlavně vývoz žita a ovsu a náhradný za ně dovoz krmného ječmene. Rozlišením cla ječmene sladového a ječmene krmného r. 1906 [smluvní clo ječmene sladového 4 M, ječmene krmného M 1:30] hrozilo rakousko-uherskému vývozu sladového ječmene nebezpečí, že by mohl býti zatlačován dovozem levnějších ječmenů z jiných zemí, a byla proto ustanovena v čl. 5., odst. IV., 1 obchodní smlouvy Rakousko-Uherska s Německem, že se smějí dovozní listy na ječmen v Německu vydávati jen na základě nejnížší sazby celů pro různé druhy ječmene platné, t. i. na M 1:30 za 100 kg, kterážto sazba byla stanovena smlouvou Německa s Ruskem.) Tímto způsobem souvisí tudíž vlastně otázka oprávněnosti dovozních listů v podstatě s otázkou oprávněnosti cel vůbec.

Vnější tržbu dovozní listy nesporně oživily a způsobily tím nepřímý prospěch všem příslušným činitelům. Zda jest zvýšený vývoz i celku na prospěch, záleží v prvé řadě na tom, je-li nutno a s výhodou, aby se na jedné straně obilí ze země vyváželo a na druhé straně dováželo. V Německu jest tento postup u pšenice odůvodněn, jak již uvedeno, poněvadž jest cizí pšenice nutně třeba více, než udává schodek její domácí produkce a spotřeby, ježto se cizí pšenice musí přiměšovati k pšenici domácí; mimo to dovozní za cizí pšenici do západních krajů přivážnou je poměrně menší než dovozní za pšenici domácí z východních krajin, tak že celek tím národohospodářsky vlastně získává, ovšem, nehledě k otázce, že tímto způsobem zvyšují se ceny domácí tím účinněji o plný úhrn cla nad se v cizině.

K třetí otázce, zda se poskytuje dovozními listy premie vývozní, byla odpověď v podstatě dána. Vývozce a obchod vývozní nezískávají trvalých premií, poněvadž vydělají-li při vývozu mimořádně se zřetelem na zpeněžení dovozního listu, přesíme se tento mimořádný zisk záhy vlivem soutěže na tržní ceny, vývozci budou s to nabídnouti vyšší ceny a jistě tak učiní, spokojíce se běžným obchodním ziskem; jejich mimořádný zisk se záhy sám sebou stráví a přenesl ve prospěch výrobců tím, že se ceny po celé zemi zvýší o plný úhrn cla a zůstanou rozdíly cenové jen vlivem dopravného z různých středisk zásobních způsobované. (Zemědělci německých krajin východních, nadbytek obilí produkujících a do blízké ciziny je vyvážejících, získávají vlastně dvojím způsobem: jednak se ceny na domácích trzích po celé říši pomocí dovozních listů mnohem rychleji zarovnávají na cenu jednotnou, jen o roz-

díly v dopravném a v jakosti se rozlišující, než by se tak dalo bez umělého vývozu, vývozními listy poháněného, jednak dostávají za své obilí do ciziny více o uspořené dovozně při vývozu do blízké ciziny, než by za ně dostali, kdyby nebylo instituce dovozních listů, a musilo se jejich obilí dopravovati do mnohem vzdálenějšího západního Německa). Podniky dopravní získávají většími obraty vývozu i dovozu ovšem rovněž značně.

Pokud se týče vlivu dovozních listů na státní příjmy celní, třeba lišiti dovozní listy platné jen pro týž druh obilí, který byl vyvezen, a dovozní listy, platné pro kterýkoli druh obilí a po případě i p i placení cla jiných druhů zboží, jejichž dovoz jest nutný. Dovozní listy, na něž se smí bez cla dovézti jen týž druh obilí, s toutéž sazbou celní, který byl vyvezen, může snížití příjmy celní jen u těch druhů obilí, v nichž je země passivní; tu totiž může se vyvolati umělý vývoz až do té výše, že vydané dovozní listy úplně kompensují dřívější příjem celní při dovozu tohoto druhu obilí; kdežto u těch druhů obilí, u nichž je země aktivní, nemá dovozními listy po případě uměle pohá-ěný vývoz vlivu na příjmy celní, poněvadž se příslušný druh obilí vůbec nedovážel.

Dovozními listy, jichž se smí užiti pro odpis cla při dovozu kteréhokoli druhu obilí, s íží se státní příjmy celní tenkrát, užije-li se jich při dovozu obilí, jež má nižší sazbu celní než obilí, při jehož vývozu byly vydány, a nahrazuje se tímto dovozem obilí jiné, jehož sazba celní je vyšší. (V Německu bylo r. 1906 smluvní clo na ječmen krmný sníženo na *M* 1·30 za 100 *kg*, kdežto na žito a oves je smluvní clo 5 *M*. Vyveze-li se domácí žito a oves, jichž se dříve užívalo ke krmení, a doveze se místo nich z ciziny krmný ječmen, utrpí státní pokladna újmu, poněvadž se krmného ječmene může dovézti téměř čtyřikrát více za celní sazbu žita nebo ovsa. Stačí tedy vyvézti s dožadáním dovozního listu asi třetí u scházejícího mn. žství krmného obilí v domácím žitě a ovse a do ézti za 1·ě čtyřikrát více krmného ječmene, aby se úplně uhradí a domácí pot.eba krm.ého obilí, a iž by se za 1·ě pla'io vůbec d.voz: í clo; bývalý příjem cel í za dovážené krm. é žito a ječmen tím stát í pokladně ujde.)

Užívá-li se dovozních listů i í a úhradu cla při dovozu jiného zboží, zvláště zboží, jež se dovážeti musí, jako je dovoleno v Německu, pak utrpí příjmy celní zvýšeným, umele podněcovaným vývozem obilí každým způsobem újmy.

Kdežto tedy vliv dovozních listů na ceny, pokud jsou obmezeny na týž druh obilí, hledíce usnadniti vývoz přebytkého obilí z krajů zemědělských a opatřiti náhradu za ně poměrně levnějším dovozem z ciziny do krajů průmyslových, po případě dovozem obilí téhož druhu lepší jakosti, vyznívá vlastně konečně v otázku oprávněnosti cel, jde v opačném případě celkem ještě o další spornou záležitost, zda je spravedlivo, aby veškeří příslušníci přispívali svými daněmina uvedené úšlé příjmy celní.

Obraty, jichž vydané dovozní listy v Německu dosahují, jsou značné. V letech 1894 do r. 1905 tvořilo clo dovozními listy uhrazované přibližně 2 až 6% ročních skutečných příjmů celních, v letech 1906—1907

stouplo na 10 a 8%, r. 1908 tvořilo 17% a v dalších letech drží se stále na 14 až 17%. (R. 1912 byl skutečný hrubý příjem celní [tedy mimo cla uhrazená dovozními listy] 775,156.000 M, sčítované na clo dovozní listy 126,499.000 M.) Stanovití však přesně, který příjem celní říšské pokladně uchází, z těchto dat nelze; musilo by se zjistiti, oč je celní příjem zkrácen, že se dovážejí obilné druhy levněji vyclíváné v náhradu za druhy s vyššími sazbami celními, a kolik uhrazuje se cla dovozními listy při vyclívání kávy a petroleje.

O vlivu dovozních listů na vnější tržbu obilnou v Německu poučují tato data:

Roku	Obraty v tržbě speciálné.								
	Pšenice		Žito		Ječmen		Oves		
	Dovoz	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz	Vývoz	
1890	6.726	2	8.799	1					
1891	9.053	3	8.427	1					
1892	12.962	2	5.486	9					
1893	7.035	3	2.243	3	*)	8.374	180	2.184	151
1894	11.538	792	6.536	497					
1895	13.382	699	9.648	360					
1896	16.527	752	10.307	383					
1897	11.795	1.714	8.568	1 064					
1898	14.775	1.348	9.141	1.297	*)	10.261	193	1.441	547
1899	13.709	1.974	5.613	1.235					
1900	12.939	2.951	8.933	761					
1901	21.342	928	8.637	921		8.997	376	4.125	1.461
1902	20.745	822	9.760	1.046		11.276	347	3.893	1.330
1903	19.291	1.803	8.138	2.090		15.860	416	4.703	863
1904	20.211	1.596	4.724	3.567		14.304	293	3.664	2.226
1905	22.876	1.647	5.722	3.199		16.206	145	9.663	1.024
1906	20.081	2.004	6.485	2.429		20.985	29	6.445	2.431
1907	24.548	958	6.083	2.328		21.147	19	3.232	3.489
1908	20.905	2.611	3.473	5.861		19.856	18	2.998	4.951
1909	24.331	2.098	2.747	6.505		25.699	18	5.279	3.003
1910	23.437	2.814	3.895	8.200		30.006	21	4.577	4.365
1911	24.883	3.100	6.141	7.685		36.362	19	6.283	2.963
1912	22.974	3.226	3.157	7.973		29.694	12	6.659	3.852
1913	25.460	5.383	8.525	9.345		32.382	61	5.050	6.617

(U pšenice vzrostl náhleji vývoz od r. 1894 a zvláště od r. 1908; nápadný obrat vykazuje od r. 1906 žito: do toho roku měl dovoz převahu nad vývozem, odtud je vývoz stále větší než dovoz, ježto nahrazuje se spotřeba žita zvýšeným dovozem krmného ječmene, kterýž proto od r. 1906 neobyčejně stoupá; rovněž vývoz ovsu od r. 1906 rok od roku vzrůstá a r. 1913 je vývoz dokonce již větší než dovoz, důvod obratu je týž jako u žita.)

*) Roční průměr.

Kterými směry se obilí z Německa vyváží, znázorňuje tato ukázka:

	Vývoz r. 1912	pšenice	žita	ovsa
			v 1000 q	
do Nizozemí	223		1675	933
„ Dánska	278		1525	618
„ Norska	28		1172	33
„ Ruska	110		1244	109
„ Švédsko	191		767	379
„ Belgie	251		596	259
„ Švýcar	130		226	465
„ Rakousko-Uherska	29		332	64
„ Itálie	1080			
„ Francie	626		301	65
atd.				
	Úhrnem.....	3226	7973	3852

Také ve Francii vrací se zaplacené dovozní clo, vyveze-li se totéž množství obilí do ciziny, a to i obilí domácího původu; ale stvrzenky o zaplaceném cle nejsou od r. 1902 převoditelné a má tedy vývozce a dovozce býti táž osoba.

(Návrh sněmovnou r. 1901 přijatý, aby se vývozcům obilí poskytl za každý vyvezený q obilí dovozní list [bon d'importation] na 7 fr., kterým by se mohlo platit nejen clo při dovozu obilí a mouky, kávy, čaje a kakaa, ale který by po uplynutí 3 měsíců se srážkou 4% státními pokladnami hotově byl vyplácen, nebyl senátem schválen. Vypočítalo se totiž, že by tímto způsobem ušlo státní pokladně na 70 až 80 mill. franků cla, jež by se musilo uhraditi novými daněmi.)

Mimo uvedený případ poskytování zastřených premií vývozními listy udílejí se utajené či nepřímé premie při řízení mlécím, po případě i jiném řízení zušlechťovacím, o němž jednáme v dalším oddíle; podobně poskytovaly se dříve utajené premie při vrácení daně spotřební, vyvážel-li se zdaněný tovar do ciziny (srov. str. 63 a oddíl IV.).

V novější době ztrácejí vývozní premie zřejmě i utajené na praktickém významu, ježto se proti nim brání státy, do nichž se zboží prémiované dováží; bývá totiž v zákonech celních ustanovení, po případě vymíní si i státy v obchodních smlouvách, že smějí zavést na zboží to vyrovnávací přírážky celní. A může se tedy premiemi autonomně stanovenými podporovati vývoz jen těch předmětů, jejichž dovoz příslušným státům dovozním nevadí, nebo musily by se premie zaváděti vzájemnou dohodou, jakož se i naopak někdy vzájemnou dohodou účastných států ruší, jako se stalo u premií cukerních Bruselskou konvencí r. 1902.

Cukerní premie nadělaly svého času mnoho starostí evropským vývozním státům cukerním: Rakousku, Německu, Francii a v Belgii, a ustanovení o nich byla častěji v těchto zemích měněna.

V letech 1860. a 1870. byly udílěny pod rouškou vrácené daně výrobní. (Srov. str. 64.) Jak značné bývaly tyto premie, možno posouditi z při-

kladu: v Belgii byla sazba daňová dle předpokládané normální výtěže stanovena na 45 fr. za 1 q sur. cukru, kdežto ve skutečnosti vyrobilo se cukru tolik, že daň činila jen 41 fr., tak že získal vývozce na vrácené dani při vývozu 4 fr. na q. V některých zemích došlo se dokonce při tom i tak daleko, že vrátilo se daně při vývozu více, než bylo vůbec daně z cukru přijato, jako se stalo v Rakousko-Uhersku, jež mělo r. 1875/76 u daň cukerní schodek 26.247 zl. Aby se tento neudržitelný stav odstranil a cukerní prémie byly aspoň rovnoměrněji mezi vývozní výrobce rozděleny, kdyžte nebylo lze pomýšleti na jejich úplné odstranění, zaveden byl jednak vyšší úhrn, který daň musí vynést, tak že po případě vývozci vrátili z restituované daně poměrné kvoty na úhradu schodku, jednak přešly některé státy k soustavě premií přímých, pevnou sazbou stanovených a mimo to obvykle úhrnně kontingentovaných. (V Rakousko-Uhersku byla vývozní „bonifikace“ u cukru řepového K 3.20 za 100 kg při polarisaci 99.3—90% a K 4.60 při polarisaci nejméně 99.3%; úhrn premií byl kontingentován na 18 mill. K; překročil-li se kontingent, bylo poměrně dosti spletítm způsobem rozpočítáváno, kolik má úhrnem vrátiti Rakousko a kolik Uhersko a pak kolik jednotlivé závody v těchto územích. Také se poskytovala vývozní bonifikace cukru ve zboží zpracovaném, pokud se při výrobě tohoto zboží užilo cukru nezdařeného. — V Německu zavedeny přímé prémie r. 1891 a kontingentován úhrn výroby cukru; podobně zavedeny přímé prémie v Nizozemí, Francii [nepřímé prémie zůstaly vedle toho nadále], Dánsku a j.)

Boj proti cukerním premiím zahájen byl v letech 1870. cukrovarníky v Anglii a Francii, ježto se jim stávala soutěž dováženého premiovaneho cukru z ostatních zemí evropských nesnesitelnou. Poměry se v Anglii ještě přiostrfily zrušením dovozních cel na cukr. Svolána proto v popudu Anglie r. 1887—88 konference všech států cukr vyrábějících do Londýna, jež sice neměla ještě určitého praktického výsledku, ale ujasnila se na ní aspoň stanoviska přijatými resolučními: uznáno, že jest nutno odstraniti vývozní prémie cukerní, i že měla by se proti nim zavésti cla odvetná, po případě prohibice dovozu; poukázáno též, že i dovozní clo může působiti jako prémie, ale poněvadž tenkrát nebylo řešení této otázky zvláště naléhavé, ježto nebylo ještě kartelů, které by ochrany celní plně pro sebe využívaly a domácí ceny cukru udržovaly o plný úhrn cla nad cenami světového trhu, nestalo se v tomto směru nijaké usnesení. (Angličtí konsumentí, tanní výrobci konserv a ostatní cukrovinkový průmysl si tehdejší poměry líbovali, neboť ceny cukru byly v Anglii neobvyčejně nízké.) Nový náraz proti premiím vyvolán byl zavedením zřejmých premií či bonifikací v Rakousko-Uhersku (r. 1888) a v Německu (r. 1891), vznikem kartelů v těchto zemích a pozdějším zavedením cel odvetných v Unii severoamerické (r. 1877, Dingley bill) a v Indii (r. 1899 vlivem soutěže cukru řepového, který tu hledal odbytu po ztlžení poměrů celních v Unii severoamerické; r. 1903 byla však v Indii cla odvetná zrušena, ježto se ukázalo, že jsou neúčinná). Svolána r. 1898 nová porada do Bruselu, jíž se zúčastnili zástupci Rakousko-Uherska, Německa, Belgie, Španěl, Francie, Anglie, Nizozemí, Ruska a Švédska. Ale neměla výsledku a byla odročena. Jednání vedlo se pak dále mezi

některými jednotlivými státy přímo a docíleno dohody mezi Rakousko-Uherskem, Německem a Francií t. ř. Pařížskou úmluvou o postupu při eventuálním odstranění premií. Dohoda tato stala se podkladem nové porady v Bruselu konané, kterou konečně 5. března 1902 upravena i otázka premií, i otázka dovozních cel mezi uvedenými státy mimo Rusko a Španělsko, kdežto nově připojila se Itálie. Hlavní ustanovení této „Brusselské konvence“ jsou: trvajících premie cukerní, ať jsou kteréhokoli způsobu (přímé bonifikace vývozní nebo výrobní, úplné nebo částečné slevy daně spotřební veškeré výrobě nebo její části, nebo vracení vyšší kvoty daňové, způsobené lepším využitkováním surovin, buďsi v domácím konsumu, nebo při vývozu), se pro dobu úmluvy zrušují a nové nesmějí se zaváděti; na výrobu se zařídí se zřetelem na daň spotřební stálý úřední dozor; clo dovozní nesmí býti vyšší než 6 fr. u raffinády a 5·50 fr. u ostatního cukru; na cukr dovážený ze země mimo konvenci, v nichž se platí vývozní premie, musí se zavésti přírážka celní nejméně tak vysoká jako jejich premie, ale pro Itálii, Švédsko a Španěly, jež jsou na dovoz cukru odkázány, učiněny ústupky. Konvence smluvna byla na 5 let s platností od 1. září 1902, byla pak r. 1907 prodloužena na dalších pět let a r. 1912 na dalších šest let do 31. srpna 1918, ale Anglie a Itálie z konvence r. 1912 vystoupily. R. 1906 (od 1. září) přistoupily k úmluvě Švýcarsy a r. 1907 Rusko, jež si však vymínilo, že smí vyvážeti do země konvenčních určitě stanovené kontingenty cukru bez cla, aniž by musilo odstraniti výhody daňové svým cukrovarům poskytnované, totiž že platí z určitého kontingentu jen daň poloviční (R. 1·75 za pud); podobné ustanovení vymohlo si Rusko při prodlužování platnosti konvence r. 1912, ale nebyl mu povolen plný žádaný úhrn vývozní 500.000 tun ročně, nýbrž jen po první tři léta po 250.000 tunách a pro další tři léta po 200.000 tunách (Snížení toto bylo důvodem, proč Anglie z konvence vystoupila, ježto prý se obmezováním vývozu cukru z Ruska Anglii cukr zbytečně zdražuje.)

Brusselská konvence měla pro světový trh cukerní i ten důležitý důsledek, že odstranila umělou ochranu cukru řepového vůči soutěži cukru třtinového. S počátku byly pronášeny v této příčině některé obavy, ale dnes již možno tvrditi, že cukr řepový zápasní zkoušku obstál. Ostatně má cukr řepový pro budoucno široké pole odbytu ve svých vlastních zemích, neboť spotřeba cukru je tu dosud nepoměrně malá. (Malá tato spotřeba je důsledkem vysoké daně spotřební a vlivem jejím podmíněných vysokých cen cukru v zemích evropské pevniny. R. 1902 byl na př. klad ve Francii *kg* cukru za 1·10 fr., kdežto v Anglii za 0·40 fr. Daň spotřební je z 1 *q* [v korunách]: v Rakousko-Uhersku 38, v Německu 16·80, ve Francii 25·65, v Belgii 14·25, kdežto v Anglii je 9·33 [4 s. 2 d. z cwt.]; spotřeba cukru v Anglii jest na obyvatele 41 *kg*, proti 14 *kg* v Německu a 8 *kg* v Rakousku.)

Vývozní bonifikace či premie lihové nahyly po většině významu teprve v posledních letech. I ty jsou u nás kontingentovány, a to nyní úhrnem 2 mil. K; dostávají totiž vývozci při vývozu jen polovici bonifikace, jak je sazbami stanovena, kdežto další částka se jim doplácí až podle úhrnu vývozu, pokud peněz 2 mil. K stačí.

V posledních letech připadalo na 1 hl alkoholu bonifikace 7–10 K; r. 1913 vyplaceno úhrnem 1 910 mill. K. (O vracecí daň při vývozu v. str. 63.)

V Německu poskytuje se vývozcům lihu rovněž prémie (na hl čistého lihu 2:38 až 6:06 M) a mimo to vrací se při vývozu od r. 1895 zavedená přírážková daň z pálení stálou sazbou 6 M, ač tato daň má sazbu 6 M jen u lihovarů největších, které vaří přes 7000 hl ročně, kdežto u menších lihovarů postupně klesá až na 0:50 M za hl; tím se poskytuje menším lihovarům rovněž bonifikace.

3. Řízení zušlechťovací. Nutné hospodářské styky obyvatelstva pohraničných krajů sousedících států vynutily si na celní správě státní různé ústupky: ode dávna býval dovolován ve styku pohraničním bezcelný dovoz věcí z území do území pro soukromou potřebu obyvatelstva nebo i převoz výrobků místního průmyslu na prodej a také dovoz surovin z území do území k průmyslovému zpracování a zpětný vývoz zpracovaného z nich tovaru do původní země. Posléze uvedený postup čili t. ř. řízení zušlechťovací zachovalo se zvláště ve stycích pohraničných krajů, jež druhy náležely k témuž státnímu celku, jako na příklad ve stycích průmyslu hánrského země českých s Pruským Slezskem, průmyslu železářského jižních Tyrol se sousedními krajinami Itálie; ale i jinak užívalo se ho ode dávna v různých zemích na podporu domácího průmyslu (ve Francii již za Colberta, v Rakousku bylo upraveno r. 1769 ve vzájemném styku mezi zeměmi dědičnými, ve styku s cizinou celním řádem z r. 1788) a dosud jest oblíbeným prostředkem politiky obchodní. Smějí-li se dovážeti do celního území bezcelně některé suroviny nebo polotovary, aby tu byly zpracovány, „zlušlechtěny“, a po té opět vyvezeny, mluví se o aktivním řízení zušlechťovacím, a naopak, vyvážejí-li se domácí suroviny a polotovary bezcelně do ciziny k zlušlechtění v cizině a zlušlechtěné tovary se přivážejí bezcelně zpět, jde o t. ř. pasivní řízení zušlechťovací. Předměty, jichž se řízení toto týká, jsou: obilí pro mletí na mouku (řízení mlecí); surové železo pro zpracování na železo tyčové a pod.; tkaniny, příze, hedvábní, kůže, a pod. k apretuře nebo jiné úpravě; k bílení, hlazení, postřihování, barvení, potiskování, anebo i k výrobě jiných tovarů, šatů a pod. Při tom se obvyčejně žádá průkaz, že zpracovaný tovar je v podstatě totožný s vyvezenou surovinou nebo polotovarem. (V Rakousko-Uhersku jest zavdáno za tím účelem zvláštní řízení záznamné; přivezené zboží, jež se bez cla propouští do volného oběhu k zlušlechtění, se podrobně popíše, aby se totožnost dala při vývozu úředně zjistiť [Eingangsvormerkverkehr]. Jinak musí důkaz o totožnosti podati vývozcé zboží. Podobné záznamné řízení [Ausgangsvormerkverkehr] provádí se i při pasivním zušlechťovacím řízení.)

Ale ježto nebývá snadno u mnohých druhů zboží (u mouky, železa a j.) provésti tento průkaz totožnosti či identity, ustupovalo se u některých tovarů od tohoto požadavku.

V Rakousko-Uhersku byl průkaz identity zrušen nejprve (r. 1882) v řízení mlecím, později (21. květ. 1887) i u surového železa, dováženého na výrobu strojů a lodí pro vývoz, v průmyslu vyšivačském (mezi Švýcarskem a Vorarlberskem i Liechtensteinskem — ve smlouvě z 9. břez.

1906 bylo řízení to rozšířeno pro výšivky řetízkovým stehem na celé Tyroly), konfekčním, čokoládovém, při dovozu rýže k loupání a j. až konečně celní zákon z 13. ún. 1906 ustanovil v čl. XIII. (odst. 2.) obecně, že se může upustiti od požadavku přísného důkazu identity, jestliže tento průkaz má u řízení zušlechťovacího, jehož si jest se zřetelem na hospodářské nebo průmyslové zájmy práti, takové obtíže, že by se jimi samo povolení výhody ohrožovalo. Kde průkaz identity je možný, připouští se dle téhož článku dovoz surovin (mimo obilí), polotovarů a tovarů k zušlechtění v tuzemsku vůbec, kdežto při passivním řízení zušlechťovacím připouští se bezcelný zpětný dovoz z ciziny zboží tam zušlechtěného, není-li v celním tarifu zvláštního ustanovení (jako je na př. u kůže rukavičkové [čís. 335], jež se dováží zpět po obarvení v cizině a clo se tu snižuje s K 43— na K 20—), jen výjimečně v těch případech, kde jde o vžilé tyto úlevy v malém řízení pohraničném. (Již dříve bylo postupně obmezováno druhdy velmi rozšířené a smlouvami z let 1853, 1865 a 1868 upravené zasilání přize a tkanin k bílení, barvení, tkaní a tisku [apreturní řízení] do Německa (viz str. 144): nejprve bylo smlouvou z 16. pros. 1878 odstraněno transitní řízení apreturní, t. j. volné bezcelné zasilání polotovarů z Rakouska do Německa, zavedena finanční kontrola na příslušné továrny a obnoveno bývalé zařízení, že se musí zušlechtěný tovar přivéztí zpět týmž celním úřadem, kterým byl vyvezen; nařízením z 31. pros. 1879 bylo dokonce zavedeno na dovoz tovarů, přivážených zpět po obarvení nebo potíštění, zvláštní apreturní clo 14 zl. ve zlatě, a nařízením z 16. led. 1880 bylo podobně zavedeno na dovoz zboží bíleného clo 4 zl. ve zlatě, až konečně bylo od 1. ledna 1883 apreturní řízení úplně odstraněno. Účelem uvedených postupných opatření bylo, aby se ponenáhlu domácí průmysl těchto oborů vytvořil.*)

Nevyveze-li se zboží k zušlechtění v tuzemsku při dovozu poznamenané do ustanovené lhůty, a nestalo se to bez viny majitele listu záznamního, nehodou nebo vyšší mocí, musí se zaplatiti v Rakousko-Uhersku z poplatků celních, na zásilce váznoucích, za povolenou lhůtu k zpětnému vývozu úrok, stanovený pro úvěr celní vůbec, a za dobu prošlou po této lhůtě počítá se 5%ní úrok z prodlení (odst. c čl. XVIII. našeho cel. zákona z r. 1906). Lhůta pro vývoz zušlechtěného tovaru bývá stanovena proto, aby dovozce vývoz zboží zbytečně neodkládal a nevyčkával, až se snad utváří ceny příznivěji, zvláště když dal záruku v cenných papírech nebo rukojemstvím.**)

*) V obchodní smlouvě Rakousko-Uherska s Itálií z r. 1906 stanoví čl. 10c a d, že se připouští v obou územích dočasný bezcelný dovoz a vývoz těchto předmětů: c) slámy k pletení, vosku k bílení, kokonů k odvíjení, hedvábných odpadků k česání, surového hedvábí k filování (k výrobě organsinu a tramu); d) předmětů k lakování, leštění a omalování jakož i předmětů k opravě. U předmětů v oddíle c jest rozhodná váha, ale se zřetelem na přirozenou nebo ustanovenou ztrátu při zpracování. V jiných případech, než tu uvedených, musí se prokázati u předmětů vyvážených a dovážených totožnost.

***) Obdobné opatření jako je řízení zušlechťovací bývá učiněno v celních zákonech i pro věci zasilané do země domácí nebo do ciziny k opravě (aktivně a passivně řízení správkové, reparaturní; viz str. 80.). V cizině přičiněné hmoty musí se však při dovozu opravených věcí vyclítí. (Srv. o něm čl. XIV. našeho zákona celního z r. 1906.)

Poměrně největšího významu mezi řízením zušlechťovacím nabylo řízení mlecí. Napomáhalo se mu totiž uměle tím, že se stanovil příznivější poměr výmelu obilí, než na kolik se obilí vskutku vymílá, a udělovaly se tak vývozcům mouky vráceným clem za mouku na víc vymletou skryté prémie. Proto vznikl proti němu v některých zemích, zvláště u nás, v novější době prudký odpor.

Ve Francii bylo upraveno řízení mlecí společně s ostatním řízením zušlechťovacím zákonem z r. 1836 (t. ř. admission temporaire, t. j. dočasné připuštění zboží bez cla na záručný úpis, zvaný acquit à caution, angl. customhousebond). Zprvu žádal se i při něm průkaz totožnosti. Kolik dovezeného obilí se má považovati za rovnocenné vyvážené semleté z něho mouce, stanoví se čas od času nařízením. Po r. 1850 ovládla mírnější praxe a nežádal se již při vývozu mouky průkaz identity, nýbrž zavedena jakási obdobná instituce jako jsou dovozní listy v Německu. Dovozece pšenice zaručil se za uvěřené clo a dostal na ně stvrzenku (acquit à caution). Neužil-li jí sám při vývozu mouky k odpisu sečkaného cla, mohl ji předati, jinému vývozcovi mouky, který vyvázel mouku z domácího obilí namletou, aby odpis uvěřeného mu cla zaň opatřil; nezkoumalo se totiž, zda je mouka namletá z pšenice cizí nebo domácí. Za tuto úsluhu dal dovozece obilí vývozcovi mouky nějakou náhradu a zbytek cla ušetřil, tak že získali oba. Tímto způsobem mohla se dovážeti z ciziny pšenice bez cla do jižní Francie, jež jest odkázána na dovoz, a vyvážela se za to mouka ze severní Francie, jež mívala pšenice nadbytek, a uvedené stvrzenky staly se předmětem spekulacních obchodů.

Na nátlak zemědělců a na stížnost Belgie, jež opatření to považovala za přílišné poskytování skrytých premií, bylo dekretem z 18. říj. 1873 ustanoveno, že se musí pšenice dovážeti týmhž celním úřadem, kterým se vyvážá mouka. R. 1902 byla pak volná převoditelnost celních zárukových stvrzenek zrušena a zaveden opět průkaz totožnosti osoby dovozcovy a vývozcovy; mimo to se clo při dovozu obilí již nečeká, nýbrž musí se zaplatiti a při vývozu mouky se vrací, tak že se přešlo vlastně k restituci cla (srovn. str. 101). Zároveň byl r. 1902 poměr mlecí nově ustanoven (u pšenice pravidelně: 100 kg pšenice = 70 kg mouky). Jinak je řízení mlecí ve Francii v podrobnostech dosti spletité: liší se při výpočtech mlecího poměru pšenice tvrdá a měkká, pšenice užitá na výrobu námořských sucharův a sucharů cukrovaných a pod.

V Rakousko-Uhersku trvalo mlecí řízení do konce roku 1899, tu bylo ve smyslu vyrovnání s Uherskem zrušeno. Bylo oboustranné; dovozoval se totiž bezcelný dovoz obilí, z něhož se v tuzemsku semlela mouka pro vývoz, ale byl dovolen i bezcelný zpětný dovoz mouky z ciziny, semleté z vyvezeného tam obilí z Rakouska-Uherska. Do r. 1882 žádal se průkaz totožnosti mouky a obilí pro „zušlechťení“ v tuzemsku poznamenaného, od r. 1882 (v této polovině říše ministerským nařízením z 29. května 1882, č. 50, III.) byl požadavek průkazu totožnosti odstraněn a nahrazen požadavkem ekvivalence. Poměr mlecí (rendement, výmel) byl do r. 1896 velmi příznivý, totiž 100 kg pšenice = 70 kg mouky a 100 kg žita = 65 kg mouky, neboť namlelo se ze 100 kg

obilí mouky obyčejně více, čímž poskytovala se vývozním mlýnům, zvláště uherským, při dovozu pšenice ruské, srbské a hlavně rumunské (po ukončení celní války r. 1891) skrytá prémie.

Nařízením z 6. led. 1896, č. 7 ř. z., byl poměr přepočítací na naléhání malomlýnů, jež si stěžovaly, že mlecí řízení prospívá jen velkomlýnům, a zemědělců, kteří přičítali tehdejší pokles cen obilních částečně i vlivu značného dovozu cizí pšenice bezcelně dovážené, u pšenice zvýšen, tak že 100 kg pšenice počítáno za 100 kg mouky a lhůta, v níž mouka musila býti vyvezena, dosud 12měsíčná, snížena na 6 měsíců. Mimo to musilo se přistě clo zaplatiti hotově a při vývozu mouky se vracelo, a nestačilo tedy, jako dosud, složití za ně záruku v cenných papírech nebo rukojmími; tím se výhoda mlecího řízení snížila o úroky ze složených peněz za dobu od dovozu pšenice do doby vývozu mouky. Ale i pak užívalo se mlecího řízení hojně a obchod obilím a moukou, zvláště uherský, se jím velmi pozveřl.

Ale stesky na mlecí řízení neustaly, až bylo konečně mlecí řízení od 1. led. 1900 zrušeno (v Rakousku nařízením ministerstva financí, obchodu a orby z 22. září 1899, č. 177 ř. z.) a trvá jen v úzkém styku pohraničním.

Obraty mlecího řízení u přirovnání s ostatními obraty dovozu obilí a vývozu mouky byly:

	R. 1897	1898	1899	1900	1901	1902
Dovoz pšenice v obch. speciálním (tedy mimo říz. mlecí)	—	—	—	359.000	316.000	546.000
Dovoz pšenice v řízení mlecím	1,554.881	1,915.568	1,736.794	314	330	355
Vývoz mouky (i žitné a ostatní) v obch. speciálním	—	—	37.684	503.000	870.000	991.000
Vývoz mouky v řízení mlecím	882.026	736.805	1,099.056	556.306	1.956	1.909

Také v rakousko-uherském vyrovnání z r. 1907 jest ustanoveno, že mlecí řízení zůstane i nadále (do konce r. 1917) zrušeno. Ale v novější době stále častěji ozývají se hlasy, hlavně se strany uherských a dílem i českých mlynářů, aby bylo mlecí řízení obnoveno, po případě aby zavedena byla u nás po příkladu Německa instituce dovozních listů.

V N ě m e c k u na trvá mlecí řízení dosud. Poměr výmelu byl od r. 1879 u pšenice určen na 80%, u žita na 75%; na jakost mouky se nehledělo. Směla se tímto způsobem vyvážeti i mouka ze směsi domácího a cizího obilí vyrobená a clo vracelo se dle poměru cizího obilí ve směsi. Při tom musila se však pro slevu cla z obilí ve směsi užitého prokazovati totožnost obilí i totožnost osoby dovozcovy a vývozcovy, pokud nešlo obilí transiitním skladištěm nebo pokud nevyvážel mouku mlýn, který měl svůj celní účet a byl sám jakýmsi celním skladištěm. (Mlýnská tato skladiště byla od 1. led. 1906 zrušena, kdežto ostatní transiitní skladiště zůstala. Srovn. str. 107.) Od r. 1882 z. ušen průkaz totožnosti zboží a nahrazen zásadou ekvivalence, tak že vracelo se vývozci clo z téhož množství dovezeného zboží, jež v mouce vůbec vyvezl, jako by mouka byla namleta

z obilí vesměs cizozemského. Také mlecí poměr ustanoven zároveň příznivější, dle pšenice cizí, méně vydatné než je německá, totiž: 100 kg pšenice = 75 kg mouky a 100 kg žita = 65 kg mouky. Požadavek průkazu subjektivní totožnosti dovozce a vývozce ještě zůstal v platnosti. Tímto opatřením umožnil se v Německu vznik velkých mlýnů exportních, jimž se podařilo bývalých odbytíšť německé mouky v cizině zpět dobytí. Získávaly totiž exportní mlýny dvojím způsobem; dílem nelišily se ceny domácí pšenice a pšenice cizí o plný úhrn cla, kdežto jim se vracel plný úhrn cla, dílem ustanoveným příznivým poměrem mlecím také byly v značné výhodě. Poněvadž zvláště v cizině byla poptávka po mouce lepší jakosti, dražší, vyváženo mnoho mouky prvních jakostí, kdežto mouky střední a zadní nabízeny doma a zaplavily se jimi trhy na škodu menších mlýnů: nastala od 1. května 1894 další změna zavedením dovozních listů, čímž zrušen nejen požadavek průkazu subjektivní identity dovozce a vývozce, ale dovoleno místo mouky vyvážeti i obilí. Tímto posléze uvedeným ustanovením vlastně se opustila soustava zušlechťovacího řízení a přešlo se v soustavu premií vývozních, a to i u vývozu surového obilí, tedy premií ve prospěch zemědělců vůbec a nikoli jen mlynářského průmyslu.*) (O dovozních listech viz na str. 84.)

Ve vlastním mlecím řízení nastaly v pozdějších letech naopak změny směrem pro mlynáře nepříznivým. Ozývaly se totiž četné hlasy, že poměr výmelu je nespravedlivě určen, zvláště u žita, a bylo proto od 1. led. 1898 nutno při vývozu mouky v řízení zušlechťovacím doložiti k přihlášce závazné prohlášení, že výtěžek mlecí nebyl příznivější, než normální sazba udává, a od 1. led. 1900 zavedeny přepočební poměry mlecí odstupňované dle jakosti mouky, totiž:

u mouky žitné 1. tř. (výmel 0—60%) počítá se 60 kg mouky = 95 kg žita,
 u mouky žitné 2. tř. (výmel 60—65%) 5 kg mouky = 5 kg žita,
 u mouky pšeničné 1. tř. (výmel 0—30%) 30 kg mouky = 48 kg pšenice,
 u mouky pšeničné 2. tř. (výmel 30—70%) 40 kg mouky = 47 kg pšenice,
 u mouky pšeničné 3. tř. (výmel 70—75%) 5 kg mouky = 5 kg pšenice,
 u mouky pšeničné 4. tř. (výmel 0—70%) 70 kg mouky = 95 kg pšenice.

(Od r. 1904 utvořena u mouky žitné další třída 3. s výmelem 0—65%, při níž 65 kg mouky počítá se za 100 kg žita, a u mouky pšeničné další třída 5. s výmelem 0—75%, při níž 75 kg mouky počítá se za 100 kg

*) Důvod těchto velkých ústupků zemědělcům byl hlavně politický. Německu hrozilo po r. 1890 hospodářskou politikou Bismarckovou úplně osamocení. Aby se z nemilého stavu dostalo, uzavřelo Německo r. 1891 obchodní smlouvy s Rakousko-Uherskem, Itálií, Belgií a Švýcarskem, jimiž cla obilná byla snížena, a zaveden byl pro usmíření východopruských zemědělců na státních drahách pruských zvláštní levný stupnicový tarif pro dopravu obilí do západních a jihozápadních končin Německa. Tím však byly zde trhy zaplaveny východopruskou pšenicí a zemědělci jihoňmečtí trpěli újmu. Když pak r. 1894 se připravovala smlouva s Ruskem, v níž se musily sazby celní na obilí rovněž snížit, a vláda potřebovala na říšském sněmě hlasů Jihoňmečtů, byl uvedený výjimečný tarif železniční zrušen a v náhradu zaň byly na usmíření východních krajů říše zavedeny dovozní listy.

pšenice. Od 1. října 1909 provedena konečně další změna: snížen poměr mlecí u pšeničné mouky 1. třídy tak, že 30 kg mouky = 45 kg pšenice [místo dosavadních 45 kg], aniž by u dalších tříd byl poměr přiměřeně opraven).

Dle uvedených přepoččetních poměrů opravňuje vývoz 100 kg mouky:

žitné 1. tř. k bezcelnému dovozu 158·33 kg žita, tak že se vydává dovozní list na 7·91 *M*,

žitné 2. tř. k dovozu 100 kg žita (dovozní list na 5— *M*),

žitné 3. tř. k dovozu 153·85 kg žita (dovozní list na 7·69 $\frac{1}{4}$ *M*),

pšeničné 1. tř. k dovozu 160 kg pšenice (dovozní list na 8·80 *M*),

pšeničné 2. tř. k dovozu 117·50 kg pšenice (dovozní list na 6·46 $\frac{1}{4}$ *M*),

pšeničné 3. tř. k dovozu 100 kg pšenice (dovozní list na 5·50 *M*),

pšeničné 4. tř. k dovozu 135·71 kg pšenice (dovozní list na 7·464 *M*),

pšeničné 5. tř. k dovozu 133·33 kg pšenice (dovozní list na 7·33 $\frac{1}{3}$ *M*).

Toto odstupňování jest poměrně výhodnější pro vývoz lepších druhů mouky, ač jinak podrobnější rozlišování mouky dle výmelu, kdyby bylo provedeno správně, je celkem spravedlivější než sazby jednotné.*)

Z ostatních druhů z boží vykazovaly v Rakousko-Uhersku větší obraty (dle hodnoty) v řízení zúšlechťovacím v dovozu k zúšlechtění v tuzemsku r. 1912:

*) Švýcarští mlynáři zdvihli proti tomuto napomáhání vývozu nejlepších druhů mouky tuhý odpor, zvláště po 1. červenci 1906, kdy začalo se v Německu vraceti clo dle zvýšených sazeb celních. Tvrdili totiž, že by mělo vlastně býti vyvezeno veškeré melivo (tedy asi 98%), z daného množství obilí namleté, aby se nabylo nároku na vrácení plného cla; ale i když prý se připustí poměr mlecí 75 kg mouky = 100 kg pšenice, který od r. 1882 platil, měl by poměr vráceného cla na tomto jednotném základě býti vypočítán. Bylo-li do r. 1906 tedy smluvní clo na pšenici M 3·50, pak mělo se za každých 100 kg mouky, ať je jakosti kterékoli, vraceti $3·50 \times \frac{4}{3}$, t. j. 4·66 *M*, a ne u pšeničné mouky 1. třídy $160 \times 3·50 = M$ 5·60, tedy více o 0·94 *M*, a podobně po zvýšení sazeb celních z r. 1906 mělo by se vraceti jen $5·50 \times \frac{4}{3} = M$ 7·33, po případě dokonce jen M 6·88, upravili-li se poměr výtěžný správněji na 100 : 125, místo uvedených 100 : 133·3, a ne $160 \times 5·50 = M$ 8·80. (Dle uvedených sazeb vracelo se u prvních dvou tříd mouky žitné a u prvních tří tříd mouky pšeničné již plné clo; součet výtěžků mlecích obou prvních tříd u žita a výtěžků prvních tří tříd u pšenice tvoří totiž předpokládanou úhrnnou možnou výtěž mouky 65 kg a 75 kg, jak byla r. 1882 ustanovena). Poměr mezi Švýcarskem a Německem se ještě přiostril, když zavedena byla od 1. října 1909 svrchu zmíněná změna další. Švýcaři po nějaký čas německou mouku i bojkotovali.—Němeční mlynáři hájili naopak stanovisko, že výpočty i poměry mlecí jsou správné a není v nich skrytých přeměn, a zdolali konečně odpor Švýcar. Podobně dovedli uhájit mlecí řízení i proti námitkám rakousko-uherských mlynářů r. 1904 při jednání o obnovu obchodní smlouvy s Německem, v Berlíně konaném. Ale přes to se zdá, že uvedené námitky byly důvodné; stoupil vývoz německé mouky do Švýcar po r. 1906 neobyčejně, zvláště u mouky 1. třídy. Bylo dovezeno z Německa do Švýcar mouky:

r. 1905.... 54.376 *q* (= 15·8⁰/₁₀ všeho dovozu mouky do Švýcar),

r. 1906.... 83.669 *q* (= 23·3⁰/₁₀ „ „ „ „ „ „),

r. 1907.... 241.250 *q* (= 62·1⁰/₁₀ „ „ „ „ „ „).

A rovněž ceny mouky pro vývoz byly v Německu nižší než ceny pro domácí konsum, zřejmý to důkaz, že vývozní prémie se poskytují. (Koncem prosince r. 1906 byla domácí cena mouky č. 0

26·35 *M*, cena pro vývoz 17·55 *M*, tedy o *M* 8·80 nižší.)

	Dovoz k zušlechtění v 1000 K	Vývoz po zušlechtění K
Rýže a rýžový škrob	25·820	7·132
Tkaniny (k pošívání)	28·415	61·084
Příze a tkaniny (k barvení, potisku a jiné ap- tuře)	3·808	5·360
Železné zboží (mimo jehly, menší předměty a nej- jemnější zboží)	22·004	14·435
Stroje (mimo textilní)	6·086	15·942
Nádobí k vaření a jiné domácí a kuchyňské nádobí	3·758	23·890
Vozidla	2·970	9·258
Rukavičky	2·481	3·152
Střelivo	2·675	6·811
Oděv a ozdoby naň	1·740	2·537
Kované roury	1·611	0·889
atd.		

Úhrnem.....112·247 192·091

(K dovozu r. 1912 třeba připočísti počátkem roku zbylé zásoby do-
dozu z r. 1911; mnoho zboží k zušlechtění dovezeného zůstane po zušlech-
tění v zemi a spotřebuje se v tuzemsku.)

Obraty vývozu k zušlechtění v cizině jsou v Rakousko-Uhersku
nepatrné; r. 1912 bylo celkem vyvezeno jen za 717.970 K a zpět při-
vezeno za 837.883 K.

Dle § 31. prov. nařiz. k cel. zákonu z r. 1906 musí si vyžádati ten,
kdo chce v zušlechťovacím řízení zboží bezcelně dovážeti, zvláštní úřední
svolení. Všeobecnou podmínkou jest, aby byl podán věrohodný důkaz,
že schopnost soutěže domácích tovarů na cizozemském trhu podstatně
závisí na tom, aby domácí průmysl měl cizozemské bezcelné suroviny
a polotovary. Povolení udílí se pravidelně na 3 roky. Záruka za ne-
placené clo musí se dáti buď v penězích, přípustných cenných papírech
nebo rukojmím. Lhůta k opětnému vývozu jest ustanovena na 12 mě-
síců, ale může býti prodloužena na dalších 12 měsících.

Ve Francii vyvinuly se obdobné poměry jako u řízení mléčího
také v řízení zušlechťovacím u železa. Dovoľoval se totiž domácím
majitelům hutí a továren železářských, kteří se vykáželi objednávkami
z ciziny, že smějí potřebné surové a tyčové železo dovážeti z ciziny
bez cla; ale řečení továrníci — hlavně jiho- a západofrancouzští —
zpracovali po většině železo tuzemské a obdržené dovozní listy prodá-
vali se slevou severofrancouzským dovozcům železa anglického. O peněz
za ně obdržený zlevnila se jim výroba a umožnila se soutěž v cizině,
ježto odčinilo se tímto způsobem zdražení suroviny, dovozními cly způ-
sobené. V novější době (od r. 1870 a 1888) bylo provádění této mani-
pulace po četných stížnostech — také průmyslu německého — že se do-
stává tímto způsobem vývozcům skryté prémie, znemožněno; musí se
totiž železo, na něž byla stvrzenka vydána, vskutku dopravit do zá-
vodu, který o bezcelný dovoz požádal (obligation du convoyage à l'usine).

Jinak podržely i nové celní zákony (z 11. led. 1892 a z 29. břez. 1910) v celku řízení zušlechťovací u všech druhů zboží, u nichž dosud trvalo, ba r. 1910 rozšířeno ještě na některé nové druhy, jen u bavlněné příže bylo r. 1892 řízení zušlechťovací nahrazeno vrácením cla. Mimo to ustanovil celní zákon z 29. břez. 1910 (čl. 13.), že příště může řízení zušlechťovací (admission temporaire) na nové druhy zboží býti zavedeno jen zákonem, nikoli nařízením vládním.

Passivní řízení zušlechťovací připuštěno jest ve Francii jen výjimečně, totiž jen tenkrát, prohlásí-li příslušná obchodní komora místa, kde se zboží dosud nalézalo, celnímu úřadu, kterým se vývoz do ciziny provéstí má, že se práce zušlechťovací v domácí zemi provéstí nedá.

Zvlášť značné obraty vykazuje ve Francii řízení zušlechťovací mimo u pšenice a železa ještě u kakaa, olejů, rýže, textilního zboží a j.

V N ě m e c k u vykazovaly r. 1911 největší položky dovozu k zušlechťování v tuzemsku a vývozu po zušlechťování (dle hodnoty):

	Dovoz k zušlechťování		Dovoz po zu- šlechťování v cizině	Vývoz po zušlechťování		Vývoz k zušlech- tění v ci- zině
	na účet tuzemce	na účet cizozemce		na účet tuzemce	na účet cizozemce	
	m i l l i o n ů M					
Rýže	71·607	—	—	40·814	0·004	—
Surový benzin	18·116	—	—	—	—	—
Vyšívání na bavlněných a jiných látkách	0·086	7·468	9·733	3·529	6·758	0·326
Tkaniny bavlněné	7·791	4·549	1·916	13·608	5·192	0·469
Surové hedvábí (příroz., barvené, v niti nesple- tené nebo jen jednou spletené)	0·012	0·150	14·024	—	—	9·946
Sesam (u vývozu i ně- které oleje jiné)	9·381	—	—	4·729	—	—
Řepka a řepice	9·339	—	—	2·502	—	—
Příže bavlněná, surová, bí- lená	5·234	2·226	0·138	7·123	2·657	0·283
Ječmen, slad*)	3·406	0·170	—	4·264	0·240	—
atd.						

Uhrnem 221·877 42·362 41·276 201·730 15·924 31·519

Také rektifikace lihu a zpracování dřeva má ještě značnější význam. Zvláště ve styku se Švýcarskem je styk v řízení zušlechťovacím značný (srov. smlouvu obchodní s ním z 12. list. 1904); ve styku s Nizozemím bývalo od r. 1816 oboustranné řízení zušlechťovací v průmyslu soukenickém v pohraničním území velmi čilé, ale poněvadž se ho zneužívalo, jest dle smlouvy ze 7. dub. 1900 s Nizozemím a Belgií omezeno jen

*) U sladu ječného jest poměr výtěžný 75%, u sladu pšeničného 78%.

na továrny, jež 30. června 1899 je měly, a byly mimo to přípustné úkony zušlechťovací obmezeny, hlavně tkaní bylo vyloučeno.

V Itálii dováží se k aktivnímu řízení zušlechťovacímu mimo obilí cukr k výrobě kandit, železo a kovy k výrobě strojů a j.; v pasivním řízení vyváží se hedvábí a hedvábné odpadky do Francie a Švýcar k barvení. (Srovnej též v styku pohraničním [na str. 144.] zmíněný vývoz surového železa z Itálie do pohraničných železáren jiho-tyrolských a zpětný dovoz do Itálie zpracovaného železa z něho; vývoz ten je kontingentován na 3000 q ročně železa starého a zlomkového a na 2000 q železa surového; poměr výtěžný jest přesně stanoven.)

Ve Švýcarsku užívá se řízení zušlechťovacího hlavně v průmyslu textilním, a to řízení aktivního i pasivního (tohoto zvláště u průmyslu vyšivačského ve styku s Rakouskem). —

Místo řízení zušlechťovacího bývá někdy při vývozu tovaru zavedeno prosté vrácení či restituce cla (drawbacks), zaplaceného při dovozu suroviny nebo polotovaru, a nahrazuje se jím v novější době u některých tovarů řízení zušlechťovací.*) Pravidelně musí se i při pouhém vrácení cla podati průkaz, že vyvážený tovar je v podstatě totožný se surovinou, z níž se clo žádá zpět, a rovněž bývá vrácení cla vázáno na stanovenou lhůtu. Rozdíl mezi oběma způsoby je ten, že se při restituci clo vždy vsutku zaplatí a při vývozu tovaru se žádá zpět, kdežto při řízení zušlechťovacím se clo čeká, a mimo to nemusí se při restituci cla ani předem ohlašovati, že se tovar později vyveze, jako při řízení zušlechťovacím; může se tedy žádati vrácení cla i při vývozu tovarů, jež výrobce chtěl původně prodati doma, tak že má poněkud větší volnost.

Vrácení cla bývá zavedeno velmi často v průmyslu textilním. Ve Francii vrací se dle zákona z 11. led. 1892 60% cla dovezené bavlněné příze, vyvezou-li se tovary, v nichž příze jest obsažena; podrobnější ustanovení jsou dosti složitá. V Rusku vrací se dle zákona z 10./23. srpna 1900 a dle usnesení říšské rady ze 7. června 1904 zaplacené clo ze surové bavlny a vlny, vyváží-li se vyrobené z nich tovary; sazby restituční jsou stanoveny dle jakosti tovarů, ale clo nevrací se v penězích, nýbrž vydávají se na ně celní kvitance, jichž se může užiti při placení dovozného cla příslušných surovin. V Itálii zavedena restituce cla mimo u tovarů bavlněných i u drátů, plechů, tyčí a ploten měděných i z jiných kovů, pak při vývozu konserv ovocných a zboží cukrového, u vývozu chemických tovarů a j. Také v Unii severoamerické (dle Diengley-bill z 3. říj. 1913 se při vrácení cla 1% srazí), v Anglii a j. vrací se clo ze surovin zaplacené, vyváží-li se z nich vyrobený tovar.

Vrácení cla i řízení zušlechťovací prospívá nepochybně domácímu průmyslu, ale může po případě i některým oborům jeho škoditi, ježto se jím podporuje nejen vývoz tovaru, ale i dovoz surovin a polotovarů z ciziny. A jsou-li tamní výrobní podmínky příznivější než v zemi domácí, bude domácí výroba nejen surovin, ale i polotovarů cizí konkurencí cenově tísněna. Zvláště není-li vrácení cla dosti

*) Vrácení cla vzniklo v Anglii v 18. stol. při průvozu zboží, pokud nebylo celních skladišť pro zatímné ukládání nevycleného zboží. Vracely se při vývozu však jen $\frac{2}{3}$ zaplaceného cla přívozního.

podrobně dle jakosti zpracované suroviny a polotovaru odlišeno, pak budou vývozci vesměs vyvážeti tovary, zpracované z levnější domácí suroviny a z levnějších domácích polotovarů, a budou dovážeti z ciziny lepší suroviny a polotovary, tak že domácí výroba surovin a polotovarů bude se musit vrhnouti jen na produkci horších kvalit. Také působí veliké obtíže přesné zjištění, kolik suroviny a které jakosti jest ve vyváženém tovaru obsaženo a kolik cla se má vrátiti. Často hleděli vývozci i zneužitím vracení cla ve svůj prospěch, jako r. 1871 a 1872 ve Francii umělým zatěžováním hedvábí před zpracováním s bavlnou ve tkaniny polohedvábné. Proto vrací se nyní obyčejně clo téměř ve všech státech, kde je restituce surovinného cla zavedena, dle stálých sazeb, odstupňovaných dle určitých vlastností tovaru.

b) Vztahy mezi celní politikou a rozvojem vnější tržby.

Sazby celní mají samozřejmý vliv na rozsah a rozvoj vnější tržby; čím jsou sazby celní vyšší, tím více omezují nebo dokonce po případě i znemožňují vnější tržbu zbožím cly chráněným. Jestli účelem cel národohospodářských, aby pokud jsou cly agrárními, ztěžovala dovoz zemědělských plodin, a pokud jsou cly průmyslovými, aby znesnadňovala dovoz tovarů průmyslových. Přirozeným důsledkem ochrany agrárního jest, že se snaží zároveň vymoci usnadněný vývoz plodin a že mu jsou vitanější nízká cla dovozní na tovary průmyslové, ježto pak bývají jejich ceny v zemi nižší; kdežto naopak ochrany průmyslové vítá usnadněný dovoz obilín, dobytka a surovin průmyslových, poněvadž pak může levněji vyráběti. Ochranná politika agrární hledí tedy za pravidelných poměrů podporovati, pokud může, agrární vývoz i průmyslový dovoz, ochranná průmyslová pak podporuje zároveň, seč jest, vývoz tovarů průmyslových a dovoz produktů výroby prvotné.

Proto nepůsobí novodobé ochranná ani agrární, ani průmyslové nijak zvlášť rušivě na vývoj vnější tržby, a obraty vnější tržby rostou přibližně stejně rychle v zemích ochranných, částečně i díky zdokonalené technické stránce cel, jako v zemích svobodné tržby, jak již bylo zmíněno. Základní podmínky rychlejšího rozvoje vnější tržby jsou zajisté spíše u zemí svobodné tržby; ale bylo by velmi nesnadno, podrobněji vystihnouti, kterým vlivem působí na vývoj vnější tržby v různých zemích na jedné straně ochranná, právě se zřetelem na uvedené jeho protiproudy, a kterým vlivem na druhé straně svobodná tržba, kdybychom předpokládali jinak ostatní okolnosti těchto zemí stejné. Tím nesnadnější jest vyzpytovat, zda vyvíjí se vnější tržba poměrně příznivěji v ochranné zemi agrární či v ochranné zemi průmyslové, nehledíme-li arciž ke skutečnosti, že země průmyslové jsou samy sebou hospodářsky pokročilejší, tak že u nich i vnější tržba jest vyvinutější a vývoj všech hospodářských směrů sám sebou rychlejší. V hrubých rysech dá se říci tolik.

Ochranná země agrární, produkující nadbytek plodin zemědělských, vyváží poměrně velká množství zboží do ciziny, ale vývoz její je poměrně stagnantní, roste poměrně málo, poněvadž zintenzivnění

provozu zemědělských podniků pokračuje poměrně zvolna, nadbytek domácí produkce nad domácí spotřebu poměrně spíše poklesá, poněvadž obyvatelstvo roste pravidelně rychleji než stoupají relativní výnosy půdy, nezabrané dosud pozemky pro pěstbu obilnou brzy se vyčerpají a poněvadž záhy zavede se směr industrialisační i u zemědělských podniků a počnou se pěstovati rostliny pění, průmyslové a obchodní; tím vývozu hlavního předmětu vývozního, obilí a dobytka, ponenáhlu ubývá, kdežto vývoz průmyslových tovarů zatím se uchytuje jen pozvolna. Není totiž v takovéto zemi mnoho volných kapitálů, ty se teprve tvoří, S počátku značně posiluje jejich tvorbu přebytek platební bilance vůči cizině, ale vývojem poměrů přebytek tento poklesá a tím se brzdí zároveň i rychlejšímu vzrůstu dovozu průmyslových výrobků, tak že každá agrární země ocitá se dříve nebo později, předpokládáme-li pozvolný její přerod v zemi průmyslovou za pravidelný vývoj, na jakémsi mrtvém bodu vnější tržby, který teprve se překoná, když země stane se zemí vysloveně průmyslovou a nesoběstačnou. (U vývozní země agrární, jež nemá dovozních cel ochranných nebo má tato cla mírná, jež dovozu cizího obilí a dobytka příliš nepřekážejí, jsou poměry pro vnější tržbu poněkud příznivější, ježto vyvine se čilý pohraničný styk se sousední cizinou, předpokládáme-li jinak okolnosti příhodné, ale celkový dovoz i do vnitrozemí a na delší vzdálenosti nebude o mnoho větší, poněvadž domácí ceny se musí přizpůsobiti cenám zahraničních trhů a tím se dovoz znemožní.)

Ochranná země průmyslová, vyvážející výrobky průmyslové a dovážející plodiny zemědělské, bývají země hospodářsky pokročilé, kapitálově vyvinuté, hospodářský jejich vývoj pokračuje rychleji, nemaje u zintenzování činnosti průmyslové obtíží, jež se podnikání zemědělskému v cestu stavívají. Zvláště zpracuje-li země průmyslová i cizozemské suroviny a živí své dělnictvo cizozemským obilím a masem, vyvážejíc naopak do ciziny průmyslové výrobky, stává se jakousi průvozní stanicí, jejíž vnější tržba roste velmi rychle, poněvadž vzrůstající počet obyvatelstva, hlavně dělnictva průmyslového, mu vývoj tento umožňuje a jej pohání. Ale ježto v takovéto zemi i úroveň živobytá širokých vrstev rychle stoupá a tím konsum hlavně kvalitativně roste, špotřebují se rostoucí množství průmyslových výrobků doma v zemi a vývoz u přirovnání s dovozem poměrně klesá, soustřeďuje se čím dál více hlavně na některé speciality domácí výroby a na tovary povahy přepychové, dražší. Dovoz roste v takovéto zemi tedy značně a vytrvale, hlavně dle množství, dle hodnot roste poměrně volněji, poněvadž dovážejí se levné předměty hromadné spotřeby, především obilí, a levné suroviny průmyslové; kdežto vývoz roste naopak dle množství méně, ale dle hodnot poměrně rychleji. Celkem však lze pozorovati, že úhm obrátů vnější tržby v takovýchto zemích průmyslových stoupá poměrně rázněji než v zemích agrárních. Ovšem mnoho tu působí i ostatní okolnosti: země průmyslové mívají hojně drah, jsou i obchodně vyvinuté a tím se nepřímou jejich styky s cizinou velmi podporují. Kdyby se měla provéstí přesná šetření a srovnání vzestupu dovozu a vývozu, musily by se přirovnávati jen země i v tomto směru sobě rovné, a po-

něvadž obyčejně se tato srovnání dějí na základě poměrných čísel obratu dovozu a vývozu na jednoho obyvatele připadajícího, bylo by nutno i různý vzestup počtu obyvatelstva v přirovnávaných zemích vzíti v úvahu. Také se nesmí zapomenouti, že poměrný vzestup vnější tržby na obyvatele připadající nemůže býti tak veliký u země, jež vykazuje již veliké obraty, kdežto země hospodářsky teprve se probouzející může činiti rychlé pokroky, navázavši s cizinou spojení.

Byla též pronesena domněnka, že ochranná cla mají nepříznivý vliv na utváření se tržební bilance země a způsobují nebo urychlují její passivitu. Zvláště poukázalo se na Rakousko-Uhersko a na stálý pokles aktiva jeho tržební bilance od r. 1892 a uváděl se tento pokles v souvislost s jeho ochranářskou smluvní politikou.*) Ale uvedená domněnka není správná; kdyby totiž šlo o obrat způsobený změnou obchodní politiky, musil by se důsledek dostaviti náhleji a trvaleji, kdežto aktivné saldo tržební bilance rakousko-uherské v letech 1891 až 1906 se drobilo ponenáhu a pohyb salda značně kolísal. Byly totiž přebytky nebo schodky (v obchodě speciálním i řízení zušlechťovacím):

roku	mill. K	roku	mill. K
1891.....	+ 372·3	1903	+ 300·1
1892.....	+ 237·3	1904	+ 70·9
1893.....	+ 326·8	1905	+ 177·6
1894.....	+ 234·1	1906	+ 186·7
1895.....	+ 81·1	1907	+ 70·9
1896.....	+ 178·4	1908	— 77·6
1897.....	+ 53·5	1909	— 346·2
1898.....	+ 4·8	1910	— 342·1
1899.....	+ 293·9	1911	— 692·6
1900.....	+ 312·7	1912	— 743·2
1901.....	+ 286·8	1913	— 521·2
1902.....	+ 229·1	1914	— 663·5

Také v celkovém úhrnu dovozu a vývozu nenastaly v uvedených letech náhlejší změny.***) V některých oborech, jako zvláště v textilním a železářském, byl arcif dovoz cizích tovarů ztlačěn. (Pohyb dovozu a vývozu obou těchto průmyslových odvětví v novějších letech viz na str. 61 a 59).

V jednotlivých směrech mohou míti sazby celní nebo různé druhy prémií v konkrétních případech značný přímý vliv na obraty vývozu nebo dovozu. Tak zrušením cel průvozních povzbudil se ve všech zemích průvoz cizího zboží a podporuje se obchod speditérský a komisionářský; vývozními prémiemi, řízením zušlechťovacím, vrácením cla, dovozními listy a podobnými opatřeními oživuje se neobyčejně vývoz, jak zvláště na dovozních listech v Německu se ukazuje.

*) Týž náhled pronesl Broch o přechodu Bulharska po r. 1907 k tržební passivitě.

**) Domněnka, že ochranná cla způsobují tržební passivitu bilance nebo ji urychlují, vznikla asi záměnou příčiny a důsledku: poněvadž průmyslové země jsou nyní po většině ochranářské a mívají tržební bilanci passivní, připisoval se ochranným clům přímý vliv na vývoj tržební.

Mnoho si druhdy slibovaly státy v této příčině od zřizovaných s v o b o d n ý c h p ř í s t a v ů. Byly totiž některé čelné přístavy v zemi vyňaty z území celního a tvořily území, v kterém dovážené cizozemské zboží cla dovozního neplatilo. Hranice celní byla posunuta až za svobodné město přístavní, a mohlo se těchto přístavů dobře užívatí za skladiště a překladiště cizozemského zboží. Ruchu dopravnímu, obchodnímu a průmyslovému se v přístavech této výsady požívajících velmi prospělo, ale na druhé straně ukázaly se i mnohé závažné stránky stinné. Především měly svobodné přístavy nezaslouženou výhodu, že konsumenti celého tanního namnoze velikého města měli veškeré cizozemské zboží, jinak clu podrobené, bez cla a rovněž tanní průmysl mohl zpracovati cizozemské suroviny, jež jinak byly clu podrobeny, aniž by je musil vyclívati. Tento nerovnou soutěží průmyslové závody v ostatní zemi a rovněž ostatní obchod zámořským zbožím velmi trpěly, a svobodné přístavy vyvíjely se na úkor jejich a dílem i na úkor jednotnosti hospodářských poměrů státu až příliš rychle a neodvisle. Mimo to nebylo ani dosti dobře možno čeliti podloudnému dopravování zboží ze svobodných měst přístavních do okolního vnitrozemí, ježto hranice celní byla obyčejně vzhledem k rozčleněné rozloze města velmi rozvleklá a nepřehledná. Dále bylo potřebí rozsáhlé kontroly tuzemského zboží do obvodu svobodných přístavů dovezeného, aby nebylo na něm žádáno clo, kdyby se po případě vrátilo do domácího vnitrozemí, tak že se tyto kontrolní formality staly pro vlastní domácí zemi opatřením velmi obtížným. Proto byly v novější době svobodné přístavy ve všech ochrannářských státech zrušeny a nahrazeny t. ř. svobodnými okruhy přístavními (zones francs, punti franchi, na rozdíl od ports francs, porti franchi). Vymezeny totiž jen menší části přístavu a pobřeží jako svobodné, přísně se strany mořské střežené, a se strany pozemské mříží ohraničené; v území tomto zřízena jsou jen nábřeží a mola pro přijíždějící z ciziny lodí a svobodná skladiště celní, ale nedovoluje se tu zřizovati ani místností průmyslových, domů obytných, ani obchodních závodů. Území tato platí za celní cizinu a musí se i tuzemské zboží tam dovezené, vrací-li se zpět do domácího celního území, podrobiti řízení celnímu; výjimka platí jen pro určitá skladiště, v nichž složené zboží zachovává svoji nacionalitu. Podobně možno jen v ustanovených skladištích uložiti zboží, jež z celního území odchází s výhradou vrácení daně spotřební nebo bonifikace; a rovněž pro cizozemské zboží určena jsou skladiště, v nichž může bez cla býti uloženo. (Srov. ve příčině Terstu nař. minist. fin. a obch. z 26. led. 1901, č. 13 ř. z. Tu jest dále ustanoveno, že i věci pro spotřebu v hostincích a v jiných podnicích, jež tu byly výjimečně povoleny, i pro domácnosti zřízené se musí vyclítí, dovážejí-li se sem. Jde tu tedy spíše jen o svobodná skladiště, než o svobodné rayony.) Tím se odstranily zmíněné závady, jež svobodné přístavy v původní své podobě měly a výhodné jejich stránky pro vnější obchod námořský zůstaly zachovány.

V Rakousku byly svobodné přístavy Terst a Rjeka (od r. 1719) a byly zrušeny zákony z 30. dub. 1889, č. 63 ř. z., a z 23. června 1891, č. 76 ř. z., a změněny v svobodné obvody. V Itálii byly prvň

svobodné přístavy vůbec, totiž: Livorno (r. 1547), Janov (r. 1595), Neapol (r. 1633), Benátky (r. 1661), Ancona a Messina (r. 1732), ale jsou všechny zrušeny a zachována v hlavních z nich jen svobodná skladiště. Ve Francii byla prvním svobodným přístavem Marseille (od r. 1669); byl trvale zrušen r. 1817 a zřízen tu jen okruh svobodných skladišť (entrepôts réels et fictifs). V Německu byla nejstarším svobodným přístavem Altona (od r. 1664) a za dob Celního spolku německého vytvořily se Brémy, Hamburk a Lubek; Lubek se záhy však připojil (r. 1867) k celní jednotě a neměl pak nijaké výhrady. Hamburk a Brémy zůstaly i po zřízení císařství německého samostatným celním územím; Brémy byly připojeny k říši i po stránce celních záležitostí 15. říj. 1888. Nyní jsou v Německu tyto svobodné přístavy: Hamburk, Cuxhaven, Bremerhaven a Geestmünde. V Anglii nebylo svobodných přístavů vůbec a hned původně tu zřizována svobodná skladiště. V anglickém zámoří jsou svobodné přístavy Gibraltar, Aden, Singapore, Honkong, Zanzibar. Kodanšký svobodný přístav byl zrušen r. 1894. *)

c) Vliv dopravní a tarifní politiky a jejich prostředků na rozvoj vnější tržby.

1. **U železnic.** V územích, v nichž má stát správu drah ve svých rukou anebo kde má na správu soukromých drah vliv, hledí v novější době napomáhati vnější tržbě i sazbami dopravními. Povolují se totiž při dopravě do ciziny poměrně levnější sazby než v dopravě domácí. Může se to státi buď všeobecně tím, že se sazby dopravní příslušného zboží vůbec sníží, zboží se vřadí do třídy nižších sazeb, deklifikuje se, a pak má ovšem tytéž levnější dopravní sazby zboží to také v tuzemské přepravě, i při dovozu z ciziny; anebo užije se speciálních tarifů pro určité relace, a pak je možno podporovati sazbami, tímto způsobem zlevněnými, vývoz určitého druhu zboží a určitými směry, zvláště ustanoví-li se mírnější sazby pro některé zboží ze středisk vývozních jen směrem k vhodným styčným stanicím pohraničným, a nikoli zpět, po případě v kombinaci s dopravou vodní v relacích k vhodným místům překladním.

Vhodně dá se otázka řešiti také zavedením dodatečné slevy dopravného či refakce, doveze-li se udaného zboží určitým směrem vytčené značnější množství, poněvadž pak dají se po případě stanoviti ještě podrobnější podmínky, jimž musí se vyhověti, má-li zboží dosíci slevy dopravného. Refakce mohou se výhodně spojit i se řízením zušlechťovacím, ustanoví-li se na příklad, že platí nižší sazby dopravní jen tenkrát, dopraví-li se určitým směrem vývozním udané nejmenší množství zušlechťového tovaru a zároveň určité množství suroviny směrem opačným. (Tento způsob zaveden jest v Uhrách při dovozu surového lihu, petroleje a cukru k zušlechťení a vývozu rafinovaných tovarů, jakož i pro dovoz obilí a vývoz mouky; dříve platil i pro dovoz ječmene a

*) Jiné obdobné opatření na podporu obchodu domácích přístavů jsou cla diferenční, jež byla v některých zemích, jako v Rakousko-Uhersku, zavedena v náhradu za zrušené svobodné přístavy. (Viz o nich na str. 70.)

vývoz sladu. Zvláště ve styku se zeměmi balkánskými dovedli v Uhrách využítkovati tarifní politiky železniční ve svůj prospěch a dovedli jí zkřížiti účinky politiky celní.*)

V novější době brání se však státy navzájem proti těmto vlivům dopravní politiky jednostranně na prospěch domácího vývozu nebo dovozu uplatňovaným. Připojují totiž sousední státy, činíce spolu obchodní smlouvy, buď k nim d o l o ž k u o n e j v ě t š í c h v ý h o d á c h d o p r a v n í c h, kterou se zavazují, že poskytnou druh druhu všech výhod dopravních a sazebních na drahách (i při plavbě), jež jinému státu povolily nebo povolí, anebo bývá stanovena v této příčině zásada r e c i p r o c i t y, po případě p a r i t y, příslušníků státu smluvního s příslušníky domácími.**)

Mimo to zavedeny jsou vzájemnou dohodou drah přímé tarify sva-
zové mezi zeměmi domácími a cizími, jež podporují vývoz i se stano-
viska povšechného, nehledě k výhodnějším sazbám dopravním v rela-
cích určitých vývozních směrů. Přímými tarify usnadňuje se totiž ne-
jen manipulace expediční a dopravní, ježto zboží dopravuje se ve va-
gonech stanice odesilací až na místo určení v cizině, aniž by se překlá-
dalo, a dopravné vypočítává se a platí úhrnně za celou jízdu, byť pro-
cházelo po případě několika státy, ale kromě toho jsou sazby tímto jed-
notným způsobem počítané samy sebou poměrně levnější, poněvadž
jest tu zavedena soustava pásmová se sazbou kilometrovou ve větších
vzdálenostech klesající. Při tom se dovoluje dokonce někdy také, že se
může zboží mezi dopravou uložit na čas i do pohraničních skladů, než se
dále dopraví či reexpeduje, buď aby tu vyčkávalo, až bude
určitě známo, kam bylo prodáno, tak že se netratí po prodeji tolik času
dopravou, anebo aby tu bylo i nějak upraveno: smíšeno s jiným zbo-
žím, vyčištěno, denaturováno a pod. Tato výhoda reexpediční povolu-
je se zvláště často pohraničním skladům obilným.***)

*) Také na rakouských státních drahách zavedena byla obdobná mlýnská re-
fakce při dopravě obilí z Uher, různé dle vzdálenosti železničních stanic od Uher
odstupňovaná, aby se domácím mlýnům v Předlitavsku umožnila soutěž s moukou
uherskou. V srpnu 1916 byla tato refakce dočasně zrušena.

**) Ve smlouvě Rakousko-Uherska s Německem z r. 1906 zní příslušné ustanovení
(čl. 16): „Strany smlouvy sjednávající zabezpečují si navzájem nejučinnější pod-
poru v oboru železničního tarifnictví, zvláště také při návrzích na povolení přímých
osobních a nákladních sazeb dle dané skutečné potřeby.“ A čl. 15. závěrečného pro-
tokolu téže smlouvy zní: „Strany smlouvy sjednávající jsou v tom za jedno, že sazby
dopravní a všechna snížení tarifu nebo jinaké výhody, které buď tarify nebo zvláštní-
ními nařízeními a dohodami se povolují produktům vlastního území, pokud nejde
o dopravu k účelům dobročinným nebo veřejným, jest povoliti v témž objemu při
dopravě po téže trati a v témž směru i nákladům téhož druhu z území jednoho
do území druhého přecházejícím nebo jím procházejícím.“ — Také ve vyrovnání
s Uherskem z r. 1907 ustanovena též tarifní parita mezi oběma polovinami říše. Dle
úmluv z r. 1899 a 1903 sjednaná vázanost sazeb, r. 1899 platných, jako maximálních
pro transitní dopravu zboží z druhé polovice říše a závazek všeobecné parity
slev tarifních při vývozu i do budoucna, byla zároveň zrušena. — Dle dohody
naší říše, Srbska, Bulharska a Turecka z r. 1883 měly být zpracovány tarify na trati
Budapešť—Čáslav bývající dle zásady nejvyšších výhod.

***) V Německu jsou zařízení podobná t r a n s i t n í s k l a d i š t ě pro nevyčleně-
obilí také ve vnitrozemí a od r. 1879 zavedena jsou i t. r. smíšena transitní skladiště,
z nichž se může cizí nevyčleně obilí nebo jeho směs s obilím domácím buď vyvá-
žeti bezcelně do ciziny, anebo se může po dodatečném vycelení zaslati do vnitrozemí.

2. **V plavbě.** K plavbě námořské, nejstaršímu spolubudovateli mezinárodního obchodu, obracela se pozornost obchodní politiky států přímořských velmi záhy. V Benátkách byly obchodní plavby loďmi státními i soukromými již ve stol. 14. přesně plavebním řádem upraveny a domácí podniky různým způsobem podporovány. Podobně bylo i v jiných státech italských a u plaveb měst hansovních. Nejpronikavěji zasáhlo však v tomto ochrannářském směru zákonodárství v Anglii. Již prvý zákon o plavbě námořní z r. 1382 ustanovoval, že smějí angličtí poddaní zboží dovážeti a vyvážeti jen na anglických lodích. Bezohledný tento příkaz musil později býti zmírněn, ale jádro jeho zůstalo v platnosti a bylo ve století 14. a 15. dále budováno; celý směr vyvrcholil konečně v epochálním zákonu navigačním a k t ě, vydané Cromwellem v říjnu r. 1651. Zákon tento byl sice vydán také z důvodů politických, jsa namířen proti Nizozemcům a proti jejich vzrůstající se koloniální a námořské moci, a mimo to bezprostředním jeho podnětem byla spíše ochrana domácího rybářství vůči soutěži rybářů nizozemských ve vodách anglických, ale přes to hlavní význam měl jako prostředek obchodní politiky, kterým námořský obchod anglický ve styku s Evropou i se zámořím byl téměř na ráz vytvořen. Jemu vděčí Anglie nynější své předáctví ve světovém obchodě. Akta ustanovovala: Zboží ze zemí asijských, afrických nebo amerických — a to i z tanních osad anglických — nesmí se do Anglie dovážeti jinak než na lodích anglických příslušníků, jejichž posádku tvoří většinou příslušníci angličtí; zboží původu evropského smí se dovážeti buď na lodích původní země, po případě země, v níž zboží nejdříve může býti naloděno a v níž se obyčejně naloduje, anebo na lodích anglických, ale i ty smějí je dovážeti jen ze země původní, zvláště ne tedy ze skladů nizozemských; dovoz solených ryb původu neanglického byl do Anglie a kolonií vůbec zakázán; konečně byl obnoven zákaz pobřežní plavby loďmi cizozemskými. Od přísných těchto ustanovení připouštěla akta jen některé výjimky ve prospěch lodí anglických: dovozovala dovoz zboží indického a levantského z přístavů středomořských, kterými se dosud dováželo; zámořské plodiny osad španělských a portugalských směly se i nadále dovážeti z evropských přístavů těchto zemí, jakož i hedvábné látky italské z přístavů nizozemských, ale jen na účet kupců britských; dále učiněna byla výjimka pro dovoz drahých kovů a pro zboží kořistné. Hlavní účinek a účel akty nevězel s počátku ani tak v ustanoveních, jež poskytovala výsady obchodu s Anglií jen lodím anglickým — naopak, zprvu spíše náhlý tento příkaz anglickému obchodu uškodil, poněvadž ani nebylo dost anglických lodí — jako hlavně v opatření důležitém pro vybudování loďstva pro budoucnost, totiž, že posádka lodí má býti mužstvo anglické. Ostatně akta neměla zprvu značnějších materiálních výsledků i pro některé okolnosti vnější: po vydání akty vypukla válka s Nizozemskem, pak vedena válka se Španělskem a musilo se užívati námořských lodí neutrálního Nizozemska, ježto anglické lodi byly Španělskem lapány. Ale r. 1660 byla akta obnovena a podstatně rozšířena, zvláště začalo soustavné pomalé přituzování svazku kolonií se zemí mateřskou, tak že plodiny z kolonií směly se jen do anglických přístavů dovážeti

a zboží evropské směřovalo se jen na anglických lodích do kolonií dopravovati. Později (r. 1664) bylo dokonce i Irsko z přímé dopravy s anglickými koloniemi vyloučeno; také bylo zavedeno na dovoz některých druhů evropského zboží, hlavně ruského a tureckého, i když se dováželo do Anglie na cizích lodích, náležejících britskému příslušníku, differenceční clo (cizinecké clo, alien duty), jmenovitě musily platiti i všechny francouzské lodi do Anglie dojíždějící clo 5 s. za tunu po dobu, do kdy se bude ve Francii z lodí anglických vybíráti poplatek 5 sols (= sous) za tunu. Také pojem anglické lodi byl r. 1660 zosílen a ustanoveno, že musí loď náležeti anglickému příslušníku, musí býti řízena Angličanem a třetí čtvrtina mužstva musí býti anglickými poddanými; pro styk s koloniemi žádáno dále, aby loď byla stavěna v Anglii neb osadách.

Uvolnění námořního obchodu jak v tom směru, že také Irsko a Skotsko připuštěny byly k obchodu s koloniemi, i že připuštěny svobodnější styky s koloniemi a kolonií mezi sebou, nastalo teprve koncem století 18. a začátkem století 19., a také styk s evropskými zeměmi se stával přístupnějším i lodím ostatních evropských zemí.*) V letech 1820. počalo období smluv plavebních, jimiž lodi smluvních států postaveny byly v plavbě námořské na roveň s lodmi anglickými za podmínky reciprocity; prvá takováto smlouva učiněna byla s Pruskem r. 1824. Navigační akta byla stále sice formálně obnovována, ale ústupky cizím vlajkám byly větší a větší, až v letech 1840. veškeré prohibiční zákazy dovozu a vývozu zboží anglického i v osadách přestaly a zaveden byl pouze rozdíl v sazbách celních, vybírány totiž při dovozu po cizích lodích při rážky v lajkové (surtaxes de pavillon). I toto poslední omezení, jež se cizímu obchodu v Anglii kladlo, padlo r. 1849; r. 1854 i plavba pobřežní uvolněna pro lodi cizí a pronikla tak v plavbě námořské úplná svoboda, jež v té době již ve všech ostatních oborech obchodní politiky byla zvítězila. Ovšem, v té době Anglie byla v plavbě námořské v Evropě i ve styku se zámořím tak v popředí, že nepotřebovala již nijakých opatření ochranných.

Také ve Francii zaváděna byla různá opatření na ochranu národního rejdařství, a to již ve století 15.; po vydání anglické navigační akty byla opatření tato dle jejího vzoru zosílena zvláště Colbertovým „paktem koloniálním“ (***) z r. 1670, který zůstal sice formálně v platnosti až do r. 1861, ale byl r. 1816 nahrazen novým opatřením, totiž vybráním při rážky v lajkové, jež byla 10%ní, u některého zboží i vyšší, a při rážky v překladištní (surtaxes d'entrepôt), která se uvalovala na zboží nepřivážené přímo ze země původu, po případě i když bylo přivezeno po lodi domácí. V období směru svobodné tržby v letech 1860. byla při rážka v lajková smlouvami promíjena a později byla úplně odstraněna; dle celního zákona z r. 1910 může býti zavedena jako opatření od-

*) Irsko bylo celně spojeno s Anglií r. 1824. — Výsada Východoindické společ. výhradního obchodu s vých. Asií byla r. 1814 omezena na Čínu a r. 1833 zrušena.

**) Cizím lodím byl tu příjezd do francouzských kolonií pod trestem konfiskace zakázán a později nesmely se vůbec koloniální produkty přímo do ciziny vyvážeti. Cizí lodi platily i pak při vjezdu do francouzských přístavů poplatky tunové, již dříve zavedené. Za to bylo sníženo clo z koloniálního zboží, zvláště surového třtinového cukru, nikoli však z rafinády, aby rafinace v osadách byla znemožněna.

vetné, kdyby byly v některé zemi lodi francouzské vlajky nepříznivěji posuzovány než lodi jiných států. Přírážka překladištní trvá dosud; v celních zákonech z r. 1892 a z r. 1910 liší se v této příčině dvoji druh přírážek: a) různé stanovené přírážky pro zboží zámořské, přivážené do Francie prostřednictvím evropského překladiště (seznam C); b) přírážky na zboží evropského původu, dovážené do Francie z jiné země než ze země původu (seznam D).

Podobně vybírají dle Mac Kinley bill z r. 1890 10%ní přírážku vlajkovou Spojené státy severoamerické, ale dle Dingley bill z roku 1897 může se obchodními smlouvami prominouti. Podrobněji byla přírážka vlajková upravena zákonem z 3. října 1913. Připočítává se totiž ke ctu 10%ní přírážka hodnoty zboží, bylo-li dovezeno po lodích nenáležících příslušníkům Unie, pokud dle smluv nebo dle zákona není vymíněna parita, nebo dováží-li se zboží do Spojených států z některé země hraničící s nimi a není výrobkem této země, mimo styk v drobném obchodě pohraničním. Pokud není smlouvami jinak ustanoveno, smí se zboží z cizozemských přístavů a míst dovážeti do Spojených států jen na lodích domácích anebo na lodích, jež jsou skutečným a úplným majetkem občanů nebo poddaných té země, jejímž produktem nebo towarem dovážené zboží jest anebo odkud doprava tohoto zboží jest možna nebo obvykla; jinak loď i zboží propadá ve prospěch státu. Neužívá-li země, z níž se zboží dováží, obdobného ustanovení o lodích a nákladech vůči Spojeným státům, pak se tohoto ustanovení také vůči ní neužívá; zachovává se tedy i v tomto směru přesná zásada reciprocity. Mimo to má se poskytnouti sleva 5% všech poplatků dle uvedeného zákona vybíraných, dováží-li se zboží na lodích dle zákonů Spojených států k registraci připuštěných, pokud není toto ustanovení v odporu s trvajícimi smlouvami se státy cizími. Jak patrně, míněn jest uvedený zákon dovozu zboží na lodích „cizích“ jen jako opatření odvetné.

Rovněž Španěly zavedly r. 1862 20%ní přírážku vlajkovou, ale záhy ji zrušily; r. 1899 ustanovily pak po způsobu francouzském přírážky překladištní na zboží koloniální, petrolej, bavlnu, jutu, kůžu a j., nedovážejí-li se přímo, t. j. zajede-li loď vypluvší z přístavu, kde zboží nalodila, po cestě do jiného mimošpanělského přístavu; jde-li o zboží evropské, musí býti původ jeho prokázán, aby neplatilo přírážky. —

V novější době ovládla místo dřívějšího nepřímého podporování domácí plavby užíváním prohibičních prostředků vůči lodím cizím politika přímého subvencování jejího, a to buď udílením subvencí stavebních na nové lodi soukromým podnikům plavebním nebo stavebním, anebo udílením subvencí za účelem zřízení nebo udržování určitých linií plavebních do zemí zámořských, jež mají nebo by mohly míti důležitost pro vývoz. Zvláště nabývají tyto subvence povahy vývozních premií, poskytují-li se jen domácímu zboží po lodích vyváženému, jako se v novějších smlouvách subvenčních děje; ba nejnověji poskytuje se dopravní prémie domácímu vyváženému zboží přímo jako příplatek na dopravné. (Tímto způsobem řešena otázka subvencí u nás ve smlouvě s Austro-Americanou.)

Za důvod těchto subvencí uvádí se, že bývají vzdálenosti, které lodi plující na delší cesty za oceán proplouti musí, příliš veliké, tak že se doprava zboží a pošty vypláceti nemůže; dále že dlouho trvá, navazuje-li se nové spojení, než plavba aspoň nějakého výnosu poskytuje, a nebylo by možno bez podpory na nová spojení vůbec pomýšleti; kdežto na druhé straně zkušenost učí, že zavedení pravidelné vhodné komunikace vskutku obchodní styky vyvolává a účinně podporuje. Za vyplácené subvence vymíňují si státy bezplatnou dopravu pošty, vyhradzují si vliv na sazby dopravní, ustanovují nejmenší rychlost plavební i počet plaveb ročně, a žádají záruky, že podporovaná společnost a její lodi zachovají národní ráz (že stavěny budou v loděnicích domácích, že mužstvo bude domorodé a j.). Někdy poskytuje se společností plavebním jen subvence garanční, t. j. jen pro případy, že subvenovaná linie plavební nevykáže zisku, po případě účastní se stát i na vyšším zisku.

V R a k o u s k u zavedeno jest jednak obecné subvenování paroplavebních společností vůbec, jednak uzavírá stát s jednotlivými velkými společnostmi zvláštní smlouvy subvenční. O obecném subvenování vydán posléze zákon z 23. února 1907, č. 44 ř. z., platný do konce roku 1916. Dle něho udílejí se podpory trojího druhu: subvence provozací, prémie cestovní a prémie stavební. Prvé dva druhy podpor poskytovaly se již dle starších zákonů (po prvé dle zákona z 27. pros. 1893, č. 189, platného od 1. led. 1894), prémie stavební zavedeny teprve uvedeným posledním zákonem z r. 1907. Všechny tři druhy podpor vázány jsou na podmínky: že subvenované lodi jsou zapsány v rakouský rejstřík lodí pro dlouhou nebo velkou pobřežní plavbu; že jsou to lodi druhu A I. nebo II. dle klasifikace ústavu Veritas v Terstu nebo jiného podobného domácího ústavu, a konečně musí lodi býti ze dvou třetin majetkem občanů rakouských. P r o v o z o v a c í subvence udílejí se větším lodím (nad 400 reg. hrubých prostorových tun), v domácích loděnicích v r. 1907 a dalších letech zbudovaným. Vyměřují se dle obsahu tunového a dle toho, jsou-li lodi železné a ocelové, nebo lodi dřevěné a smíšené konstrukce; lodím prvního druhu, jež byly vystavěny do 1. července 1907, poskytovala se subvence 10 K na tunu, lodím do konce r. 1910 registrovaným 7 K a lodím později zbudovaným 6 K, kdežto pro lodi plachetní ze dřeva nebo smíšeného materiálu zbudované ustanovena podpora 6 K. Od počátku čtvrtého roku trvání zákona se subvence snižuje o 5%, od počátku 10. roku o 10%, a mimo to je úhrnná provozovací subvence obmezena nejvýš ročně na 18.000 hrubých tun, z nichž 3000 tun určeno pro lodi plachetní, tedy úhrnem pro celou dobu trvání zákona na 180.000 tun. S t a v e b n í prémie přidělují se rovněž dle obsahu tunového a jest za základ vzat poměr, že užije se při stavbě lodí nejméně 50% domácího materiálu; užije-li se domácích hmot poměrně více nebo méně, stoupá nebo klesá procentně podpora. Liší se dále pak parníky železné a ocelové, plachetní lodi železné a plachetní lodi dřevěné; prvním poskytuje se subvence 40 K za hrubou tunu trupu lodního a 8 K za každých 100 kg strojů a podobného zařízení, druhým dává se subvence 14 K za hrubou tunu trupu, pla-

chtním lodím dřevěným nebo smíšené konstrukce 10 K. Nejvyšší přípustný úhrn stavebních subvencí určen jest na 25.000 hrubých tun ročně, a úhrnem za celou dobu trvání zákona na 270.000 tun. Cestovní prémie vázány jsou na podmínku, že plavba děje se v zájmu rakouského obchodu, že nejde o plavby parníků po liniích jiných společností, státem subvenovaných, že jsou to dlouhé plavby volné nebo dlouhé plavby pobřežní, a že aspoň třetina ryzího obsahu lodního jest zboží z rakouského nebo do rakouského přístavu vyvážené, po případě může ministr obchodu ve zvláštních případech, kde však nejde o lodi vystěhovalecké, snížit tuto mez až na čtvrtinu obsahu; prémie jest stanovena na 10 haléřů za každých 10 námořských mil jízdy na každou netto obsahovou tunu. U lodí větších než 5000 t ryzích povoluje se subvence plavební jen do maxima 5000 t. Nejvyšší úhrn premií provozovatelů a plavebních ustanoven byl pro rok 1907 na 4·2 mill. K a pro pozdější leta úhrny poněmáhlu rostoucími; od r. 1912 jest 5·6 mill. K. Mimo to podporuje stát plavbu lodí i tím způsobem, že osvobozeny jsou podniky plavební od všeobecné daně výdělkové i od daně z příjmů (zprvu na 5 let zákonem ze 27. pros. 1893, č. 189 ř. z.).

Speciální prémie či subvence udílí se jednotlivým společnostem plavebním dle zvláštních úmluv s nimi a vyměřují se dle vykonaných kilometrů plavby po vytčených liniích, při čemž bývá předpokladem určitá nejmenší plavební rychlost, po případě bývá sazba prémie odstupňována dle dosažené rychlosti. Největší subvencí má společnost Rakouského Lloydů.*) Dle nyní platné smlouvy plavební a poštovní z 16. března 1907 (zákon z 23. ún. 1907, č. 42 ř. z.), jež trvá do 1. ledna r. 1922, má Lloyd vybudovati v prvních 12 letech smlouvy nové lodi nejméně o obsahu 120.000 tun a dostane na stavbu jejich v prvních 5 letech nezúročitelnou zálohu po 100 K na tunu každé nově zařazené lodi, do nejvyššího úhrnu 1·2 mill. K ročně; záloha tato se má v posledních 5 letech trvání smlouvy v ročních lhůtách po 1·2 mill. K vrátiti. Plavební prémie obmezeny jsou na nejvyšší úhrnný roční peníz K 7,234.412 a vyměřeny jsou po K 3·40, 4·80, 5·60 až K 7·10 za námořskou míli. Celkem subvenuje stát dle tohoto zákona 12 plavebních linií Lloydů do Levanty a zámořského východu, a předepsaná nejmenší rychlost plavební jest 10 mil, jen u linie Terst-Cañilhrad jest 12 mil, u linie Terst-Bombay 13 mil a u linie Terst-Alexandrie 14 mil. Mimo to nahrazuje stát Lloydů zaplacené poplatky za průvoz průplavem suezským. Za to

*) „Lloyd“ byl založen jako akc. společnost r. 1836 na podnět pozdějšího ministra obchodu Brucka; má nyní 28·8 mill. K akc. kapitálu a (koncem r. 1912) 32,120.952 K výpůjček prioritních. Původně zaručil se stát za úroky zápůjčky, městem Terstem Lloydů poskytnuté, r. 1845 vymínil si u příležitosti zvýšení kapitálu společnosti a zvýšení úrokové záruky státní dohled na správu společnosti; r. 1851 učinil s ním první smlouvu o dopravě pošty, r. 1855 poskytl mu první subvence ročních 1 mill. zl., r. 1858 byly mu dány prvé prémie mílové. Od r. 1891 jest Lloyd subvenován jen státem rakouským, kdežto Uhersko subvenuje společnost Adrii, s níž se Lloyd dohodl o rozdělení dopravy tak, že sám ponechal si jen linie levantské a indočínské, Adrie provozuje plavbu po liniích západních, plavbu do Brazílie obstarávají obě společnosti střídavě. Tato úmluva byla r. 1898 obnovena s platností do konce r. 1906 a od té doby byla zatímně na dále prodloužena.

jmenuje ministr obchodu do 8—11členné správní rady své 2—3 zástupce a prezident společnosti jest jmenován císařem; kdyby roční zisk společnosti převyšoval 6%, až dosáhne rezervní fond 10% akc. kapitálu, dostal by stát z tohoto přebytku třetinu. Jízdní řády a tarify, pokud týkají se dopravy osob, podléhají schválení státnímu vesměs, tarify zboží pak potud, pokud týkají se vývozu zboží z přístavů rakouských; mimo to jest Lloyd povinen dopravovati bezplatně poštovní zásilky. Dále učiněna s Lloydem smlouva 16. břez. 1907 (zák. z 23. ún. 1907, č. 46) o podpoře plavby do Brazílie (do Santos, po případě do Buenos Aires) a další smlouva dne 15. října 1909 o subvenování plavby dalmatsko-albánské na liniích z Terstu do Kotoru, z Terstu do Spiče a z Terstu na Korfu a do Prevezy. (Na podporu plavby z Terstu a Istrie vůbec do Dalmácie a Albanie buď státními loďmi nebo loďmi společností soukromých povolen byl zákonem z 23. ún. 1907, č. 43, peněz 1·8 mill. K pro r. 1907, zvláště na opatření lodí).

Dále subvenuje rakouská vláda akc. společnost „Unione Austriaca di Navigazione“ (t. ř. Austro-Americana), jež opatřuje dopravu z Terstu zvláště do již. Ameriky a Kanady, pak společnost Canadian-Pacific, dále akc. společnost „Dalmatia“, jež provádí plavbu z Terstu do přístavů dalmatských a j. Z vnitrozemských plavebních společností má v Rakousku subvenci „Erste k. k. priv. Donau-Dampfschiffahrts-Gesellschaft“ (rychloplavební linie Linec-Vídeň), jež má smlouvy subvenční i s vládou uherskou a bosensko-hercegovskou.

V U h e r s k u jsou ve smyslu zákona o podpoře mariny z r. 1906 v zásadě zavedeny tyž tři druhy prémie jako v Rakousku, totiž prémie provozovací, plavební a stavební, a udílejí se v celku dle týchž zásad jako v Rakousku. Také obdobně jako v Rakousku mají plavební společnosti úlevy daňové; nově utvořené společnosti jsou osvobozeny od daní a poplatků na 10 let. Speciální subvence mají akc. společnosti: Adria (pro plavební linie z Rjegy do Anglie, Francie, jižní Italie, Nizozemí a Belgie, do Brazílie a vesměs zpět) a Uherská Levantská společnost (pro plavby do Galace a Malé Asie, a nověji i do Australie). Z vnitrozemských společností je subvenována Král. uherská společnost plavby říční i námořské (pro plavbu po Dunaji, Tise, Sávě a Drávě).

A n g l i e začala poskytovat prémie p l a v e b n í v letech 1830. jako úplatu za dopravu pošty a hleděla při tom ovšem také, aby tímto způsobem zavedeno bylo rychlé pravidelné spojení se zámořím, hlavně s anglickými osadami. Prvá podporovaná společnost byla „Peninsular Steam Navigation Company“. Zprvu měla subvenci pro plavbu mezi Anglií a Portugalskem a jižním Španělskem; později plavby své rozšířila do Egypta, pak do Přední Indie, do Indie Zadní a konečně do Australie a do Číny a Japanu, při čemž zároveň stále její subvence rostla. Společnost nazývá se nyní „Peninsular and Oriental Steam Navigation Company“ a udržuje dosud spojení těmito posléze uvedenými směry, majíc značnější státní subvenci. Druhá podporovaná společnost jest „Royal Mail Steam Company“, jež opatřuje hlavně styky se Západní Indií. Dále má plavební subvenci největší britská společnost „British India Steam Navigation“ za plavby z Londýna do Zanzibaru

a Mozambique, kdežto indická vláda poskytuje jí podpory za plavby do Indie přes Aden a místa na Perském zálivu. Celkem nejsou plavební subvence uvedených anglických společností velké. K rozhodnější politice prémiové byla však anglická vláda donucena soutěží plavebních společností německých a severoamerických a zvláště vznikem trustu společností amerických, opatřujících dopravu mezi Evropou a severní Amerikou, do jehož područí dostaly se i téměř všechny společnosti anglické mimo jedinou společnost „Cunard Line“. Aby soutěživost této společnosti s trustem posílila, učinila anglická vláda r. 1902 s touto společností smlouvu na 20 let, kterou se jí zavázala poskytovat ryzí roční subvenci provozovací 150.000 £, dále dává jí premii rychlostní za týdenní dopravu pošty 65.000 £ a konečně poskytla jí levnou zápůjčku na stavbu dvou nových velkých rychlolodí pro plavbu do severní Ameriky. — Nějakého povšechného zákona o podpoře obchodního loďstva a plavby v Anglii není.

Také Německo poskytuje jen speciální subvence jednotlivým společnostem dle zvláštních smluv s nimi; činilo tak hlavně proto, aby rychlý a pravidelný styk s osadami byl udržován, zvláště doprava pošty a osob aby byla tam uspišena a vůbec soutěž s cizími loďmi umožněna. Celkem poskytovalo Německo v poslední době ročně jen 7,070.500 M subvencí, a to jen premii plavebních. Největší subvenci (5,590.000 M) měl „Norddeutscher Lloyd“ za své plavby z Brem a Hamburku do Jokohamy, z Brem do Sydney, a ze Singapore do Nové Guiney a do Sydney; dále měla „Deutsch-Ostafrika-Linie“ subvenci 1,350.000 M pro plavby do jihovýchodní německé Afriky a konečně nepatrné subvence měly společnost Jaluitská, jejíž působiště je na ostrovech Marshallských v Tichém oceáně, a „Woermann-Linie“ na plavbu z Kapského Města do jihovýchodní německé Afriky.

Největší sumy na podporu obchodního loďstva poskytuje Francie, a to jak subvence všeobecné, na něž mají nárok ve smyslu příslušných zákonů všechny podniky plavební, tak i subvence speciální, dle zvláštních smluv jednotlivým společnostem udílené. Subvenční zákon z r. 1902 určil pro 12 příštích let na podporu staveb nových lodí nejvyšší roční úhrn 50 mill. franků a na premie plavební nejvyšší roční úhrn 150 mill. franků, z nichž mělo připadnouti 135 mill. parníkům a zbytek 15 mill. fr. lodím plachetním. Ale r. 1906 byl zákon tento změněn; poněvadž se zjistilo, že náklady stavební jsou ve Francii mnohem větší než v Anglii a nemohly by tudíž lodi francouzské soutěžit s anglickými, byly subvence stavební značně zvýšeny a zavedeny ještě další premie výzbrojné, kdežto obecné premie plavební byly zcela zrušeny. Stavební premie udílejí se dle hrubého obsahu tunového: pro parníky 145 fr. na tunu, pro plachetní lodi 95 fr., a mimo to dává se na každých 100 kg váhy nových strojů 27.50 fr. subvence. Premie stavební obmezeny jsou ročně nejvýš na 50.000 tun parníků a na 15.000 tun lodí plachetních. V dalších letech sazba prémiová postupně klesá. Premie výzbrojné přiděluje se rovněž dle tu nové velikosti lodi a to na tunu lodí do 3000 tun platí se 4 centimy, na lodi od 3000 t do 6000 t 3 c. a pro lodi větší 2 c. Platnost zákona z r. 1906 ustanovena na 12 let.

Speciální prémie plavební určeny jsou na udržování čelných poštovních linií parníkových a dává na ně stát ročně na 30 mill. franků; udílí se dílem stálá roční subvence, dílem ještě prémie za větší rychlost. Lví podíl na uvedeném úhrnu mají dvě společnosti „Messageries Maritimes“ a „Compagnie Générale Transatlantique“.

Soustavně podporuje vybudování a organizaci obchodního rychlostva Itálie. Dle zákona z r. 1908 byla předem ustanovena soustavná plavební síť všemi směry, byla rozvržena v 18 skupin a v každé skupině jest ustanoveno, kolik linií a do kterého nejvyššího úhrnu bude subvenováno; mimo to byly 4 linie pro spojení Itálie se Sardinii a Sicílii vyhrazeny státu. Nejvyšší roční úhrn premií ustanoven na 14,885.000 lir, včetně uvedených 4 linií státu vyhrazených na 17,585.000 lir; největší díl má společnost „Navigazione Generale Italiana“, ježto téměř všechny ostatní plavební společnosti jsou v jejím dohledu.

Rovněž J a p a n podporuje obchodní loďstvo velmi účinně, a to jak obecnými subvencemi stavebními a plavebními, tak i speciálními subvencemi jednotlivým společnostem udělovanými; kdežto v U n i i s e v e r o a m e r i c k é není zákona o subvenování loďstva, ač byl příslušný návrh několikrátě domu representantů podán. —

Z uvedených způsobů subvenování plaveb a staveb lodí a prémiování rychlosti plavby a velikosti staveb lodních poznáváme, že se tu projevuje vnější politika obchodní v mnohem širších mezích než jen v oboru dopravních tarifů lodních. Zvláště subvence stavební, prémie rychlostní a soustavné subvenování určitých pravidelných linií plavebních míří spíše vůbec k navázání a podporování styků obchodních se zeměmi zámořskými a lze je spíše srovnati s garančními subvencemi drah, jimiž se v prvých dobách vzniku železnic hledělo podnítiti jich zakládání, jen že zabezpečení určitého nejmenšího výnosu podniků plavebních provádí se tu jiným způsobem, totiž místo příspěvkem k ryzímu zisku, po případě na úhradu ryzí ztráty a na ryzí vymíněný nejmenší zisk, dostávají plavební podniky subvence provozovací, tedy příspěvky na režii vůbec, jež zaučtují do svých běžných hrubých příjmů; výsledek jest ovšem v obou případech týž, předpokládáme-li, že jsou subvence plavební správně se zřetelem na průměrný nejmenší zisk vykalkulovány, že jsou subvence stavební správně zaučtovány jako fond rezervní, a provádějí-li se na lodích správně odpisy na vrub účtu provozovacího, aby kapitál na stavbu lodí věnovaný zůstal stále neztěněn zachován. Poskytování plavebních subvencí dle projetých vzdáleností jest odůvodněno i tím, že stát žádá na subvenovaných plavebních podnicích, aby dopravovaly zdarma státní poštu a předpisuje počet plaveb i jejich nejmenší rychlost, ať již tak činí vskutku se zřetelem na zájmy obchodu, nebo snad i ze zřetelů politických, když mu jde o rychlé a pravidelné spojení s koloniemi. Na druhé straně ráz těchto premií jako příspěvků garančních jest naznačen tím, že státy vymínují si obyčejně účast na zisku společnosti, převyšší-li sjednané minimum. Ostatně odůvodněnost a přiměřenost subvencí plavebních s hlediska soukromohospodářského vysvitá nejlépe odtud, že ani největší plavební společnosti by bez těchto podpor neobstály, ježto

vykazují zisky mnohem menší než jsou obdržené subvence, jako na př. francouzská „Messageries Maritimes“, anglická „Peninsular and Oriental St. N. C.“, „Rakouský Lloyd“ (r. 1912 měl hrubý výsledek provozovací 10·7 mill. K, v němž jest započteno asi 7 mill. K plavebních prémie; ryzí zisk byl téhož roku 2·58 mill. K, z něhož připadlo státu 284.584 K). V novější době přibyl pro plavební subvence v jednotlivých případech důvod nový, totiž kartely některých plavebních společností, jimiž celkové zájmy obchodu příslušných zemí trpí a bývají bezohledně využity soukromými zájmy strustovaných podniků. Tu má stát úkol zasáhnouti; proto byla dána v Anglii, jak svrchu zmíněno, subvence společnosti Cunard Line, a proto učinilo Rakousko subvenční smlouvu se společností Austro-Americana.

Stavební prémie jsou národohospodářsky odůvodněny tam, kde se má založiti domácí společnost paroplavební, aby soutěžila s plavbou lodí cizích společností a má je ze svých sfér vytlačiti. Poněvadž vybudování loďstva vyžaduje velikých nákladů, odhodlal by se soukromý kapitál těžko k soutěži se zavedenou společností cizí, tak že tato společnost požívá jakéhosi faktického monopolu dopravního, proti němuž bez podpory státní sotva by bylo lze dosíci úspěchu. Ostatně jsou hospodářské důsledky plavby lodmi vlastních příslušníků státních pro jeho území tak významné, nepřímé účinky její na rozvoj vnějšího obchodu u států přímořských tak vlivné a soukromohospodářské prospěchy z opatřování dopravy námořské tak dalekosáhlé, že se každý stát k stavebním subvencím musí odhodlati, nelze-li doufati, že by ryzí soukromohospodářskou podnikavostí se dospělo k cíli. Někdy přistupují k těmto povšechným zřetelům i zvláštní důvody jednotlivých zemí se týkající, povahy spíše soukromohospodářské. Tak ve Francii uvádějí, jak zmíněno, za hlavní důvod zvýšení stavebních subvencí r. 1906,* že výrobní náklady lodí ve Francii u přirovnání s Anglií jsou mnohem dražší, asi prý o 172·50 fr. na tuně, a v zájmu domácího průmyslu, i z ohledů politických jest nutno, aby stavby lodí nebyly zadávány do ciziny. Poněvadž stavební subvence jsou mimořádná pomoc méně příznivě soukromohospodářsky utvářeným podnikům domácím vůči obchodně zapracovaným podnikům cizím, a mají tedy v podstatě povahu výchovných umělých ochran, jsou nemístny a zbytečné, kde uvedených předpokladů není; proto Anglie, Unie severoamerická a Německo, jež mají vyspělé rozsáhlé loďstvo obchodní, které nemusí teprve půdy vůči cizím společnostem nabývati, subvencí stavebních neudílejí, kdežto na druhé straně Rakousko s Uherskem a Itálie, jež teprve své obchodní loďstvo v širokých rozměrech budují, věnují značné úhrny na podporu staveb lodí. Proto jest i správná zásada, v zákonech o povolování stavebních subvencí zachovávaná, že se věnované roční preliminované částky postupně snižují, po případě že se ušetřeného tímto způsobem úhrnu užije na zvýšení prémie plavebních za zrychlené jízdy. (Snad i se zřetelem na subvence stavební lodí bylo do obchodní a plavební smlouvy Itálie s Ra-

*) Stavební prémie se udílely ve Francii již za Colberta, ba poskytovaly se prémie i na dovoz lodí, ač to bylo proti jeho zásadám.

kousko-Uherskem z r. 1906 [čl. 22] pojato ustanovení, že mohou lodi příslušníků jednoho státu býti jen tenkráté nacionalisovány ve státě druhém, mimo případ soudního prodeje, vydá-li příslušný úřad státu, u něhož loď byla registrována, prohlášení, že vlajku lodi odvolává. Ustanovení to je pozoruhodné vzhledem na nynější události válečné.)

Jednu věc jest však třeba zdůrazniti. Stavební subvence nemají se udíleti nesoustavně, jak kdo kde se o ně uchází; tu nelze ponechati iniciativu jen soukromým zájmům, jako se druhdy dělo u zakládání a subvenování drah, neboť otázka zámořských komunikací je pro celek příliš důležitá a musí se řešiti se zřetelem na celek, aby po případě někde se nezřizovaly zbytečné linie konkurenční, kdežto jiné linie, se zřetelem na širší zájmy nepostrádatelné, snad méně výnosné, by zůstaly nepovšimnuty. Jest tudíž nutno, aby předem sestaven byl soustavný přehled nutných linií plavebních a byly vytčeny jednotné základní požadavky a podmínky pro ně, jako učinila Itálie, a jako se v novější době děje i při zřizování plavebních průplavů a jako se díti mělo i při stavbě, subvenování a garantování drah. Jinak zvrhnou se prémie a subvence na bezúčelné dary jednotlivým podnikům a podnikatelům, jimiž se celku nijakého prospěchu neopatří; spíše naopak vyvolají se těmito podporami často podniky zbytečné a od narození choré, jež stále nových a nových obětí od státu vyžadují.

Na druhé straně hledí státy chrániti své lodi a jejich plavbu v cizině uzavíráním smluv plavebních se státy cizími. Jimi upravují se dílem různé podrobné otázky techniky plavební, jako úlev při průkazu tunového obsahu lodí, používání průplavů, zdýmadel a j., nebo otázky práva mezinárodního (o exteritorialitě lodí v cizozemských přístavech a ve vodách pobřežních a pod.), dílem různé otázky tarifní, jako v starších smlouvách o úlevách poplatků přístavních poštovním parníkům (smlouva mezi Švédskem, Nórskem a Dánskem a Severoněmeckým svazem z r. 1868 a j.). V tomto druhém směru bývá v novější době krátce stanoveno, že lodi smluvního státu a zboží jimi dopravované jest, pokud se jakýchkoli platů i výhod týče, úplně na roveň postaveno s loďmi domácími. (Srov. čl. 18—20 smlouvy Rakousko-Uherska s Itálií z r. 1906, čl. 15—20 smlouvy s Ruskem z r. 1906 a j.) Někdy bývá sice učiněna výjimka od této parity nebo požitku největších výhod pro plavbu pobřežní (srov. čl. 15 uvedené smlouvy s Ruskem, kdežto čl. 18 smlouvy s Itálií stanoví výslovně, že tu není rozdílu mezi plavbou dalekou a cabotáží) nebo pro lodi rybářské (týž čl. smlouvy s Ruskem a čl. 19 smlouvy s Itálií a v dod. prot., kdež se v zásadě zachovává výhradné právo rybařiti podél břehů domácím příslušníkům, ale se zřetelem na zvláštní poměry Itálie a Rakouska povoluje se zcela výjimečně a jen na dobu trvání smlouvy loviti ryby — nikoli i korále a houby — i u břehů druhého smluvního státu, mimo pruh jedné námořské míle od břehu), po případě bývá výjimka tato stanovena také v příčině zvláštních výhod na podporu domácího loďstva poskytovaných. (Srov. týž čl. smlouvy s Ruskem; v dod. prot. k čl. 18—19 smlouvy s Itálií se výslovně vyjímají prémie, které se nově vystavěným lodím udílejí nebo se po případě udělí, pokud nejsou to osvobození nebo úlevy po-

platků přístavních a celních, a pak privilegie t. ř. klubů yachtovních.) Při tom bývá někdy výslovně stanoveno, že původ nebo místo určení zboží tu nečiní rozdíl (týž čl.), kdežto jindy vymínuje se, že se může po případě žádati průkaz o původu zboží, kdyby bylo pravděpodobno, že se zboží jiné proveniencie, než pro niž platí celní sazby smluvní, dopravuje územím země smluvní, a tím nabývá výhod buď se zřetelem na sazby celní, nebo na podmínky dopravní, ač mělo býti z požitku největších výhod vyloučeno (§ 3 dod. prot. k čl. 8 smlouvy Rakousko-Uherska s Itálií).

d) Koloniální politika a vnější tržba států.

Politika koloniální byla vždy v úzkém spojení s politikou obchodní a byt bývaly v různých dobách názory o účelu a užitku zakládání kolonií různé a často velmi protichůdné, kolonie měly a mají vždy příznivý vliv na vývoj vnější tržby. Neboť i v dobách, kdy se politika kolonisační spokojovala pouhým zábořem území a zůstavovaly se zabrané země v hospodářském směru vlastnímu svému vývoji, přece jen dovozem obilí, koření, drahých kovů oživil se námořský obchod mateřských zemí neobyčejně. V pozdější době hleděla politika koloniální vypěstovati soustavně hospodářské styky mezi koloniemi a zeměmi mateřskými a věnovala povznesení hospodářských poměrů kolonií zvýšenou péčí, af již aby byly odbytištěm tovarů průmyslových, nebo dodavatelem surovin; obchodní styky s koloniemi stávají se tu mateřským zemím základním kmenem, na něž se ponenáhlu styky s ostatními zámořskými končinami soustavně připínají a z něho vyrůstají. V popředí tohoto nového směru zakládání kolonií výtěžných (colonies de plantation, c. d'exploitation) stála Anglie a po ní Francie, kdežto přímořské státy, jež se věnovaly pro svoji výhodnou polohu výhradně průvoznému obchodu, jako Portugaly a Nizozemí, držely se poměrně dlouho staré soustavy a spokojovaly se i nadále spíše jen koloniemi obchodními, po případě jen příhodnými stanicemi či kontory obchodními a plavebními.*)

*) Již merkantilisté kladli váhu na kolonie se zřetelem na jejich vliv na celkové hospodářské poměry v zemi mateřské, považující vhodné kolonie za důležitý pramen jejího blahobytu, zvláště mají-li kolonie bohatství drahých kovů, aby zásobovaly zemi mateřskou; ale přes to byly jim i obchodní zisky ze styku s koloniemi plynoucí velikým lákadlem. — Liberalisté, především i A. Smith a J. S. Mill, nepřáli příliš směru koloniálnímu dílem z důvodů zásadních, poněvadž všude byl zaváděn ve styku země mateřské s koloniemi režim ochranný a země mateřská hleděla nabýti tam jakéhosi postavení monopolního, dílem z důvodů opportunity, ukazující zvláště, že správa kolonií způsobuje mateřské zemi veliké výdaje, že bývají kolonie často příčinou válek a j. Z části bylo toto stanovisko spíše jen reakcí proti směru merkantilistův; jinak sotva dá se vysvětliti, že ozývaly se i hlasy, jež dokonce varovaly před těžbou drahých kovů v koloniích. Ohlasem tohoto jakéhosi odporu školy liberalistův proti koloniím byl ve Francii kontinentální systém Napoléonův. V Anglii uplatnil se vliv liberalismu v politice koloniální v l. 1820. — 1860. nejen tím, že byla dosavadní soustava přednostních cel ve styku V. Britannie s koloniemi i naopak odstraněna a zavedena svobodná tržba bez cel jako ve styku s ostatními cizími zeměmi, ale mimo to zavládl směr autonomní a decentralisační ve správě osad, tak že směly kolonie úplně samostatně rozhodovati o své autonomní politice obchodní a zaváděly dokonce v pozdějších letech zine a druhým koloniím anglickým, ale i vůči V. Britanii samotné.

V novější době přesunuje se těžiště významu kolonií vesměs na pole povšechně hospodářské a hledí se kolonie zvelebovati a posilovati, aby jako rovnocenný člen tvořily se zemi mateřskou jednotný svazek těsně skutý, a nebyly jen pramenem hospodářství vyděračného jako druhy. Zvláště mají kolonie opatřovati zemi mateřské nutné průmyslové suroviny, jako bavlnu, kaučuk a j., a tak přispívati k její soběstačnosti. Padá tu na váhu i stránka politiky mocenské, jak ukazuje v Anglii neutuchající hnutí pro utvoření t. ř. „Greater Britain“ ve smyslu zásad imperialistů. Prostředky, jichž se k dosažení vytčených cílů užívá, jsou hlavně povahy obchodně politické. Anglie hledí, aby jednotlivé její kolonie povolovaly zboží anglickému levnější sazby než zboží odjinud dováženému; sleva ta bývá různá: 5, 10, 25 až 50% cla. Kanada zavedla celním tarifem z r. 1907 v této věci směr jiný; vydala totiž tarif o trojích sazách: pro britské zboží (British Preferential Tariff), pro smluvní země ostatní (Intermediate Tariff, střední sazby) a pro ostatní země (General Tariff); sazby pro britské zboží jsou značně nižší. Tyto nižší sazby britské platí však i pro zboží téměř ze všech ostatních kolonií anglických do Kanady dovážené.*) Podobně povolily Spojené státy jihoafrické od 1. října 1906 tytéž výhodné sazby, jež má zboží britské, zboží ze Spojených států australských dováženému, a naopak Spojené státy australské zboží Spojených států jihoafrických. — Dosud povolovaly kolonie uvedené celní výhody zemi mateřské, aniž by žádaly na ní obdobných úlev celních pro dovoz svých plodin; ostatně pokud v Anglii trvá směr svobodné tržby, nemají nemnohá její finanční cla zvláštního významu. Dojde-li v Anglii po válce na zvyšování cel, bude se asi řešiti i otázka úlev celních koloniím.

V osadách francouzských platí pro dovoz zboží cizozemského též tarif celní jako ve Francii, kdežto zboží francouzské cla neplatí a rovněž zboží dovážené z francouzských kolonií do Francie, je-li tamního původu, cla neplatí, mimo nemnohé výjimky, jež jsou uvedeny v oddíle E k celnímu tarifu z r. 1892, totiž cukr a pod. zboží (plné clo), kakao, čokoláda, káva, čaj, koření (vesměs 50% sazby). Francie tvoří tedy s koloniem jednotnou celistvou hospodářskou oblast, v níž platí vůči ostatní cizině táž cla, kdežto ve vnitřním styku téměř cel není.

Tímto způsobem dovedly Anglie a Francie strhnouti na sebe téměř všechny dovoz do svých kolonií a nepřímo znesnadnily i vývoz ko-

*) Kanada chtěla povoliti již r. 1898 Anglii celní slevu 33 $\frac{1}{3}$ %, ale poněvadž starší smlouvy obchodní Anglie (s Belgií z 23. července 1862 a s Německem z 30. května 1865) týkaly se i anglických kolonií a byly stanoveny jednotné podmínky pro ně jako pro zemi mateřskou, dovolávalo se Německo téže výhody. Proto Anglie obě uvedené smlouvy k 31. červenci 1898 vypověděla, a Kanada zavedla od 1. srpna 1898 vůči Anglii přednostní sazbu. Německo počalo pak vylívatí kanadské zboží tarifem generálním a Kanada uvalila později (od 17. srp. 1903) na dovážené zboží německé 33 $\frac{1}{3}$ % ní přírážku celní. Tato celní válka trvala do 1. břez. 1910, od kteréžto doby Kanada odvolala celní přírážku na zboží německé a vylívala je dle tarifu generálního, a Německo počalo některé zboží kanadské (počtem asi 25, mimo jiné pšenici, ječmen a oves) vylívatí dle sazeb platných pro země největších výhod požívající. Unii severoamerické povolilo Německo i po vypovědi smlouvy z r. 1865 zatím největší výhody a r. 1910 uzavřena nová smlouva o největších výhodách, jež jest se strany Unie kdykoli na 90denní lhůtu vypověditelna. Belgie zrušila smlouvy z r. 1862 bez nepřímých úlev a učinila s Kanadou novou smlouvu 7. června 1910.

loniálních produktů do jiných zemí než do zemí mateřských nebo prostřednictvím cizích zemí, poněvadž jednak cizí lodi do kolonií těch dojíždějící nemají na cestě tam dostatečného nákladu, jednak musí platiti z kolonií dovezené suroviny vývozem zboží do Anglie a Francie, který je méně výnosný než přímý vývoz tovarů do kolonií. *)

e) Vliv veřejnoprávních břemen a jiných poměrů na ceny zboží.

Dovoz a vývoz do cizích zemí jest možný jen tenkrát, jsou-li ceny zboží z ciziny dováženého po přičtení všech výloh nižší než ceny domácí, a jsou-li ceny zboží vyváženého do ciziny po odečtení všech výloh nižší než ceny jeho na trhu země vývozní. Základem pro posouzení poměrů jsou za dnešních poměrů ceny světového trhu, tedy ceny, jež se utvářejí vlivem nabídky a poptávky všech zemí, které se na světovém trhu stýkají. Jen v řídkých případech může některá dovozní země vnutiti zemím dodavatelským ceny samovolně anebo země vývozní diktovati zemím odběratelským své ceny vývozní, totiž je-li v prvném případě samojediným jakýmsi propolním odběratelem a v druhém případě samojediným monopolním dodavatelem. Za pravidelných okolností, chce-li země vyvážeti, musí uměti vyráběti tak, aby mohla svými cenami na trhu světovém soutěžiti, nedovede-li toho, bývá z trhu vytlačena. Mimo základní cenotvorné činitele působí tu mnoho veřejnoprávní břemena, jež výrobní podniky musí nésti, jako: různé daně a přírázky, poplatky, příspěvky na pojištění dělnické a úřednictva. Věc spadá sice spíše do oboru politiky průmyslové, ale třeba se o ní zmíniti i na tomto místě, ježto některé palčivé tyto otázky, jako zdanění akciových společností v Rakousku, tíží vnější tržbu dvojnásob, jednak nepřímo, nepříznivým vlivem na velkovýrobu pro vývoz, jednak přímo postihující akciové společnosti tržební, dopravní a peněžní, jež prostředkují tržbu a dopravu a poskytují potřebných kapitálů.

V novější době dovedly podniky v některých případech sdružováním v kartely odčiniti nepříznivé své poměry výrobní u přirovnání s poměry v cizině, hledí totiž nabídky zboží do ciziny učiniti velmi levné, i pod svou cenu výrobní, a škodu tím vzniklou nahrazují si přiměřeným zdražením výrobků pro domácí trh určených. Netřeba připomínati, že

*) Na doklad některá data. A n g l i e dováží do Přední Indie průměrem $\frac{3}{5}$ všeho dovozu, s britskými osadami pak celkem $\frac{2}{3}$ úhrnu dovozu, tak že na veškeré ostatní země zbývá $\frac{1}{3}$; do Spojených států jihoafrických dováží Anglie téměř $\frac{4}{5}$ všeho dovozu, s britskými osadami pak téměř $\frac{3}{4}$ dovozu, a 94% tamního vývozu jde do Anglie; týž poměr dovozu jest v dovozu do Unie australské. (Celkem připadalo v l. 1909 až 1911 průměrem na dovoz do Anglie z kolonií bezmála $\frac{1}{4}$ všeho jejího dovozu, a na vývoz do kolonií $\frac{1}{3}$ jejího úhrnného vývozu). — Francie dováží do Alžíru 85% všeho dovozu, ostatní země jen 15%. Vývoz z kolonií byl r. 1910 do Francie 59% jejich vývozu vůbec, dovoz kolonií z Francie 62·8% jejich dovozu vůbec. (Dovoz Francie z kolonií byl r. 1910 11% jejího dovozu vůbec, vývoz do kolonií 12·6% jejího vývozu vůbec). — Méně příznivé poměry byly dosud ve styku Německa s jeho koloniemi. Vývoz z kolonií do Německa byl r. 1912 35% úhrnného jejich vývozu, dovoz kolonií z Německa 39% jejich dovozu vůbec. (R. 1901 tvořil dovoz z Německa z kolonií $\frac{1}{2}$ jeho dovozu vůbec, vývoz do kolonií 0·6% jeho vývozu vůbec).

tento způsob podpory vnější tržby není zdravý a národohospodářskému celku spíše škodí než prospívá, mimo snad výjimečné případy v obdobných poměrech, za nichž se dají ospravedlniti vývozní prémie. Těmi se rovněž přispívá jednotlivcům, aby mohli zboží do ciziny vyvážeti, ale děje se to prostřednictvím pokladen státních, kdežto kartely si vymáhají tyto příspěvky svémocně, účinek pro celek je však celkem týž.

Proti této nekalé soutěži, pokud domácí výrobu poškozují, brání se cizí státy nouzovým zvýšením cel dovozních do té výše, aby se rozdíl cen vyrovnal, podobně jako se děje u premií vývozních, nebo hledí podporovati vývoz domácích výrobků premiemi vývozními, slevami dopravného a podobnými pomocnými prostředky.

Domácí konsum chrání státy proti kartelům dosud nepřiliš často. Protikartelními zákony, totiž zákazy zřizovati kartely, zostřeným na ně dozorem a podobnými opatřeními právními, se mnoho nepořídí. Najdou se vždy prostředky, kterými lze těmto předpisům uniknouti. Tak zůstaly i bez značnějších účinků protikartelní zákony v některých státech Unie severoamerické vydané.*) Spíše dá se docíliti úspěchů vlivem státní správy na ceny, ať již suspensí nebo snížením cel, aby umožněna byla soutěž ciziny, jako ustanovuje celní zákon kanadský (viz str. 81), anebo tím, že stát hledí sám levněji nabízet zboží z vlastních podniků (dolu na uhlí, na hnojivé soli a pod.). Pouhým nařízením maximálních cen se ničeho nedocílí. Ještě bezmocnější jsou státy vůči kartelům, jejichž působnost vztahuje se na několik státních území a ovládá veškerou výrobu a odbyt zboží určitých oborů. Těmito velkokartely zdánlivě sice vnější tržba jednotlivých států netrpí, poněvadž nemají jednotlivé země vůči druhým nijakých výhod, ale zdražením výrobků, jež kartel způsobí, obmezují se všude konsum a tím nepřímo je tržba postižena přece. Ochranná opatření proti těmto kartelům musila by se dít dohodou všech postžřených států.

Abyste naopak musila státní správa sama chrániti domácí výrobu na světovém trhu nabádáním k zřizování kartelů, nebo po případě sama je zakládala, stává se poměrně zřídka. Bývá to u některých druhů zboží, jehož jsou příslušné země téměř výhradními dodavateli na světový trh. Známa je zvláště valorisace kávy v Brazílii (v státě São Paulo) r. 1906, jež byla provedena tím, že skoupeny byly přebytké zásoby kávy v přístavních skladištích, ustanoveno zároveň, že se nové plantáže kávové nesmějí zakládati, a do prodeje pouštělo se jen tolik kávy, kolik je pro spotřebu nutno, mimo to uvaleno na kávu vývozní clo. Ale valorisace kávy nedala se provésti z nedostatku finančních prostředků do krajních důsledků a dopadla věc tak, že sdružení bank, jež valorisaci financovalo, tvoří kontrolní společnost zásob kávy, která potřebná množství do prodeje uvolňuje.

*) Také u nás se pomýšlelo r. 1901 na to, vpraviti do příštího celního zákona nějakou klausuli protikartelní. — R. 1910 bránila rakouská státní správa velmi ostrými prostředky kartel raffinerů nafty proti outsiderské raffinerii v Limanově, založené francouzským kapitálem, tak že Francie chtěla zavésti v odvetu na dovoz rakouského petroleje surtaxu 5 fr. a pohrozila, že východní celní úřady pro dovoz petroleje vůbec uzavře.

f) Působení valutových poměrů zemí na jejich vnější tržbu.

Prodává-li obchodník zboží do ciziny anebo kupuje-li je z ciziny, musí při výpočtech cen mít na zřeteli také nepřímý zisk nebo ztráty, jež mohou vzniknouti při opatřování peněžní úhrady pohledávek a dluhů vůči cizině. Mají-li obě země, mezi nimiž se platba provésti má, měnu zlatou a zlaté peníze v nich vsutku obíhají nebo lze si je snadno a bez výloh opatřiti, pak padají v úvalu u toho, kdo do ciziny platiti má, jen výlohy s dopravou mincí zlatých do ciziny, neboť obsah ryziho zlata mincí v obou zemích běžných je pevnou stálou základnou přepočtu obojí valuty. Nezasílají se sice úhrady pohledávek a dluhů mezi těmito zeměmi vsutku ve zlatě, nýbrž vypořádají se směnkami, poněvadž zasilání směnek je mnohem levnější a pohodlnější, ale i tu je základ přepočtu valuty obou zemí stálý, poněvadž se předpokládá, že směnky na cizinu jsou splatny ve zlatě a tedy i jejich přepočtní poměr je dán paritou mincovní. Zlato se na vypořádání tržby zbožím ve styku s cizinou v dnešní době za normálních okolností téměř vůbec nezasílá, poněvadž i kdyby některá země měla tržební bilanci vůči cizině passivnou — poměr vůči jedné cizí zemi není směrodatný, neboť se může platiti i směnkami na jinou cizí zemi znějícími, jež má rovněž valutu zlatou — vypomůže se úvěrem: banky a kapitalisté, kteří mají v cizině pohledávky, vydají finanční směnky na své věřitelské banky v cizině, po případě vydají po dohodě s cizinou směnky, aniž by měli v cizině pohledávku (blanko-směnky), jen aby rozdílem úrokovým vydělali, tak že tímto způsobem se skutečně placení zlatými penězi stále krátkodobým úvěrem odsunuje a po případě novými trvalými výpůjčkami na čas urovnává. Tyto pohyby zápůjčných kapitálů mají za dnešní doby veliký význam, a neplatí již doslovně these, že může země dovážeti zboží z ciziny jen tenkrát, vyvází-li sama zboží do ciziny, aby jí zásilky zboží z ciziny zaplatila. Není tedy vývoz zboží do ciziny podmínkou dovozu zboží z ciziny anebo naopak dovoz zboží z ciziny vzpružinou pro vývoz, anebo aspoň ne tou měrou, jako se dříve tvrdívalo, zvláště ne u zemí s měnou ustálenou, zlatou. *) Ovšem, země do ciziny zadlužené, mají-li platební bilanci passivní, poněvadž musí vraceti cizině stále

*) Ve smyslu Millovy klassické theorie mezinárodních směn (viz str. 40) se totiž učilo, že kursem devis se dovoz a vývoz zboží každé země automaticky uvádí v rovnováhu. Podražuje-li kurs devis (při zánamu přímém, udávajícím, kolik se platí za jednici cizí měny ve měně domácí, tedy za poklesu domácí měny), pohání se vývoz, poněvadž vývozci zpeněží obdržené směnky za zboží draže a dostávají tímto způsobem jakousi vývozní prémii; dovoz se však těmito poměry ztěžuje, a říkávalo se proto, že stoupající kursy devis působí jako ochranné clo. Zvýšeným vývozem a obmezenějším dovozem objeví se však záhy na trhu větší nabídka směnek na cizinu, kurs jejich poleví a nastanou poměry normální. Naopak, poklesne-li kurs devis, ztěžuje se vývoz, ale dovoz se oživuje, poněvadž lze zboží z ciziny dodané levněji zaplatiti. Zvýšený vývoz a snížený dovoz způsobí brzy zvýšenou nabídku devis a obmezí poptávku po nich, tak že nastane obrát v pohybu kursu a dostaví se rovnováha. Ale novějšími názory o platební bilanci zemí (t. j. o bilanci platebních nároků a povinností vůči cizině, viz oddíl V. d) ztratily tyto theorie na významu. Ostatně nepatrné celkem výchylky kursu devis ustupují u přirovnání s jinými činiteli cenotvornými zboží velmi do pozadí a nemohou mít ani značnějšího vlivu na pohyb zboží,

růky z vypůjčených kapitálů a převaha vývozu zboží nad dovoz na tyto povinnosti nestačí, musily by zapadat do dluhů víc a více, až by konečně nebylo možno sehnati nových úvěrů; pak by se musilo platiti do ciziny zlatem a až by se vyčerpalo, nastala by vláda peněz papírových s disažiem a valutou pokleslou. Tím by utrpěli v prvé řadě i cizozemští věřitelé.*) Mají tudíž státy, jež chtějí vyvážeti do zemí platebně passivních, zájem na tom, aby zároveň podporovaly jejich vývoz do ciziny, aby tak měly tyto země čím do ciziny platiti. Proto slyšíme i dnes, že průmyslové státy, jež chtějí vyvážeti do některé cizí země své tovary, nabádají, aby se od této země kupovalo obilí, a naopak že vývozní agrární země hledí, aby kupovaly průmyslové tovary tam, kde se od nich odbírá obilí. Věc má však přece jen význam podřízený.

Ale okolnost, že se v novější době větší měrou než dříve uplatňuje ve stycích mezinárodních pohyb kapitálů, hlavně spekulacních kapitálů, tedy jakýsi vliv umělý, který vrhá zpětný odraz na trh zboží, vynutila si na druhé straně prostředek obranný proti přílišnému vlivu jejich na platební styky zemí vůči cizině. Čelí se kolísání kursu směnek na cizinu a valuty umělými prostředky techniky bursovní. Buď totiž chovají cedulové banky v zásobě značnější zásobu devis, a vrhají je na trh, když je třeba kursy jejich stlačit, aby nepůsobily nepříznivě na domácí valutu,**) anebo uloží v cizině značnější pohotovost

*) Za normálních poměrů nemohou kursy devis podražiti nad paritu mincovní a poklesnouti pod ni o více než o výlohy, způsobené opatřováním a zasláním zlatých peněz, poněvadž by jinak nikdo cizozemských směnek neprodával, nýbrž čekal, až dospějí a dal si pak zaslati peněz ve zlatě, a nikdo, kdo má do ciziny platiti, by devis nekupoval a posílal by raději zlato. Obě tyto meze nazývají se vývozní a dovozní mez zlatová (specie point, gold point); vývozní zlatová mez jest přibližně $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ % nad paritou mincovní, dovozní mez zlatová $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ % pod paritou mincovní. Se zřetelem na hrozící vývoz peněz říkávalo se ve smyslu theorie merkantilistické, že je kurs devis nad paritou nepříznivý, kdežto kurs pod paritou že je příznivý, poněvadž se dal očekávati dovoz peněz. Poměr je však u nás právě opačný: kurs nad paritou mincovní značí při záznamu přímém, u nás obvyklém, pokles domácí měny a je tudíž nepříznivý, a kurs pod paritou značí poměry příznivé. (V Anglii znamenají kurs devis nepřímě, t. j., kolik je nutno zaplatiti v cizích penězích za jednici domácí měny [za £], a značí tam vysoké záznamy kurs domácí měny příznivý, nízké záznamy kurs nepříznivý; tam hrozí vývoz zlata tedy při kursech pod paritou, a označí-li se kurs ten jako nepříznivý, není tu rozporu).

**) Tento způsob regulace trhu devis úspěšně prováděla Rakousko-uherská banka a chovala za tím účelem stále značnější zásobu směnek na cizinu. Vedle toho užívá ovšem i hlavního korektivu, jehož cedulové banky vůbec na ochranu valuty a vývozu zlata do ciziny užívají, totiž sazby diskontní. Zvýšili se sazba diskontní, ztěžuje se eskomptování směnek a obmezuje se oběh bankovek, tak že nemohou býti tak snadno předkládány bance k výměně za zlaté peníze pro vývoz do ciziny, pokud ovšem směnitelnost bankovek je povinná. Rakousko-uherská banka změnila v dobách pravidelných v posledních letech sazbu diskontní poměrně málo, poněvadž vystačila zmíněným přímým působením na trh devis; rovněž tak cedulová banka francouzská, jež užívá vedle politiky diskontní také jiného vedlejšího prostředku na ochranu svého zlatého pokladu, žádá totiž, je-li nutno, při výměně bankovek za zlato ažlo. Kdežto Anglická banka je nucena měniti sazbu diskontní velmi často a dosti ostře, právě poněvadž jiného prostředku než sazby diskontní neužívá; ostatně oběh bankovek je v Anglii podřízenějšího významu, a má zvýšená její sazba hlavně účel držeti volné kapitály doma, tedy účel spíše negativní, na rozdíl od zemí kapitálově chudších, do nichž se mají vysokým úrokem spíše cizí krátkodobé kapitály lákati.

kapitály, za něž v čas potřeby skupují svoje valuty, aby je držely v kurse.*)

V pohnutých dobách však tyto umělé prostředky regulace kursu devis nestačí, ježto vrhají se pak v cizině na trh i domácí cenné papíry a musí se do ciziny zasílati nejen úroky a dividendy, ale vraceti též zá-půjčené a podnikatelské kapitály. V takových kritických dobách ne-udržela by země platebně passivná zlaté měny — v níž by totiž vskutku byly zlaté mince v oběhu a bankovky neměly nuceného oběhu (cours forcé), t. j. byla banka povinna je směňovati za zlato — a musila by se záhy směnitelnost bankovek zastaviti. Ostatně i země platebně aktivná, jež má v zemi cizozemské kapitály, musí býti v takových dobách na stráži, neboť stěhování těchto kapitálů zpět do ciziny způsobuje i jim náhlou platební passivitu, již by padly za obět všechny zlaté mince v oběhu a v cedulové bance chované. Proto Anglická banka v srpnu 1914 zvýšila po vypuknutí války náhle diskont až na 10%, a v ostatních zemích byla směnitelnost bankovek odvolána. Tím ovšem byly otevřeny brány dokořán náhlému neobyčejnému poklesu devis a bankovek všech válčících států vůči valutám států neválčících. Zvláště trpěly země, které musily dovážeti ze zemí neutrálních nebo spojeneckých zboží a nemohly ničeho tam vyvážeti, po případě jež musily do zemí těch platiti za vracené své cenné papíry, před válkou tam umístěné, aniž by mohly samy odrážeti tento příliv odprod jem svých cizozemských cenných papírů před válkou nakoupených, anebo musily platiti z jiných důvodů do ciziny: že kapitalisté stěhovali své kapitály do ciziny, nebo posílaly se peníze do ciziny za zajatci, za internovanými osobami, za cestovateli a pod. Byl sice ve všech válčících zemích vydán zákaz platů do zemí nepřátelských a v některých zemích byly platy do ciziny svěřeny vý-hradně prostřednictvím cedulové banky a rovněž docházející úhrady musily se dirigovati k ní, ale ani toto opatření mnoho nepomohlo. Čás-tečně odpomoci dosáhlo se valutovými výpůjčkami, jež téměř všechny válčící státy ve spojeneckých zemích uzavíraly, aby jimi, t. j. devisami na základě jich vydanými, uhradily dodávky zboží z těchto zemí dochá-zející a tím kurs své valuty na tamních trzích udržovaly v přiměřeněj-ších mezích. Uvedeným poklesem valut válčících států nejvíce získávaly státy neutrální, dávající si bohatě v cenách zboží nahrazovati nebez-pečí, jež hrozilo inkassu devisových a bankovkových jejich pohledávek na cizinu; tím vnější tržba, beztak značně ochromená, jen ještě více trpěla a obmezovala se nejkrajnější měrou. —

Jinak poněkud mají se věci v zemi s valutou trvale pokleslou, hlavně s pokleslou valutou papírovou. Pokleslou měnu papírovou mají země, v nichž nedostatek peněz na státní výdaje donutil státní správu, že sama vydala státovky do oběhu nebo přiměla cedulovou banku, aby jí za-půjčila bankovky na ryzí úvěr osobní, tedy na př. bez záruky smének da-ňových nebo jiných pohledávek, a tyto státovky nebo bankovky uvedla státní správa v značnějším rozsahu do oběhu, uživši jich buď na výdaje správní, jako na odplaty za osobní služby a výkony, nebo uhradivši

*) Tohoto prostředku užívalo druhdy Rusko v Berlíně.

jimi starší schodky, anebo zaplativši jimi dodávky různých hmotných statků neproduktivních, jež nelze téměř ani za majetek považovati. Tyto náklady mají se pravidlem uhrazovati z daní, a ty platí se z rychých důchodů kapitálových a pod. nebo se započtou jako náklady výrobní do ceny výrobní produkovaných statků, tak že v obou případech se zásoba a hodnota hmotných movitých statků u přirovnání se stavem dosavadním o ně nezmenší a nezpůsobí se tedy nijaký přesun poměru mezi hodnotou statků a peněz; kdežto uhrazují-li se řečenými výpůjčkami, je nutno zachovati krajní opatrnost, aby nenastal převýdaj papírových peněz, na něž trh zboží rychle reaguje obecným podražením cen a zneceněním valuty.

Jiný původ měl pokles valuty v zemích s měnou stříbrnou v letech 1880. Kdežto pokleslou valutu papírovou způsobuje relativní převýdaj papírových peněz cestou nepravdělnou, způsoben byl pokles valuty zemí s měnou stříbrnou bez jejich viny, totiž zlevněním ceny stříbra na trhu a ovládnutím měny zlaté ve světových stykách. Jak známo, klesá cena stříbra na trhu u přirovnání s cenou zlata od r. 1875 stále a musilo se proto státi opatření v zemích s měnou stříbrnou, nebo s měnou zlatou a stříbrnou paralelní, nebo dvojitou — při obou těchto posléze uvedených měnách se razí peníze měnné z obou drahých kovů, ale při měně paralelní není poměr jejich hodnot pro oběh nařízen, nýbrž bývá jen stanoveno, které platy se mají konati ve zlatě na rozdíl od ostatních platů, konaných ve stříbře, kdežto u měny dvojité jsou mince z obou kovů úplně rovnoprávným zákonným plátidlem — aby kurs peněz stříbrných byl uměle aspoň pro vnitřní oběh zachycen a ustálen. Zastavena proto téměř všude ražba stříbrných mincí na účet soukromníků; tím přestal do těchto zemí dovoz stříbra za účely spekuláčními, a obmezeným výdajem kurantních peněz stříbrných a opatrným výdajem náhradného oběživa za ně podařilo se na příklad v Rakousko-Uhersku vskutku ustáliti kurs zlatníku a valuty vůbec a zabrániti značnějšímu kolísání jejímu ve styku s cizinou, se zeměmi s měnou zlatou, tak že se mohlo poměrně snadno přejíti r. 1892 k měně zlaté, ovšem neúplně. Nesnadnější poměry byly v těchto dobách v zemích se stříbrnou měnou, kde již dříve bylo vydáno příliš mnoho papírových peněz a kde i jinak nebylo snadno ve styku s cizinou valutu držeti, ježto byly země ty příliš vůči cizině zadluženy výpůjčkami státními i kapitály podnikatelskými a příjmy státní i podniků podléhaly velikému kolísání, jsouce závisly na výnosech sklizní a vývozu obilí do ciziny, rovněž se zřetelem na primitivní hospodářské poměry jejich velmi nepravdělných. Zvláště dvě země lze tu uvést za příklad: Rusko a Argentinu, na nichž dá se dobře stopovati, který vliv má kolísání valuty na vnější tržbu.

Rusko má tržební bilanci aktivní; v posledních 20 letech od r. 1893 do r. 1912 byla jen v jediném velmi neúrodném roce 1899 tržební bilance jeho passivní. Přebytek vývozu nad dovoz evropského Ruska (mimo Finsko) byl v posledních 3 letech 1909—1911 průměrem ročně téměř 500 millionů rublů. Peněz tento zajisté stačí, aby udržoval i platební bilanci Ruska aktivní, zvláště když stěhují se do Ruska v poslední

době stále nové a nové kapitály zápůjční i podnikatelské. Svědčí o tom ostatně i provedená úprava měny r. 1897.

Ale v letech 1880. až 1890. bývalo jinak. Dilem byly přebytky tržební mnohem menší a kolísavější, dilem neustálené vnitřní politické a finanční poměry státu působily nepříznivě na státní úvěr. Valuta ruská tím trpěla a kurs rublů v cizině velmi kolisal, zvláště když nastal i zmíněný pokles ceny stříbra. Poměry tyto působily na vnější tržbu nepříznivě, neboť kupec obilí z Ruska, jež se mělo později po dodání zboží zaplatiti, nikdy nevěděl, kolik za ně konečně zaplatí, oč se mu totiž zdraží anebo snad i zlevní cena obilí tím, že se kurs rublů změní do doby dospělosti směnky za zboží dané, a on bude musiti svůj dluh do Ruska vypořádati draže než počítal, uzavíraje kupní smlouvu, po případě že bude moci zaplatiti svůj dluh při pokleslém kurse levněji. Toto kolísání ruské valuty bylo dosti značné a nepředvídatelné, tak že se obchodníci proti němu často hleděli ochrániti již v den uzavření hlavní smlouvy nákupem rublů k příslušné lhůtě dospělosti směnečné; ovšem, poklesli později kurs ruble, ušel jim zisk, kterého by byli levnější úhradou svého dluhu docílili.

Na druhé straně ruští zemědělci z kursového poklesu ruble ničeho neměli; oni prodávali totiž obilí do ciziny prostřednictvím překupníků, tak že než se obilí dostalo do přístavu vývozního, prošlo obyčejně trojí rukou prostředkovatelskou a zisky valutové, pokud se jich skutečně využívalo, zůstaly obyčejně tomu poslednímu: vývoznímu velkoobchodníkovi v místech přístavních.

Neustálenost ruské valuty vůči cizině, t. j. klesající kurs rublů v cizině čili vzestup hodnoty pohledávky ve zlatě splatné za prodané obilí do ciziny, mohla tedy prospěti nejvýš jen velkoobchodu a mohla zvětšiti jeho vedlejší zisky, po případě sem tam i umožnila, že se obchod s cizinou učinil, který by jinak se nebyl provedl, když ruský velkoobchodník, spoléhaje na zisk kursový, snížil cenu. Ale v celku neustálená valuta škodila i zemědělcům, i velkoobchodníkům, poněvadž valuta spíše poklesá v letech neúrodných, kdy není vývozu, ježto není čím platiti do ciziny úroky a jiné povinné platy, a pak nemá ani rolník, ani velkoobchodník čeho prodávati, i kdyby poměry trhu a klesající kurs rublů v cizině byly příznivy. Naopak, za let úrodných kurs ruble podražuje a ruší částečně zisky na zboží, i když jsou ceny světového trhu vysoké a vývozu příznivy, při čemž mívá ruský zemědělec ještě i tu nevýhodu, že podražením hodnoty peněz klesají na domácím trhu ceny zboží, tudíž i obilí.

Rovněž vzestup valuty, který by způsoboval neočekávané zisky dovozcům průmyslových tovarů v Rusku, neměl značnějšího vlivu na rozvoj přívodu zboží do Ruska, poněvadž rostoucí soutěž nutila, aby prodejní ceny v Rusku stanoveny byly velmi přesně, totiž pokud možno nejlevněji. A tak pronikalo všeobecně znenáhla správné mínění, že kolísavá měna více škodí, než prospívá. Proto snažilo se Rusko odpomoci těmto poměrům opatřením bursovně-technickým, ježto příčiny běžného kolísání valuty byly hlavně také jen tohoto původu: uložilo, jak svrchu dotčeno, v Berlíně u banky peníze za tím účelem, aby z nich nakupovány byly ruble, když by značněji poklesaly; tak se vskutku podařilo

kurs rublů zhruba ustáliti. Trvalejší náprava stala se pak úpravou měny v r. 1897 a přechodem Ruska ke měně zlaté. Mezitím také zasáhl stát velmi účinně do poměrů vývozního obchodu obilného vhodnými opatřeními úvěrovými i dopravními, čímž rovněž nemálo se přispělo k lepšímu zpeněžení sklizní a zlepšení a ustálení platební bilance ruské a tím nepřímo i valuty.

Jinaké poměry byly v Argentině. Tam nastěhovalo se rovněž velmi mnoho cizích kapitálů zápůjčných i podnikatelských, zvláště anglických, do r. 1892 celkem asi 4·64 miliardy franků, ale byly investovány v pozemcích a v podnicích drah, tedy nehybně, tak že záhy nestačily volné kapitály peněžní, aby uhradily se jimi schodky platební bilance vůči cizině. Platební bilance argentinská stávala se hrozivě passivní, zvláště když i stát byl do ciziny nesmírně zadlužen — r. 1891 byl dluh státní 2·8 miliardy papír. pesos — a v letech neúrody nebylo téměř možno opatřití nové výpůjčky na úhradu schodku. Poměry ty vedly k finanční katastrofě, již padla r. 1891 za obět londýnská banka Baring Brothers, a Evropa ztratila prý asi 3½ miliardy franků pohledávek. Místo bývalé měny dvojité neúplně ovládly v oběhu papírové bankovky; směnitelnost jejich byla r. 1885 zastavena, a převýdaj jejich — koncem r. 1890 obíhalo jich za 249·8 millionů pesos — způsobil neobvykle vysoké ažio zlata: v prosinci r. 1890 230%, v červenci 1891 424%, v říjnu 1891 360·82%. Ale tím dosáhla krise vrcholu, neboť v zemědělství umístěné kapitály počaly se uplatňovati, sklizně pšenice a kukuřice stoupaly a vývoz jejich, jakož i vývoz vlny rok od roku rostl. V letech 1899/1900 až 1894/95 utrženo jen za vyvezenou pšenici 9·8, 15·8, 14·7, 23·5, 27·1 a 19·5 mill. pesos ve zlatě, kdežto úrok ze státního dluhu vyžadoval ročně asi 31·7 mill. pesos. Ažio zlata počalo znenáhla klesati; koncem r. 1892 bylo 192·5% a klesalo pak stále — mimo rok 1894 — sledujíc menšími záchvěvy vzestup nebo pokles vývozu pšenice, kukuřice a vlny, až v lednu r. 1899 bylo jen 104%, t. j. 100 pesos ve zlatě = 204 pesos papírových.

Toto zlepšování valuty nebylo však zemědělcům vhod, tak že domohli se 4. listop. 1899 zákona konversního, kterým ustanoven kurs zlatých pesos nejniže na 227·2727. Poklesl-li kurs na tuto úroveň, měla národní banka na požádání směňovati za pesos zlaté pesos papírové v poměru 449 pesos \odot = 100 pes. pap., což odpovídá kursu 227·2727, a nebylo tudíž další zlepšení valuty či pokles ažia pod naznačenou mez 127·2727% možné.*) Argentinští zemědělci byli totiž na rozdíl od zemědělců ruských dobrými obchodníky — mezi kolonisty převládal živel vlašský — kteří dovedli sledovati záznamy cen obilí i kursu, a uměli využití každého pohybu ažia zlata. Poněvadž mimo to prodávali obilí přímo vývozcům, nedělili se s nikým o vedlejší zisky ažiové, podařilo-li se jim prodati sklizeň v době před dalším vzestupem ažia zlata a zpeněžití stržené za ni zlaté pesos, totiž pohledávky na cizinu, znějící na peníze zlaté, právě v době značnějšího vzestupu kursu zlata. Ostatně již i sama trvale klesající tendence valuty a valuta pokleslá byla pro ně s výhodou,

*) Peso ve zlatě = 4·79 K, peso papír. (za kursu konversního) = 2·11 K.

ježto v domácích stycích platebních užívalo se vesměs pesos papírových a znehodnocení jich, jevíci se podražením cen zboží a mzdy, jen pozvolna pronikalo a se uplatňovalo: oni platili mzdy pokleslým papírem a tržili za produkty zlato, ač ovšem třeba dodati, že mzda tvoří poměrně malou součást nákladů provozovacích u zemědělství argentinského.

Tyto nízké náklady výrobní na jedné straně a nepřímé zisky ažiové na druhé straně umožňovaly zároveň, že mohla Argentina u přirovnání s jinými zeměmi nabízet pšenici za ceny mnohem nižší a tím se její vývoz neobyčejně podporoval. Měla tedy klesající valuta v Argentině v letech 1880. až 1890. zajisté příznivý vliv na vývoj vnější tržby, ač se naopak činila uvedenými poměry ostatním vývozním agrárním zemím soutěž nekalá. Leč od zřízení konversní pokladny a obmezení poklesu ažia ztelněji pod 127·2727% i vzestupu jeho nad tuto úroveň, poněvadž konversní pokladna vydává i za pesos papírové pesos zlaté pro platy do ciziny v kurse 227·2727, poměry se ustalují, a ažio od té doby se ztelněji nepohybuje.*)

Obdobné poměry valutové jsou v Chile. Tam poklesl papírový peso v nejhorších dobách až na 7 pence, kdežto parita mincovní zlatých peněz jest: 1 peso = 18 pence. Zákonem z r. 1907 docílilo se pokroků v úpravě měny a kurs papírového peso se zlepšil na 11 d. (r. 1910 kolísal mezi $11\frac{3}{32}$ d. a $10\frac{7}{18}$ d.). Ale ani v Chile nevívali vývozci ledku a mědi zlepšení kursu příliš vliďně, ježto ažio zlatých peněz z ciziny tržených vynášelo jim vysoké mimořádné zisky. Přes jejich odpor usiluje však tamní vláda o další zlepšení měny zřízením konversní pokladny.

Také v Brazílii měli v l. 1890. a dalších valutu velmi pokleslou a ažio zlatých milreis kolísalo značně: kdežto parita mincovní zlatého milreis jest 26·934 d. (= přibližně K 2·70), platil papírový milreis jen 16 d. (= K 1·60). Vývozci kávy si však tento stav libovali a bránili se krokům nápravným, poukazující, že každý přískok kursu papírových peněz o $\frac{1}{8}$ d. znamená pro ně ztrátu na ceně kávy $\frac{1}{8}$ %. (Ceny udávají se za 10 kg ve zlatých milreis; cena kávy byla r. 1905 kol 3·75 milreis ve zlatě, t. j. 100 d., značí tudíž pokles kursu o $\frac{1}{8}$ d. právě $\frac{1}{8}$ % ceny.) Leč přes to usilovala vláda brazilská o nápravu poměrů měnných a zřídila rovněž jako Argentina konversní pokladnu, jež směňovala za zlaté milreis milreis papírové kursem 15 d. (t. j. s ažiem 79%; od prosince 1912 kursem 16 d.). Tímto opatřením se poměry valutové poněkud zlepšily. R. 1909 byl průměrný kurs papírových pesos již $17\frac{3}{4}$ d.; v listopadu 1913 znamenal papírový peso $16\frac{9}{64}$ d.

Podobně ustálen byl v Přední Indii kurs stříbrných rupií: 1 £ = 15 rupií (od r. 1893 a 1899).

Dnes jest ostatně v otázce této již i jinak vůbec dostatečně jasno. Disažio obíhajících peněz mohlo by býti celku výhodno jen v těch zemích agrárních, v nichž by nebylo značnějšího dovozu průmyslového, neboť jako disažio umožňuje často vývoz, který by snad jinak nebyl

*) Též Řecko mělo od r. 1885 měnu pokleslou; nejvyšší disažio bylo r. 1895., kdy 100 fr. = 180 drach. Obrat nastal r. 1903, až r. 1911 disažio zmizelo. Ani v Řecku nebylo zlepšování měny vývozcům vhod, ba četné doly a mramorové lomy, pracující výhradně pro vývoz, v období tom výrobu úplně zastavily.

možný, tak na druhé straně vadí přívozu, ježto zdražuje ceny přivážených tovarů; také by země nesměla býti do ciziny značněji zadlužena, poněvadž i při platech úrokových do ciziny zvyšuje se mimořádně toto břemeno úrokové, ježto jde-li na příklad o výpůjčky státní, musí stát dávat si platiti od svých příslušníků vysoké daně v penězích papírových, aby jimi uhradil úroky do ciziny, splatné ve zlatě. Konečně jest v zemích pokročilejších za dnešních poměrů velmi nesnadno udržeti jiné rozpětí mezi cenami a mzdami, placenými penězi papírovými, a platy ve zlatě konanými, než odpovídá platnému disažiu: jednak přesunují se tyto účinky za dnešních živých styků tržebních velmi rychle s peněz na zboží a naopak, jednak jsou dnes všechny vrstvy obyvatelstva o cenách zboží i stavu trhu peněz poměrně dobře informovány a také dosti organisovány, aby dovedly si vymoci po případě nápravy. Tím spíše jsou však zpraveni o poměrech valutových zahraniční odběratelé a hledí využítkovati poměrů i pro sebe, vynucující si ceny nižší se zřetelem na disažiu valuty v zemi, odkud zboží dovážejí.

Časem se tedy vždy ceny zahraničního trhu vývozního i ceny domácí přivážených tovarů a později ceny všech statků i mzdy tak upravují, že zarovnají a odčiní vliv disažia valutového, a vývozcům zbývají spíše již jen náhodné zisky, které vzniknou dalším poklesem disažia mezi dobou prodeje do ciziny a dobou zpeněžení jejich pohledávky vůči cizině, ale ovšem mají vývozcí zároveň i nebezpečí konjunkturní ztráty na valutě, poklesne-li disažiu domácí měny. Čím jest země pokročilejší a vnitřní i vnější její styky tržební živější a hospodářské, finanční a úvěrové poměry upravenější, tím rychleji reagují ceny na domácích trzích i ceny exportní na každou změnu disažia, a tím ustálenější jest její valuta, byť i valuta pokleslá, a nemůže vývozce spoléhati ani na zmíněné konjunkturní zisky menších dočasných poklesů kursu valuty, nebo dovozce na vzestup valuty. Tím vysvětluje se obrát v novější době v názorech na vliv pokleslé měny na vnější tržbu a úsilí i vývozních států po ustálení valuty.

IV. Obchodní smlouvy.

S rostoucím vývojem mezinárodních styků obchodních stala se nutnou úprava a ochrana styků těch mezi jednotlivými státy. Uzavírány za tím účelem velmi záhy mezi jednotlivými státy zvláštní „obchodní smlouvy“. Ve středověku a v ranném novověku až do konce století 17. upravovalo se jimi spíše mezinárodní právo soukromé a jakési mezinárodní živnostenské právo: zabezpečoval se volný pohyb a ochrana příslušníkům druhých států ve státě domácím, aby tu mohli obchodovati, stavěli se v té příčině na roveň s domácími obyvateli, po případě poskytovala se jim i přednost před domácími obyvateli. (Ve styku se státy východoasijskými uzavírají se smlouvy tohoto způsobu dosud a činí se cizincům přístupny často i jen jednotlivé přístavy a města obchodní. Čína otevřela cizincům prvé čtyři přístavy teprve mírem Nankingským z 29. srp. 1842; nyní je celkem „otevřených“ měst a přístavů